

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MATEJA POLJŠAK

VPLIV ČASOPISJA NA IZOBLIKOVANJE »EVROPSKE« IDENTITETE PRI
SLOVENCIH V 20. STOLETJU

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2007

UNIVERZA V LJUBLJANI

FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

MATEJA POLJŠAK

MENTORICA: DOC. DR. CIRILA TOPLAK

SOMENTORICA: ASIST. DR. MARUŠA PUŠNIK

VPLIV ČASOPISJA NA IZOBLIKOVANJE »EVROPSKE« IDENTITETE PRI
SLOVENCIH V 20. STOLETJU

DIPLOMSKO DELO

LJUBLJANA 2007

Hvala vsem, ki ste verjeli v moje sanje. Me spodbujali na moji poti, ki sem si jo zadala že v osnovnošolskih klopeh. Hvala mami in tatu, ker sta mi vedno puščala dovolj svobode pri odločitvah, hvala tebi Mladen, ker si mi stal ob strani in me skušal razumeti. Posebna zahvala Cirili Toplak in Maruši Pušnik, da sta mi strokovno priskočili na pomoč in mi pomagali pri dokončanju diplomskega dela.

Vpliv časopisja na izoblikovanje »evropske« identitete pri Slovencih v 20. stoletju

Evropska ideja kot ambicija po politični združitvi držav znotraj evropske celine se prične intenzivno razvijati šele v 14. oziroma 15. stoletju. Zavest o skupni evropski kulturi pa se je razvila šele za prvimi načrti o zvezah med evropskimi vladarji, kar priča o potrebi po umetno ustvarjeni evropski zavesti. Slovenski mediji so se dejavno vključili v proces grajenja evropske identitete, še posebej konec 80. let 20. stoletja. Evropska ideja se v najbolj branem dnevnem časopisju 20. in 21. stoletja pojavlja v sorazmerju s trenutnimi političnimi in družbenimi interesi. Leta 1918 predstavlja okvir skupnih vrednot, leta 1945 ob ustvarjanju Jugoslavije zamre, leta 1990 prevzame obliko ideala in nadvse zaželenega političnega cilja, leta 2003 še vedno predstavlja ideal in hkrati realnost, leta 2004 pa prevzame obliko realiziranega družbenega cilja. Mediji, posebno časopisje, so odigrali nadvse pomembno vlogo pri konstruiranju evropske identitete pri Slovencih, ki se je izoblikovala skladno s političnimi interesi.

Ključne besede: evropska identiteta, evropska ideja, učinki množičnih medijev, dnevno časopisje.

Newspaper influence on the construction of the »European« identity in Slovenia in the 20th century

The European idea as an ambition to politically connect European countries started to develop in 14th and in 15th century. Consciousness of European culture had not developed until the first plans to connect European monarchs, which gives evidence of the need to create European consciousness artificially. Slovenia's media were actively included in the process of constructing European identity, especially at the end of 80s of the 20th century. The European idea could be found in the most read newspapers of the 20th and the 21st century, always related to political and societal interests. In 1918 it represented a frame of common values, in 1945 while forming the Federal Republic of Yugoslavia it died away, in 1990 it became an ideal and a most desired political goal, in 2003 it was still an ideal, but at the same time a possible reality of the enlarged European Union, in 2004 it became a realizable social aim. Media, especially newspapers, played a very important role in constructing European identity among Slovenes. That identity was formed in accordance to political interests.

Key words: European identity, European idea, influence of mass media, daily newspapers.

KAZALO

UVOD.....	7
1. EVROPA IN NJENA IDENTITETA.....	10
1.1 EVROPSKA IDEJA.....	11
1.2 EVROPSKA IDENTITETA.....	15
2. SLOVENSKI NAROD ZNOTRAJ EVROPSKE ZGODOVINE.....	22
2.1 ZGODOVINA SLOVENCEV SREDI EVROPE.....	22
2.2 SLOVENSKO DOJEMANJE EVROPE V 20. STOLETJU.....	23
3. MOČ MEDIJEV.....	26
3.1 TEORIJE MOČI MEDIJEV.....	26
3.2 POPULARIZIRANJE EVROPE PREKO MEDIJEV.....	28
3.3 EVROPSKA IDENTITETA V ODSEVU JAVNOMNEJSKIH ANKET.....	29
4. PREGLED DNEVNEGA TISKA V PRELOMNIH OBDOBJIH 20. in 21. STOLETJA.....	32
4.1 V ZNAMENJU BRATOV SLOVANOV LETA 1918.....	33
4.1.1 Pojmovanje države SHS kot Srednje Evrope.....	35
4.1.2 Poudarjanje slovanskega bratstva.....	36
4.1.3 Omembe Evrope v geografskem smislu.....	37
4.1.4 Sklicevanje na evropsko civilizacijo in evropske vrednote.....	39
4.1.5 Idealiziranje Evrope.....	40
á & Ω.....	41
4.2 LETA 1945 V JUGOSLAVIJO Z VELIKIM OPTIMIZMOM MNOŽIC.....	42
4.2.1 Jugoslavija kot del Evrope.....	42
4.2.2 Pojav pojma Balkan.....	44
4.2.3 Omembe evropskih vrednot in evropske civilizacije.....	45
4.2.4 Idealiziranje Evrope.....	46
á & Ω.....	47
4.3 PREKO SAMOSTOJNE DRŽAVE 1990 V NAPREDNO EVROPO.....	47
4.3.1 Slovenija kot del Evrope.....	48

4.3.2 Evropske vrednote in civilizacija.....	49
4.3.3 Idealiziranje Evrope, vzpostavljanje evropske zavesti, degradiranje Balkana..	50
& Ω	54
4.4 REFERENDUM O VSTOPU V EU PRINESE PRVE SKEPSE.....	55
4.4.1 Vloga in položaj Slovenije v Evropi.....	55
4.4.2 Ideal in »streznitev«.....	56
4.4.3 Evropska identiteta in Evropejci.....	58
& Ω.....	60
4.5 LETA 2004 ENAKOVREDNO V EVROPSKO DRUŽINO.....	61
4.5.1 Evropske vrednote in evropska civilizacija.....	61
4.5.2 Evropska identiteta.....	62
4.5.3 Marginaliziranje Balkana.....	65
4.5.4 Idealiziranje in realnost o Evropi.....	66
& Ω.....	68
5. ZAKLJUČEK.....	70
6. VIRI IN LITERATURA.....	74
7. ANALIZIRANO GRADIVO.....	78
8. PRILOGE.....	79

UVOD

Smo pripadniki različnih narodnosti, govorimo različne jezike, živimo v različnih krajih in regijah ter imamo različne tradicije, simbole, legende in mite. Vsi smo dediči »evropske kulture«, ki je označena kot edinstvena in očarljiva mešanica različnosti in uniformiranosti. V duhu takšne uniformiranosti smo zavezani istim temeljnim vrednotam in principom, ki sestavljajo bistvo naše »evropske identitete«. Kljub vsemu pa »Evropejci« ne postanemo z rojstvom, ampak z izobrazbo (Seebauer 2004: 5).

Pojma Evropa in evropejstvo sta v zadnjih sedemnajstih letih vse pogostejše vključena tako v strokovne družboslovne kot tudi javne debate v Sloveniji. Nenehno lahko beremo, poslušamo in gledamo o Evropi, Evropejcih in evropskem. Pojmi so postajali sredi 90. let vse pogostejše oznake za kakovost, zaželeno dobrino, uspeh in navsezadnje srečo. Slovenija in z njo Slovenci so bili z osamosvojitvijo kmalu po padcu železne zaveske »vrženi« v evropski prostor, pa so se kljub temu zavedali, da se njihov način življenja razlikuje od življenja, kot se ga je živelo v zahodni Evropi, ki so jo največkrat dojemali kot Evropo. Evropa namreč tedaj že dolgo ni bila več zgolj Evropa v geografskem smislu, ampak je postala sinonim za Evropsko unijo. Ravno nastanek evropske povezave je bil tisti razlog, zaradi katerega so Slovenci kolebali, komu pravzaprav pripadajo. Leta 1990 so se močno zavedali svojih evropskih korenin - navsezadnje so pomemben del svoje zgodovine preživeli znotraj habsburške monarhije in kasneje Avstro-Ogrske - obenem pa so se ravno v času, ko je kasnejša Evropska zveza postajala vse močnejša, znotraj Jugoslavije izolirali od nje. Po slovenski osamosvojitvi tako ni bilo dovolj zgolj prepričanje, da Slovenci živijo znotraj Evrope, ker je Evropa v tem času postala nekaj drugega. Ta dvojnost oziroma skepticizem o položaju Slovenije je prisoten vse od začetka 90. let pa do dokončnega vstopa v EU maja 2004. Pri prepričevanju ljudstva o evropskem izvoru je v tem času najpomembnejšo vlogo odigral slovenski politični vrh, pri čemer so mu množični mediji »izdatno« priskočili na pomoč. Slovenci so tako lahko vse pogostejše srečevali pojme, povezane z Evropo, med katerimi je bila tudi evropska identiteta. Graditev le-te ni bila značilna zgolj za našo državo, ampak za celotno Evropo. Kajti kot v uvodnih misli pravi Renate Seebauer: »Evropejci se ne rodimo, ampak to šele postanemo z izobrazbo«. Občutek evropske identitete torej ne obstaja kot nekaj vnaprej danega in samoumevnega, ampak ga je bilo treba šele zgraditi.

Raziskovanju procesa njegove graditve je namenjeno moje diplomsko delo. Kdaj se je pojavila ideja o evropski identiteti, na osnovi česa se je izoblikovala, kako se je projicirala v javnost, to bo prvo, čemur bom posvetila raziskovanje. Nato pa se bom osredotočila na občutek evropske pripadnosti, kakor se je izoblikoval pri Slovencih. Pri tem si bom pomagala z ustrezno domačo in tujo strokovno literaturo, javnomnenjskimi anketami in zgodovinskimi viri. Pred aplikativnim delom bom na kratko opisala teorije moči medijev ter se nato posvetila praktičnemu delu diplomske naloge. V tem bom pregledala najbolj brano dnevno časopisje v najpomembnejših obdobjih 20. in 21. stoletja in skušala ugotoviti, kako se je skozi čas spreminjala evropska ideja. Kako je torej časopisje skozi različna časovna in družbena obdobja prikazovalo evropsko idejo in kako se je njen pomen spreminjal. Pri analiziranju časopisja se bom osredotočila na leta 1918, 1945, 1990, 2003 in 2004. V letu 1918 bom analizirala objave v dnevnikih Slovenec in Slovenski narod, dožemanje Evrope v letu 1945 bom preučevala na osnovi dnevnikov Slovenski poročevalec in Ljudska pravica, v letu 1990, 2003 in 2004 pa bom pregledala dnevnik Delo, ki je nastal z združitvijo prej omenjenih dnevnikov Slovenskega poročevalca in Ljudske pravice. V vseh izbranih obdobjih bom pregledala pisanje in dožemanje Evrope v mesecu pred in mesecu po prelomnem oziroma najpomembnejšem dogodku v izbranem letu. Glede na to, da so se v omenjenih letih dogajale najpomembnejše spremembe za zgodovino slovenskega naroda v 20. in na začetku 21. stoletja, se bom nanje oprla pri raziskavi, ki jo bom kasneje posplošila na celotno stoletje. Za izbrane letnice sem se odločila, ker te najbolje reflektirajo duh časa. Tedaj so namreč nastajale nove državne tvorbe oziroma se je odločalo o izgubi dela nacionalne suverenosti, hkrati pa izbor petih let še omogoča zoženje raziskave, ki bi v nasprotnem primeru zašla v preobsežne vode. Iz objav v časopisju, ki so jih ljudje tistega časa najpogosteje brali in si z njihovo pomočjo izoblikovali podobo sveta in lastne identitete v njem, bom skušala povleči določene vzporednice ter s pomočjo literature in zbranih dokazov poskušala zagovarjati postavljeno tezo, da je resno dnevno časopisje v 20. in na začetku 21. stoletja vplivalo na izoblikovanje občutka multiple identitete pri Slovencih. Poleg tega bom poskušala zagovarjati dejstvo, da se je dožemanje Evrope in evropske ideje spreminjalo in prilagajalo trenutnim družbenim in političnim razmeram v danem obdobju. Dokazati bom torej poskušala, da se je evropska ideja v časopisju predstavljala v skladu s tedanjim dožemanjem Evrope in se zato iz obdobja v obdobje spreminjala in prevzemala nove oblike. Temeljne teze diplomskega dela torej so:

- Evropa je bila leta 1918 v časopisju prisotna zelo ohlapno, da je predstavljala bolj geografski kot družbeni pojem;

- dojemanje Evrope znotraj tiska je bilo leta 1945 podvrženo koncu druge svetovne vojne in novi jugoslovanski državi;
- pojem Evrope se leta 1990 pred osamosvojitvijo ponovno obudi in v časopisju vedno bolj prevzema obliko ideala;
- idealiziranje Evrope in »evropskega« je leta 2003 pred referendumom o vstopu v Evropsko unijo tudi v časopisnem svetu doseglo višek;
- leto 2004 je bilo v znamenju navdušenja nad vstopom v »evropsko družino«, obenem pa se v tisku pojavijo prva realna dejstva o vsakodnevnih težavah, ki jih članstvo prinaša.

V družboslovnih vodah sicer obstajajo številne analize in razprave o evropski identiteti in v okviru tega tudi številne debate o pomenu medijev pri oblikovanju le-te. Nihče pa še ni raziskoval, kako so konkretne objave v medijih vplivale na izoblikovanje evropske identitete, še posebej ne skozi celotno stoletje. Analiza je ob tem, da zajema celotno stoletje, skoraj zagotovo pomanjkljiva in v marsikaterem aspektu mogoče iztrgana iz zgodovinskega konteksta, vendar predstavlja prvi korak k obravnavi medijev oziroma konkretno tiska v vlogi oblikovanja multiple identitete. Torej evropske identitete kot ene izmed identitet, ki se pridružuje nacionalni, regionalni, lokalni in navsezadnje svetovljanski pripadnosti.

Zagotovo bi bilo nadvse zanimivo in poučno raziskati tudi vlogo ostalih dveh najpomembnejših medijev pri vzpostavljanju evropske identitete, vendar se temu v okviru tega diplomskega dela zaradi obsežnosti ne morem posvetiti. Pričujoče diplomsko delo, ki se ukvarja s časopisnim novinarstvom, bo tako poskušalo postaviti majhen kamenček v mozaik razumevanja evropske identitete. V razumevanje tega, kar od 1. maja 2004 soustvarja tudi naša vsakdanja življenja in zagotovo pomaga pri soustvarjanju mirnejše, prijateljske in bolj povezane Evrope. Kajti Evropa že dolgo ni več zgolj geografski pojem, ampak je dežela, ki jo soustvarja vsakdo izmed nas, ki se počutimo bolj ali manj vpeti v to ogromno birokratsko organizacijo, bolj ali manj Evropejci. Evropa danes namreč ne nastaja zgolj v Bruslju in za zaprtimi vrati soban, ampak si vse bolj želi postati del vsakodnevnih pogovorov, želi si doseči prijateljski nasmeh med Francozom in Nemcem sredi Porenja in si drzne sanjati o poštenem stisku roke Slovenca in Italijana v Trstu.

1. EVROPA IN NJENA IDENTITETA

O Evropi, njenem izvoru, zgodovini, razsežnostih in temeljih je skorajda toliko razprav kolikor je razpravljalcev samih. Zgodovinarji, kritiki in družboslovci si niso edini ne o tem, kaj Evropa obsega, ne kdaj je nastala, ne kaj ima danes skupnega. Najnovejši Slovenski veliki leksikon iz leta 2006 pri geslu Evropa navaja: »Druga najmanjša celina, najzahodnejši del Evrazije na 10.16 milijonih kvadratnih kilometrih in z 727 milijoni prebivalcev (vključno s celotno Rusijo leta 2001)«. Po naštevanju nekaterih geografskih značilnosti pa še nadalje pravi:

Etnološko zelo raznoliko prebivalstvo (Slovani, Germani, Romani idr.) govori okoli 120 jezikov. V Evropi se začeli razvijati industrijska revolucija in zahoda civilizacija, ki se v dobi kolonializma razširila na velik del sveta. Zaradi železne zavesne velike razlike med visoko razvito Zahodno in delom Srednje Evrope ter nekdanjimi socialističnimi državami (t. i. države v tranziciji). Intenzivno kmetijstvo, kapitalsko intenzivna industrija, zelo gosta infrastruktura. V večini držav parlamentarna demokracija, povezani s socialno pravičnostjo in varnostjo (t. i. socialna pravna država) ter skrbjo države za blaginjo državljanov (t. i. država blaginje). Države v Evropi se vse tesneje povezujejo v okviru Evropske zveze (Kocjan Barle in drugi 2006: 522).

Slovenski veliki leksikon ob tem nikjer ne omenja antičnih korenin, krščanske vere in razsvetljenstva, ki jih raziskovalci evropske zgodovine že takoj v začetku svojih študij zapišejo med temelje celine, ki se jo danes vse bolj enači z Evropsko unijo.

Dejstvo pa je, da se polemike pričnejo že pri geografskih razsežnostih evropske celine. Medtem ko so njene meje dokaj jasne na severu, zahodu in jugu, kjer jo od ostalih delov sveta ločujejo morja in oceani, je toliko bolj labilna meja na vzhodu. Skozi zgodovino se je ta premikala glede na politične in imperialne, verske in druge interese. Danes je nekako splošno sprejeto dejstvo, da ta leži na gorovju Ural. Ob tem pa ostajajo aktualne debate okrog vključenosti oziroma izključenosti Rusije in Turčije v Evropo. Ta polemika je pri sledečem delu pomembna predvsem za osvetlitev dejstva, kaj je pravzaprav Evropa in kakšen naj bi bil občutek pripadnosti, ki naj bi se s pomočjo časopisja izoblikoval pri Slovencih.

Ravno zato bom najprej opredelila, kaj je ideja Evrope skozi različna zgodovinska obdobja pomenila in v kakšni obliki se je ustalila do 20. in 21. stoletja, ki bosta predmet nadaljnje empirične raziskave.

Kajti »Evropa ni samo zemljepisni pojem; ni samo ime dela največje celine Evrazije. Evropa je pojem, ki ga vedno, kadar ga izgovorimo, tako rekoč podzavestno povežemo s pojmi, kot

so »evropska civilizacija«, »evropska kultura«, »zgodovina Evrope« ipd.« meni Tone Peršak (1998: 879).

1.1 EVROPSKA IDEJA

Za nadaljnje razumevanje bom najprej opredelila nekatere ključne pojme, povezane z Evropo. Tako je pomembno razlikovanje med evropsko kulturo, evropsko civilizacijo in evropsko idejo, ki jih pojasnjuje Toplakova (2003: 14):

Evropska kultura se najpogosteje opisuje kot heterogena, judovsko-krščansko-grško-latinska in razsvetljenska. Pojem kulture se je pričel uporabljati že v antiki, ko so z njim označevali elitističen privilegij »osebnega razvoja«, povezanega z vzgojo in omiko. Kulturo so tudi kasneje razsvetljenci povezovali s »kulturnostjo« oziroma oliko. Koncept kulture je bil torej vse do konca 18. stoletja povezan s posamezniki, šele začasa razsvetljenstva pa se jo je pričelo dojemati kot kolektivni koncept. Kolektivno kulturo so francoski razsvetljenci najprej poimenovali »civilizacija«.

Beseda evropska civilizacija se je v začetku uveljavila v več evropskih jezikih kot »sekularna oblika koncepta krščanske skupnosti«. Evropsko civilizacijo se večinoma dojema kot demokratično, humanistično in racionalistično. Razlika med civilizacijo in kulturo je najjasneje opredeljena v nemškem jeziku, po katerem je kultura nekaj, kar je lastno in specifično posamezni družbi, civilizacija pa zajema dosežke, ki jih je mogoče prenesti iz določene družbe v drugo.

Evropsko idejo lahko razumemo kot prepričanje o zmožnosti oblikovanja skupnega evropskega političnega prostora. Pri tem je pomembno, da se je vedenje o skupni evropski kulturi razvilo šele za prvimi konkretnimi projekti o političnem povezovanju evropskih vlad(arjev), katerih okrilje bi presegalo klasične alianse. Takšno kronološko zaporedje je bistveno za razumevanje motivacij za teoretizacijo evropske ideje, ki ni izhajala iz zavesti o evropski kulturi, temveč iz interesov evropske politike.

Kot ugotavlja Toplakova (2003: 20) je Evropa v »zgodovino stopila kot mit, antiko preživela kot meglen geografski pojem, se v srednjem veku poistovetila s krščanskim svetom, v novem veku postala kultura, v sodobnosti pa najprej razdeljen in nato vse bolj enoten političen prostor, v prihodnosti politični subjekt brez precedensa«.

Sicer pa je prvi znani zapis besede Evropa zapuščina Hezioda, ki je živel okrog leta 900 pred našim štetjem in je v svoji Teogoniji Evropo omenil skupaj z njeno sestro Azijo. Grkom

pripisujejo tudi enega izmed prvih geografskih opisov Evrope štiri stoletja kasneje, ki ga je zapisal Herodot (Toplak 2003: 26). V ohranjenih virih Evropa v geografskem smislu pomeni kopenski del Grčije, s čimer se ga ločuje od egejskih otokov. Pojem pa se je kmalu razširil na celotno kontinentalno Grčijo in nato hkrati z napredovanjem grške kolonizacije Sredozemlja tudi na področja severno in zahodno od nje (Hay 1995: 24). Vendar pa kot ugotavlja Hay (1995: 23), niti za Grke niti kasneje za Rimljane Evropa ni pomenila mnogo, sama beseda pa je bila zanje bolj povezana z mitom kot pa z znanostjo.

Evropa oziroma »erebi« v feničanskem jeziku pomeni »večerno deželo« oziroma deželo zahajajočega sonca, kakor bi se Feničani v resnici mogli orientirati glede Evrope iz smeri svoje bližnjevzhodne domovine. V grški mitologiji je bil Erebus sin Kaosa in Noči, simboliziral pa je temo podzemlja. Enciklopedija francoskih razsvetljencev iz leta 1777 je razlagala pomen besede Evropa iz feničanske besede »uropsa«, ki naj bi pomenila »bel obraz«. Spet drugi zgodovinarji so poimenovanje Evrope iskali v grškem korenu besede »europos«, ki pomeni »širokolična« ali »ženska lepega pogleda oziroma lepega obraza«. Najmanj eden od zgodovinarjev pa je trdil, da je grški pomen besede »temnopoli« (Toplak 2003: 26).

Antično pojmovanje Evrope je bilo povezano z mitom. Mit o Evropi govori o grški lepotici Evropi, ki jo je Zevs zapeljal v podobi belega bika. Evropa se je povzpela na njegov hrbet in z njim odšla do Krete, kjer mu je rodila številne sinove. Tudi Hay (1995: 26), ki je pred 50 leti raziskoval rojstvo ideje Evrope, ugotavlja, da so umetniki klasične antike predstavljali Evropo kot dekle brez kakršnihkoli kontinentalnih prizvokov, bolj simbol strasti kot pa politike.

Zlitje grško-rimske civilizacije po Toplakovi (2003: 34) predstavlja prvega od antičnih temeljev evropske kulture. Drugi pa naj bi bil še ne dovolj raziskana in ovrednotena keltska dediščina. »Prispevek antike v evropsko kulturno dediščino je bogat - in raznolik. Vanj sodijo demokracija, klasična umetnost, rimsko pravo, pa tudi aroganca in volja do prevlade,« meni Toplakova. Ob tem hkrati ugotavlja, da v Antiki ni bilo sledu o skupni kulturi ali ideologiji, »evropskost« stare Grčije kot zibelke evropske kulture in civilizacije pa je intelektualni konstrukt 19. stoletja. Enako skeptičen do antičnega izvora evropske kulture je Mastnak: »Beseda Evropa je častitljive starosti in iskanje njenega izvora bi nas peljalo v antično Mezopotamijo«, pravi in hkrati opozarja:

Evropa kot zgodovinsko telo kot politična skupnost je veliko mlajša. Nastala je takrat -natančneje: nastajati je začela takrat ko so zahodni latinski kristjani začeli govoriti o Evropi kot o najširši skupnosti, ki so ji po lastnem prepričanju pripadali, o sebi samih pa kot o Evropejcih. To se je zgodilo pred približno pol tisočletja, tako da že o »srednjeveški Evropi« ni več mogoče govoriti. Še

bolj problematično je vključevati v »evropsko zgodovino« antično Grčijo ali govoriti o njej kot o zibelki Evrope, evropske kulture oziroma evropske civilizacije (1998:15).

Mastnak zato zagovarja tezo, da je Evropa kot kolektivna politična entiteta (in to je po njegovem Evropa, v kateri živimo in kakršno poznamo še danes) ekskluzivistična skupnost, ki je nastala na podlagi zamisli o čiščenju ozemlja in »čistosti krvi«, na podlagi sovraštva do zunanjih ljudstev in zunanjega sveta, do katerih je nastopala izrazito destruktivno, in ne nazadnje na podlagi zatrtja tradicionalnih kultur na evropskem ozemlju. Ključnega pomena za konstitucijo Evrope - še posebej pa za artikuliranje evropskega diskurza - pa je bilo po Mastnaku sovraštvo do muslimanov. To naj bi bilo celo starejše od Evrope, (saj se pojavi začasa križarskih vojn) in naj bi igralo osrednjo vlogo pri formiranju Evrope kot ene od zgodovinskih oblik zahodne enotnosti (1998: 16). Mastnak zato meni, da je »Evropa« postala referenčna točka oblikovanja zavesti latinskih kristjanov o »našosti« in skupnosti, uperjene proti »Turku«, ki je kot simbolna podoba muslimana konec 14. stoletja začel nadomeščati in kmalu nadomestil »saracena« (1998: 43).

Še posebej po zatonu rimskega cesarstva so o novem pojmu razmišljali le redki. Izjema, ki ji po Mastnakovem mnenju zgodovinarji pripisujejo prevelik pomen, je kronist Izidor Pacensis, ki je v osmem stoletju prvič uporabil izraz »Evropejci« (Europenses). Z njim je opisal združene rimsko-galske in barbarske sile, ki so pod vodstvom frankovskega poglavarja Karla Martela porazile muslimane v bitki pri Poitiersu leta 732 (Hay 1995: 44). Pri tem velja upoštevati mnenje Toplakove (2003: 39), da je kronist bitke zapisal, da so se po njej vojaki Evropejci »vrnili v svoje domovine«, pri čemer pa ni bilo nikjer govora o pojmovanju Evrope kot skupne domovine. Potemtakem gre resnično bolj za izjemo, ki je zgolj slučajno nadomestila veliko bolj uveljavljeno besedo kristjani, saj tej navedbi dolgo ni sledila nobena podobna. Hay (1995: 67) ugotavlja, da do vključno 13. stoletja redkokdaj srečamo besedo Evropa v odlomkih, kjer gre še za kaj drugega kot zgolj za geografske opise.

Pomen izraza je, kot je ugotavljal že Mastnak, tedaj presegel geografijo in segel na polje političnega in kulturnega. V štirinajstem in zlasti v petnajstem stoletju je raba imena Evropa postala pogosta, hkrati pa je pojem postajal čedalje bolj političen, s čimer je dobival vse izrazitejše čustvene tone in mobilizacijsko moč. Sredi 15. stoletja se Evropa vse pogosteje uporablja v pozivih latinskih kristjanov k skupni akciji in tako vse bolj deluje kot nosilec skupne, kolektivne »politične zavesti Zahoda« (Mastnak 1998: 55).

Za uveljavitev novega pojmovanja gre pripisati večino zaslug humanistu Eneju Silviju Piccolominiu, ki je od leta 1458 do leta 1464 vodil katoliško cerkev kot papež Pij II. V vlogi

poglavarja rimsko katoliške cerkve je tudi prvi uporabil »Evropo« kot mobilizacijski dejavnik v vojni proti Turkom. Izraz je uporabil v enaki obliki, kot so ga poprej, ko so se sklicevali na krščansko skupnost, s čimer sta Evropa in krščanstvo postala eno. Za zgodovino slovenskega naroda in njegovo povezanost z Evropo je predvsem pomembno, da je Pij II kot prvi v Evropo uvrstil tudi balkanske dežele, poleg tega pa je bil prepričan, da se bo boj za Evropo bil prav na tem ozemlju, ki ga je bolje spoznal kot tržaški škof (Toplak 2003: 45).

Pomembno je, da je Piccolomini ta prostor dojemal ne zgolj kot geografsko celoto, temveč tudi kot kulturno in versko enoten prostor. Hkrati pa mu je pričel iskati skupne korenine znanosti in umetnosti v grški kulturi. »Navdih je avtor dobil, ko so Konstantinopol zavzeli nekulturni Turki. –Turki, ki so bili brez kulture, ki so jedli konjsko meso, sovražili znanost in preganjali humanistične študije,« piše Mastnak. Piccolomini je zato neutrudno klical k miru med kristjani in k vojni proti Turkom in tako bolj kot kdorkoli pred njim Evropo prikazoval kot domovino kristjanov (1998: 58).

Istovetnost krščanstva in Evrope so pogosto razodevali tudi novi zemljevidi, ki so bili sicer zanikrni in po literarnih merilih nepoučni. So pa zato toliko bolj ustrezali novi stvarnosti potovanj, trgovine in znanosti, kakršno so ljudje dejansko doživljali v 14. stoletju (Hay 1995: 105). Pojma krščanstvo in Evropa sta se dokončno zlila v 16. stoletju, ko je njuno enačenje prodrlo tudi v zavest ljudi.

Prva transnacionalno oblikovana, četudi ohlapno dojeta Evropa je bila torej tista, ki jo je v času križarskih vojn združila duhovniška elita. Pri tem je bistveno, ne pa edino, vlogo odigrala krščanska Cerkev, prva transnacionalna organizacija na evropskih tleh. Uporabljala je *linguo franca*, univerzalno pravo, administrativno službo in vsaj deloma tudi meritokratski kriterij, v skladu s katerim je bilo napredovanje načeloma možno na osnovi posameznikove sposobnosti, ne pa podedovanih privilegijev modre krvi (Debeljak 2004: 71). To je za tisti čas zagotovo pomenilo velik napredek v dojemanju enakosti med narodi, ki so dotlej večinoma živeli vsak svoje življenje in prihajali do pristnejših stikov večinoma le v času spopadov ter pri trgovanju. Ideja Evrope v različnih zgodovinskih okoliščinah namreč ni naletela na enak odmev. Kot ugotavlja Kopic (1997: 123), je bila potreba po njej običajno celo v razkoraku z vsakdanjo realnostjo življenja. V trenutkih nevarnosti pred zunanjim sovražnikom, kadar je grozila velika nesreča in popoln propad, pa tudi kadar so notranji prepiri ogrožali skupni obstanek, takrat je zavest o duhovni enotnosti Evrope naraščala in pridobivala veljavo, v obdobjih relativnega miru in spokoja pa bledela in zamirala.

V začetku 18. stoletja pa so Evropejci na svet že gledali z vidika Evrope (Hay 1995: 125). O tem zanesljivo govori izjava Burka leta 1796, ko je dejal, da »noben Evropejec ne more biti

popoln izgnanec v kateremkoli delu Evrope«. S tem po Hayevem mnenju pridemo do dokončnega udejanjenja ideje Evrope (1995: 131).

Potemtakem se je tedaj vendarle izoblikoval nekakšen občutek skupne pripadnosti nečemu, kar so poimenovali Evropa. Občutek enakosti življenja, navad in temeljnih družbenih norm, ki jih je bilo moč najti kljub različnim jezikom, narodnostim in tradicijam.

1.2 EVROPSKA IDENTITETA

Identiteta je po Nastran Uletovi (2000: 322) okvir za samoprepoznavanje socialne enote kot identične v času in prostoru skozi različne družbene situacije. Omogoča jezikovno nanašanje posameznika ali kakšne druge socialne enote na samega sebe, hkrati pa je minimalna socialna institucija, ki subjekt definira kot kompetentnega socialnega akterja. Je presečišče individualnega in družbenega, subjektivnega in objektivnega in deluje kot socialni označevalec posameznika ali socialne enote.

Identiteta je neločljivo povezana s socialnimi interakcijami med ljudmi, z medsebojnimi pripisovanji, pričakovanji in vsakdanjimi dejavnostmi, v katerih posameznik oblikuje in doživlja svojo življenjsko zgodbo kot povezano in smiselno celoto. Je rezultat družbenih pogajanj in zato družbeni konstrukt (Nastran Ule 2000: 187). Identitete po Nastran Uletovi (2000: 192) zato ne moremo označiti za dosežek posameznika, ampak le-ta predstavlja mesto v strukturi družbenih konstrukcij, ki ga posameznik zasede, ko se prepozna kot subjekt socialnih dejavnosti ter kot član določene družbe in kulture.

Kot pojasnjuje Južnič (1993: 11) je osebna identiteta sestavljena iz avtoidentifikacije kot tiste identitete, ki jo posameznik pripiše samemu sebi, in identifikacije, ki je posamezniku določena, torej mu jo prisodi družba in je zato tudi družbeno priznana. V sodobnih »razvitih« družbah obstaja več identitet; med seboj se prekrivajo, kopičijo in se prej ko slej navežejo na osebno identiteto.

Ena od številnih identitet je tudi evropska identiteta. Južnič (1993: 346) jo uvršča med nadidentitete, saj naj bi integracijska gibanja krepila občutek skupne pripadnosti ne glede na vzpostavljene nacionalne meje.

Pri tem se moramo po Musku (1994: 19) zavedati, da se nadnacionalna, človečanska zavest le redko pojavlja tako intenzivno in emocionalno polno kot etnična in nacionalna zavest in tako osebno eksistencialno kot individualna zavest. Pomemben razlog, da se človečanska

zavest ne more tako jasno izražati in profilirati, je preprosto dejstvo, da ji manjka vsak otipljiv diferencialni moment. Zato ostaja za marsikoga preveč abstraktna in neživljenjska.

Sicer pa so zavest o skupni evropski identiteti oziroma kulturi prvi prepoznali razsvetljenci. Bili so prvi, ki so prepoznali, da se je na evropskih tleh izoblikovala ena sama, evropska kultura, ki se je zdela toliko bolj enovita, kolikor dlje v svet so šli iskat primerjavo zanjo. Razsvetljenska misel je tako prvič utemeljila zavest o evropski kulturi in civilizaciji, oziroma sploh vpeljala omenjena pojma v njenem modernem pomenu (Toplak 2003: 85).

Izraz »evropska civilizacija« naj bi prvi uporabil opat Baudeau v nekem opisu francoskih kolonij v Ameriki leta 1766. V delu avtor priporoča, da je treba Indijance ne le spreobrniti v krščansko vero, ampak jih tudi seznaniti z evropsko civilizacijo, saj bodo samo tako postali pravi Francozi! Domoljubni opat sicer ni enačil krščanstva in evropske civilizacije, ampak je Evropo enačil kar s hegemonsko Francijo. Ta je svoje poslanstvo spreobračanja v krščansko vero razširila še na civiliziranje (Toplak 2003: 16).

Evropsko kulturo je kasneje Coudenhove-Kalergi opredelil kot »zahodno«, označevali pa naj bi jo krščanstvo, individualizem in racionalizem (Toplak 2003: 101).

Tudi filozofija je svoj evropski izvor izrecno potrdila šele v novem veku. Šele takrat je bila ideja Evrope filozofsko osmišljena in dvignjena na raven filozofske ideje. O posebnih značilnostih Evrope kot celote je bil prepričan tudi Hegel. Ob tem se je hkrati zavedal, da obstajajo med posameznimi deli Evrope precejšnje razlike v naravnih bogastvih in v stopnji razvoja ter da je delež posameznih evropskih narodov v evropskem dogajanju zelo različen. Kljub temu iz Heglovih kratkih omemb, razsutih po njegovem ogromnem delu, jasno izhaja, da je pojem samozvesti neločljivo povezan z Evropo in je s tem ključ za razumevanje evropskega duha (Kopić 1997: 123).

Ob vsem tem je za Brinarjevo (2001: 49) nesporno, da sta se evropska identiteta kot tudi evropska ideja izoblikovali ne toliko na osnovi tega, kar naj bi Evropejci imeli skupnega, ampak bolj na osnovi lastnosti, po katerih naj bi se ločili od ostalih. Zato se zdi, da je lažje definirati, kaj Evropa ni, kot pa kaj Evropa je. Identiteta se tako gradi v negativni obliki – zoper drugačne, ki so na en ali drugi način izključeni. Evropa je vse tisto, kar oni niso, in obratno, Evropa ni, kar oni so.

Kakor pravi Debeljak (2004: 60), je razlika v vsakem primeru mati identitete. Razlika kakršno vzpostavlja meja, finis, posameznika namreč vedno določa in zameji oziroma definira.

Ideja skupne Evrope je zato vseskozi potrebovala skupnega sovražnika, ki sta ga v različnih obdobjih predstavljala islam in Orient, v novejšem času pa komunizem in vzhodna Evropa z Balkanom, meni Debeljak (2004: 9). Poleg tega »drugi« v primeru Evropske unije v tretjem tisočletju postaja tudi Amerika (Šabec 2006: 264).

Evropska identiteta ob tem še vedno ostaja razmeroma nedorečena, pod njeno absolutno in dokončno razlago se je kljub burnim razpravam zapisalo le malo družboslovcev. Tudi Rizman (2003: 116) se strinja, da evropske identitete ni mogoče natančno popisati in še zdaleč ni preprosta aritmetična vsota vseh nacionalnih identitet, ki obstajajo na evropskem kontinentu, pa vendar naj ne bi bilo dvomov o tem, da je njeno mesto med nacionalnimi identitetami in globalizacijskimi kulturnimi vplivi. Rizman tako meni, da zgodovinsko gledano evropska identiteta stoji na naslednjih štirih temeljih: judovsko-grško-krščanski tradiciji, na humanizmu, razumu in znanosti, iz česar izhaja pluralna konstrukcija evropske identitete. Obenem je danes dokončno jasno, da nacionalne identitete z evropskim povezovanjem ne bodo odmrle. Nasprotno, nacionalna identiteta ima po Rizmanovem mnenju še vedno velikansko prednost pred idejo skupne evropske identitete. Evropi pri tem ne pomaga niti vse bolj prisotna globalizacija, saj se namesto globalnih identitet krepijo nacionalne identitete. Do njihovega ponovnega uveljavljanja prihaja zaradi občutka ogroženosti, poleg tega lahko veliko lažje mobilizirajo človeške množice okrog sebe, globalizacija pa jim hkrati nudi priložnost za redefiniranje in rekonstrukcijo.

Tudi številni drugi teoretiki opozarjajo, da ob nastajanju evropske identitete nikakor ni mogoče govoriti o propadu ali izumrtju nacionalnih identitet. Koslowski (v Hribar 2004: 373) npr. poudarja, da je EU sicer »nacionalna tvorba«, nikakor pa ne postnacionalna identiteta. Kajti EU je »tvorba iz nacij, ki so še daleč od tega, da bi se spojile v eno samo nacijo«. Evropska nacija, heglovsko rečeno, enotnost evropskega naroda in evropske države ne obstaja. To pa zato, ker ne obstaja bazično izhodišče, namreč evropski narod; in po mnenju Koslowskega zagotovo tudi nikoli ne bo obstajal.

O odsotnosti le tega je prepričan tudi Rovin (2000: 11): »V Evropi je bilo veliko narodov, ni pa bilo evropskega naroda. Narod zraste in se izoblikuje v zgodovini, ima svoje ozemlje, svojo kulturo, jezik, politično strukturo. Zgodovina Evrope ni zgodovina enega naroda, temveč zgodovina hkratnega obstoja mnogih narodov drugega ob drugem, skupnega bivanja in medsebojnih odnosov mnogih domovin,« trdi Rovin. Ob tem pa priznava, da je Evropa kljub temu kulturna skupnost in danes pretežno tudi že gospodarska skupnost, ki ima tudi nekakšno skupno zgodovino.

Glede na to, da ni dokončne definicije evropske identitete, je od prebivalcev Evrope zato še teže pričakovati, da jo bodo občutili kot del lastnega jaza, oziroma eno od ravni samozavedanja. Nasprotno je veliko globlje zasidran občutek narodne pripadnosti oziroma nacionalne pripadnosti. Te so nadvse uspešno zgradili v 19. stoletju, ko se je dokončno izoblikovala tudi večina večjih evropskih držav. Na osnovi skupnih jezikov, kultur in običajev so potegnili razmejitvene črte in razdelili »Evropejce«. Nedvomno je veliko lažje prepričati določeno ljudstvo oziroma narod v skupne korenine, če se ta med seboj lahko sporazumeva, se potemtakem razume med seboj v več pomenih besede.

O superiornosti nacionalnega razmišlja tudi Mikkeli: »Brez skupnih spominov in spomenikov, če izvamem grenke pomnike nedavnega holokavsta, kdo se bo v globini svojega bitja počutil Evropejca in kdo se bo voljno žrtvoval za tako abstrakten ideal? Z eno besedo: kdo bi umrl za Evropo« (Mikkeli v Toplak 2003: 127)?

Podobno sliko kažejo Evrobarometrove raziskave, ki ugotavljajo, da se prebivalci Evrope najprej identificirajo z lokalnimi skupnostmi oziroma mesti, nato pa si sledijo država in regija ter šele na koncu »Evropa«. Zanimivo in hkrati presenetljivo je, da je evropska pripadnost v teh raziskavah zaostajala celo za pripadnostjo svetovni identiteti. V vsakem primeru pa je bila evropska identiteta poraženka v primerjavi z nacionalno identiteto. Presenetljivi so tudi izsledki, da krepitev evropske identitete zmanjšuje pripadnost lokalnim skupnostim, ne pa nacionalni identiteti. Vsi ti podatki potrjujejo, da se polarizacija prvenstveno ne odvija med evropsko in nacionalno identiteto, temveč med kozmopolitsko in lokalno identiteto. Če se prebivalce Evrope sprašuje po eni identiteti, pri čemer se izključuje vse druge, dobimo podatek, da jih štiri petine še vedno ostaja prioriteto lojalnih nacionalni identiteti. Vendar če vprašanje vključuje več identitet, je pripadnost evropski, karkoli že si prebivalci Evrope pod tem pojmom predstavljajo, ena izmed izbir za večino vprašanih. Raziskave poleg tega ugotavljajo visoke pozitivne korelacije med višino osebnega dohodka in občutkom evropske identitete, ravno tako se za Evropejce pogosteje opredeljujejo moški kot ženske, poleg tega bolj pogosto meščani kot prebivalci ruralnih okolij. Iz omenjenega Rizman (2003: 120) sklepa, da se zdi, da je Evropa v resnici projekt družbene elite, kar naj bi še posebej veljalo za manj razvite države.

Podobno ugotavlja tudi Debeljak (2004: 1): «Šele generacija, za katero se vstop Slovenije v Evropsko unijo prekriva z vstopom v osnovno šolo, bo nemara lahko izkoristila razvejane, raznolike in sistemske možnosti za oblikovanje takih identifikacij, v katerih »evropska

identiteta« ne bo izključno stvar nacionalnih elit, ampak bo predstavljala orbito živega čustvovanja, razmišljanja in delovanja za vse evropske državljane».

Še bolj skeptičen do Evrope in še posebej do njenega povezovanja je Mazower. Avtor zgodovine Evrope v 20. stoletju je prepričan, da kapitalizem ne ustvarja občutka pripadnosti, ki bi bil enakovreden zavezanosti, kakršno večina ljudi čuti do države, v kateri živijo. Poleg tega pravi, da še vedno veljajo besede Raymonda Arona, ki jih je izrekel leta 1964: »Zavest o naciji ostaja neskončno močnejša kakor občutek za Evropo (Aron v Mazower 2002: 393)«. Zato Mazower meni, da bo prihodnost Evropske unije takšna, kot ji jo je napovedal nek belgijski diplomat. Ta naj bi ostala gospodarski velikan, politični palček in vojaški črv (2002: 393).

Ob vseh razlikah pa tudi največji kritiki in skeptiki priznavajo, da imajo narodi od Atlantskega oceana do Urala in od Sredozemlja do Severnega morja nekaj skupnega. Tako Mazower (2002: 387) pravi, da sta leta 1992 dva francoska zgodovinarja ugotavljala, da ko se izteka stoletje, Evropa odkriva, da ob razlikah v jezikih in navadah njeni narodi kljub temu spoznavajo, da pripadajo skupni kulturi in dodala, da se Evropa tako pričenja zavedati obstoja evropske identitete.

Ob analitičnih študijah o obstoju oziroma neobstoju evropske identitete številni družboslovni znanstveniki v te razprave vključujejo lastno (emocionalno) dožemanje evropske identitete. Zanimivo je, da se v teh pripovedih večkrat ponavljajo podobne okoliščine, ko se posameznik začne zavedati svojih evropskih korenin. Takole se Žagar spominja teh občutkov:

O obstoju evropskih identitet in njihovih skupnih imenovalcev sem se sam prepričal, ko sem v devetdesetih letih dvajsetega stoletja živel in delal v ZDA. Moje izkušnje izhajajo predvsem iz specifičnega okolja ameriških univerz, vendar pa jih potrjujejo tudi izkušnje iz okolij, v katerih sem stanoval. V vseh teh okoljih se je izkazalo, da smo si bili Evropejci iz različnih koncev celine – ne glede na naše osebne razlike, različne poklice in jezike, svoj družbeni status, kulturne, politične in druge izkušnje – v nekaterih značilnostih podobni in »drugačni« od naših ameriških kolegov. Zato smo se kmalu povezovali v svoje »evropske kroge« (v katere so se vključevali tudi nekateri naši ameriški judovski kolegi, ki so z nami delili nekatere skupne izkušnje), v katerih smo za komunikacijo uporabljali ameriško angleščino. Zagotovo pa smo takrat vsi začutili svoje evropske identitete in se zavedli dejstva, da imajo te naše specifične identitete tudi skupni imenovalec, ki nas je družil. Če torej ljudje iz različnih evropskih držav in različnih delov kontinenta zatrjujejo, da se počutijo Evropejci ter zaznavajo in z drugimi delijo svojo evropsko identiteto, potem se lahko strinjamo s trditvijo, da Evropejci dejansko obstajamo. Obstaja torej občutek evropskosti, ki se izraža v tem, da se identificiramo kot Evropejci (Žagar, 2003: 134).

Medtem ko medevropski diskurz skoraj nujno temelji na identifikaciji nacionalne identitete govorca, je v primeru komunikacije z Neevropejci to do določene mere sekundarnega pomena. Značilno je celo, da »drugi« konstruira evropejstvo v največji možni meri, in obratno: tako imenovano protievropejstvo konstruktivno prispeva k vzpostavljanju evropske identitete. »Drugi« v primeru Evropske unije danes ni več samo Vzhod, ampak v tretjem tisočletju vse bolj postajajo tudi Združene države Amerike. ZDA zaradi drugačne kulture in vrednot, ki se v odnosu do evropskega sveta še posebej izpostavljajo po 11. septembru 2001, omogočajo vzpostavitev samozavedanja Evropejcev o drugačnosti.

Drugačnost je poleg tega ena glavnih karakteristik »pravega Evropejca«. Po mnenju Jančarja (1995: 8) je ena njegovih bistvenih značilnosti, da se lahko sprehaja med obstoječimi nacionalnimi kulturami, ne da bi se zato moral fizično seliti. Tudi Peršak (1998: 879) se strinja, da je Evropa to, kar je, ravno zato, ker na (relativno) majhnem prostoru sobiva toliko različnih narodov in držav, ver in jezikov, kultur in gospodarstev, ki tekmujejo med seboj, se skozi celotno zgodovino vedno znova spopadajo za nadvlado, za ohranitev ali vzpostavitev samostojnosti, sklepajo med seboj zaveznitva in jih prekinjajo.

Ob tej bližini smo zato po Debeljakovem mnenju še toliko bolj obsojeni na nenehne metamorfoze identitet, v katerih se »ožje« in »širše« domovine medsebojno ne izključujejo, čeprav se izpodrivajo in tekmujejo za našo pozornost, odgovornost in zvestobo. Prav procesi medsebojnih napetosti med identitetnimi krogi različnih jakosti in prepričevalne moči naj bi bili glavni znaki evropske identitete. Poleg tega, da je ta abstraktna, naj bi bila tudi vedno v nastajanju (2004: 212).

Ravno evropska raznolikost je torej tista, ki ob tem, da preprečuje nastanek enotne identitete, ponuja eno njenih glavnih značilnosti. Zaradi bližin meja so bili stiki med evropskimi narodi toliko bolj živahni, kar je tudi posledično omogočilo izmenjavo kultur. Te so zaradi prepletenosti življenja v zadnjih nekaj stoletjih izoblikovale identitete posameznih narodov, ki pa vsekakor vsebujejo številne značilnosti, ki so jih povzele po sosednjih ljudstvih.

Konstituiranje evropske identitete bi ob tem omogočil predvsem skupni mentalni okvir, ki bi obvezoval kulturno in državljansko zavest vseh evropskih posameznikov in skupnosti. Ta je sicer zaenkrat še šibak in abstrakten, kar je zlahka mogoče prepoznati ob dejstvu, da ne obstaja noben vic o Evropejcih, medtem ko poznamo številne vice o posameznih narodih. Evropejcev kot junakov v vicih ni zato, ker je evropejstvo kot nosilna identiteta tako bore malo navzoča v javnem življenju nacionalnih držav na stari celini. Evropska himna, zastava in evro bankovci so namreč preveč osamljeni zidaki v mentalni zgradbi evropske identitete:

potrebujejo lepilo, vezivo, kakršnega običajno preskrbijo dogovorne fikcije ali politični miti (Debeljak 2004: 9).

Debeljak (2004: 153) namreč trdi, da je nemogoče osnovati racionalno osnovo za obstoj katerekoli države, če kulturna tradicija nima nikakršnega smisla in je vse, kar je v javnem življenju veljavno in pomembno, povezano zgolj s spoštovanjem zakonov, ustave in formalno-pravnih odredb. Če je neka družba namreč oropana skupne kulturne ali narodne identitete, bo ostala omejena le na gmoto organiziranih posameznikov.

Evropska unija je potemtakem postala ekonomsko prepričljiva in politično močna institucija, ki pa se (še) ni izoblikovala kot kulturna skupnost, kot kolektivni duhovni prostor, kot metafizični imaginarij mitoloških in ideoloških izročil, s katerimi bi se posameznik in posameznica prvenstveno identificirala ter se nanje čustveno navezala, kot se je to zgodilo v primeru nacionalne države (Šabec 2006: 195).

Tega so se zavedali že graditelji Evrope, zato so vsem formalnim in pravnim gospodarsko političnim oblikam povezovanja želeli dodati še osebne elemente, ki bi prebivalce Evrope prepričale v to, da ne se počutijo zgolj pripadnike različnih nacionalnih in narodnih tvorb, ampak tudi »Evropejce«. Normativno osnovo in formalni okvir za državljansko identiteto v okviru EU ponuja sedanja ureditev državljanstva EU v 17. členu Amsterdamske pogodbe, čeprav je ta zelo ohlapna.

Zato Žagar (2003: 139) meni, da ne moremo govoriti, da v okviru Evropske unije in njenih institucij obstajata izdelana strategija in politika oblikovanja in razvoja skupnih evropskih identitet. Bi pa o izdelani strategiji morali intenzivneje razmišljati glede na pomen, ki ga lahko imajo kolektivne identitete za mobilizacijo ljudi in za trdnost političnih skupnosti. Še posebej bi si za to morale prizadevati institucije EU in druge evropske institucije (kot sta Svet Evrope in OVSE), nacionalne države, regionalne in lokalne oblasti, pa tudi različni dejavniki civilne družbe – od gospodarstva pa do nevladnih organizacij.

Dejstvo je, da kljub ogromnim količinam denarja, ki jih Evropska unija že desetletja namenja za različne projekte, ki naj bi širili zavest o skupni pripadnosti, povezovali evropske državljane in ustvarjali »Evropejce« njihov učinek doslej ni obrodil zelenih sadov. Kljub poudarjanju skupnih tradicij med državami Evropske unije ostaja preveč družbenih, gospodarskih predvsem pa jezikovnih razlik, ki onemogočajo zgraditev enotne Evrope. Ob navedenih razlikah bo zato proces poenotenja, ob katerem se bodo sicer ohranile nacionalne posebnosti, toliko težji, zagotovo pa bo moral potekati previdno in brez prisile.

2. SLOVENSKI NAROD ZNOTRAJ EVROPSKE ZGODOVINE

2.1 ZGODOVINA SLOVENCEV SREDI EVROPE

Prebivalci današnjega slovenskega ozemlja¹ so od naselitve v 6. stoletju prebivali v geografskih mejah »Evrope«. Potem ko sta »slovenska« proto-država Karantanija in Kneževina Karniola izgubili neodvisnost in postali del frankovskega kraljestva, so se prebivalci današnjega slovenskega ozemlja pokristjanili in dokončno »pripadli zahodnoevropskemu kulturnemu krogu«. Od takrat se je zgodovina slovenskih prednikov bolj ali manj prepletala z »evropsko«. Kljub temu najdemo le malo zapisov, kjer se prebivalce omenja kot Evropejce ali njihovo kulturo kot del skupne kulturne dediščine. Toliko bolj je zato pomembna omemba papeža Pija II, ki je v »domovino kristjanov« izrecno vključil tudi slovenske dežele, po katerih je potoval. Nekaj desetletij za njim se je takšnemu mišljenju pridružil Paolo Santonino, ki je ugotavljal, da se je na gradovih na območju današnje Slovenije konec 15. stoletja živelo podobno kot drugje v Evropi (Toplak 2003: 132).

Najpomembnejša plemiška rodbina pri nas v tem času so bili grofje Celjski. S spretnimi porokami in vojaškimi službami so v 14. stoletju dosegli evropsko veljavo. Celjski grofje, ki so izumrli sredi 15. stoletja, so bili zadnja velika dinastija evropskega pomena, ki je imela središče na slovenskih tleh. Njihov knežji dvor v Celju je bil poleg Trsta edini kraj v slovenskih deželah, kamor so segali pomembni evropski kulturni in umetnostni tokovi tistega časa. Po izumrtju celjskih in kasneje še goriških grofov so oblast nad večino slovenskega ozemlja prevzeli Hasburžani. Konec 15. stoletja so tako Koroška, Štajerska, Kranjska, Goriška in Trst sodili v hasburško cesarstvo, obalni del Istre in Beneška Slovenija v Beneško republiko, deli Prekmurja pa pod Ogrsko (Berzelak 1998: 148). Tako so bile slovenske dežele popolnoma vpete v evropsko dogajanje, kar jim je prineslo velik kulturni napredek. Kot drugod po celini so središča kulture predstavljali samostani, v katerih so nastajali srednjeveški rokopisi (ravno v ta čas sodijo najstarejši ohranjeni slovenski pisni spomeniki, Brižinski spomeniki). Pomembne sledove sta tod pustili tudi romanska in gotska umetnost, ki sta s

¹Pisanje o obstoju slovenskih dežel pred 19. stoletjem je zagotovo sporno. Kot pravi Štih (1996: 10) so se prebivalci dela kasnejšega slovenskega etničnega ozemlja identificirali le kot Karantanci ali v najboljšem primeru kot Slovani, medtem ko je zgodovina Slovencev šele stvar drugega tisočletja. Slovenski narod se je kot nacija namreč izoblikoval šele v 19. stoletju, prej pa je tako kot drugod po Evropi prevladovala pokrajinska pripadnost.

svojim slogom zaznamovali cerkve, samostane, gradove in meščanske hiše (Berzelak 1998: 153).

V 18. stoletju so na slovenskih tleh po vzoru ostale Evrope nastale prve javne šole, ki so sicer na začetku zajele le manjši del prebivalstva. Je pa zato s toliko večjo vnemo naše kraje zajel umetnostni slog barok konec 17. stoletja in kasneje reforme Marije Terezije in Jožefa II na številnih področjih javnega življenja. Z njimi sta omogočila lažji in hitrejši razvoj slovenskih dežel, pri čemer so se te po razvitosti približevale ostalim delom hasburške monarhije (Berzelak 1998).

Kljub temu je v slovenskih narodnih programih od revolucionarnega leta 1848 in zedinjene Slovenije najprej najti zelo malo omemb Evrope (Toplak 2003: 132). Vendar če gledamo na to dejstvo v duhu takratnega časa, ni v tem nič kaj nenavadnega. Slovenski izobraženci in politiki so takrat sprevideali, da se bodo le stežka osamosvojili oziroma dosegli večjo avtonomijo znotraj hasburške monarhije. Ta jim je sicer dopuščala lasten jezik in kulturno delovanje, vendar je s tem hkrati taktično preprečevala zahteve posameznih narodov, saj se ob tem niso izoblikovale širše nacionalne težnje pri večini prebivalstva. «Narodnjaki» bi zato ob pretiranem poudarjanju evropskega načina življenja, katerega pomemben del je predstavljala tudi hasburška monarhija, pravzaprav negirali sami sebe. V času, ko so se rojevale nacionalne države, je zato skorajda utopično pričakovati širše poudarjanje evropejstva.

2.2 SLOVENSKO DOJEMANJE EVROPE V 20. STOLETJU

Na začetku 20. stoletja je slovenske politike močno pritegnila panevropska ideja.² Prvega kongresa panevropske unije leta 1926 na Dunaju se je udeležilo številno zastopstvo Slovencev pod vodstvom dr. Antona Korošca. Časopis Slovenec je obširno poročal o kongresu in objavljali prispevke o razmahu panevropskega gibanja. Leta 1930 je nastal jugoslovanski odsek tega gibanja, v katerem je bil med vodilnimi tudi krščanski socialist dr. Andrej Gosar, poprej predsednik ljubljanskega panevropskega odseka (Toplak 2003: 134).

Po razpadu Avstro-Ogrske in nastanku Države SHS ter kasneje Kraljevine Jugoslavije je po mnenju Kosa (1998: 210) Slovenija izostala iz evropskega razvoja, ki se je v njenih deželah

2 Panevropsko gibanje je leta 1923 ustanovil Count Richard Coudenhove - Kalergi. V svojem preroškem dokumentu »Panevropa« je predstavil alternativo pesimističnemu pogledu na tedanjo civilizacijo: Združeno Evropo. Mnogi so mu sledili, med njegovimi tesnejšimi sodelavci pa je bil tudi Aristide Briand. Gibanje deluje še dandanes.

prišel za časa avstro-ogrskega cesarstva. Zaradi sil nacionalizmov je cesarstvo sicer razpadlo, vendar se je v njem začelo diferenciranje gospodarstva v obliki tržnega mehanizma kot prve močne institucionalne povezave, znotraj katere so bili nagrajeni individualni uspehi. Poleg tega je avstrijska elita zgradila državni aparat, birokracijo, ki je še dolgo v 20. stoletju mladim državam pomenila vzor, kako mora biti zgrajena državna moč, da bosta v njej zajamčeni varnost in pravice ustanov ter posameznika. Ravno tako je bil vzpostavljen vzoren pravni sistem. Ta vpliv na Slovenijo, ki je bila sopotnica teh reform, in prilagajanje svetovnemu razvoju, zlasti pa razvoju vodilnih treh: Anglije, Francije in Nizozemske, je bil z ustanovitvijo Jugoslavije pretrgan. Slovenci so prišli v okvir, katerega kulturna in družbenopolitična stopnja je bila mnogo nižja kot avstro-ogrška. Poleg tega okolje ni bilo več demokratično niti pluralno. Srbska kraljeva hiša, ki je določala politične okvire življenja v več narodni državi južnih Slovanov, ni imela izkušenj, ki jih je imel Dunaj. Takšno stanje se je nadaljevalo tudi v boljševističnem režimu pod enopartijsko vladavino, ki se je spreminjala iz ortodoksne boljševiške v nov edinstven sistem samoupravnega socializma. Ta je potekal kot družbeni eksperiment popolnoma ločeno od razvoja, ki je tekom pol stoletja preoblikoval Zahodno Evropo v visoko napredne in demokratične državne sisteme.

Kasneje, ob razpadu Jugoslavije in prvih težnjah slovenskega naroda po osamosvojitvi konec 80. let prejšnjega stoletja se je intelektualna sila zopet usmerila v iskanje svojega naroda in ob tem pozabila na Evropo. Toplakova (2003: 143) pravi, da je iskanje »Evrope« v slovenski politični misli in narodnih programih pred procesom demokratizacije Slovenije v zadnji četrtini 20. stoletja bolj iskanje aluzij, ki jih je mogoče šele post festum interpretirati kot »evropske«, kakor potrditev obstoja konkretnih idej o Evropi kot zaželenem ali uresničljivem političnem projektu.

Za izoblikovanje izrazito podrejenega položaja »slovenstva« v odnosu do Evrope je bil po mnenju Debeljaka (2004: 34) kriv predvsem čas, ki smo ga preživeli v komunističnem režimu. «Evropa» je v deželah, ki jih je komunizem naučil le absolutnih delitev, po njegovem mnenju pomenila utelešenje lepote, resnice in pravice. Tako je bila Evropa v javni govorici vzhodne in srednje Evrope zlahka povzdignjena na tron metafizične Ideje. Povečevanje takšne Ideje je tudi pripomoglo, da je bilo članstvo Slovenije v Evropski uniji kasneje najbolj soglasni cilj slovenske politike in javnosti.

Kot je razvidno iz veljavnih strateških dokumentov, je članstvo v uniji zavzemalo prvo mesto med vsemi cilji dolgoročnega pomena. Bilo je stalnica na slovenskem političnem prizorišču vse od osamosvojitve, članstvo pa je ravno tako imelo vseskozi visoko podporo v javnosti (Toplak 2003: 139).

Tudi pri nas je »naša evropskost« poudarjala predvsem intelektualna elita. Prvi minister za kulturo v samostojni državi Andrej Capuder (1996: 16) je takole spregovoril o njej: »Glejte, Slovenci smo bili od nekdaj del Evrope, dihali smo in trpeli z njo, molili smo in preklinjali, hodili na vojsko in k ljubici pod okno. /.../ z nami je verjela in se bala tudi vsa Evropa: tista Evropa pod žezlom nemškorskega cesarja, ki je bila v srednjem veku še univerzalna, kasneje pa je razpadla na nacionalne države, katerih model smo prevzeli tudi mi«.

Tik pred vstopom Slovenije v Evropsko unijo oziroma ob prelomu tisočletja, so se poleg naklonjenosti evropski ideji, pojavile tudi različne skepse. Teoretiki in družboslovci so opozarjali na premalo kritičen odnos do vsega, kar je evropsko. Na to v svojih delih opozarja predvsem Mastnak.

Politično razmišljanje je poplavlila evrofilija. V njej se srečujejo in združujejo najrazličnejše politične in antipolitične usmeritve, vladne in nevladne, v njej se najdejo najraznovrstnejše kulturne kategorije, v njej imajo skupni imenovalci verni in neverni, domoljubi in kozmopoliti, ksenofobi in multikulturniki, akademiki in polpismeni, mlado in staro. Evropa in njene izpeljanke v najrazličnejših kontekstih so besede hvale in samohvale, odrekanje evropskosti pa metoda diskvalificiranja in izničitve. /.../ Evropske vrednote in manire, evropska kultura in civilizacija ter podobne umišljenine so merilo za premerjanje in presojanje samih sebe in drugih. Kar je evropsko, je zato dobro in lepo, in kar je dobro in lepo, je evropsko (Mastnak 2001: 14).

Mastnak torej ugotavlja, da je evropski diskurz potekal brez potrebne kritične distance. Hribar nasprotno verjame, da smo Slovenci dediči ter obenem ustvarjalci evropske kulture:

Žarišče, »duša Evrope«, je tisti posvečeni prostor evropske civilizacije in evropskih kultur, v katerem se srečujemo kot dediči, ohranjevalci duhovnih izročil Evrope, hkrati pa že tudi kot ustvarjalci, razvijalci in odpošiljatelji evropskih duhovnih sporočil. Vsi Evropejci, tudi Slovenci! Res nas je civilizirala in po evropsko kultivirala Evropa, zlasti močno na začetku našega evropejstva, s pokristjanjevanjem. Vpisala se je v nas; ni pa nas popisala kot prazen papir, ni nas kultivirala kot golo naravo, marveč kot ljudstvo lastne poezije in religioznosti (Hribar 2004: 427).

Slovenci so bili evropski ideji vseskozi naklonjeni. S precejšnjo mero simpatije so jo sprejeli že začetek 20. stoletja, ko se pojavi panevropska ideja, pravo navdušenje pa se prične konec 80. let. Tedaj Evropa postane simbol vseh neuresničenih želja, obenem pa je prisotno trdno prepričanje v prepletenost slovenske in evropske kulture, civilizacije kot tudi identitete.

3. MOČ MEDIJEV

3.1 TEORIJE MOČI MEDIJEV

Nesporno dejstvo je, da so imeli mediji oziroma javna občila že vse od svojega pojava vpliv na občinstvo. V stoletjih od tedaj, ko so natisnili prvi časopis, slabem stoletju od dne ko so v Pittsburghu opravili prvi poskus javnega prenosa govora in glasbe in enaindevetdeset let po tem, ko je John Logie Baird leta 1926 demonstriral prvi prenos gibljive slike (kar je pomenilo začetek televizije kot praktične tehnologije), so se razvile številne študije o moči medijev in njihovi vlogi pri konstruiranju realnosti.

Glede na to, da je bilo raziskovanje medijskih učinkov odvisno od časa in prostora, v katerem je potekalo, Denis McQuail (2005: 457) zagovarja tezo, da lahko govorimo o »naravni zgodovini« razvoja mišljenja o medijskih učinkih. Na razvoj teorij pa so vplivali še politični interesi, spreminjajoča se tehnologija, zgodovinski dogodki, aktivnosti skupin pritiska in propagandistov, javno mnenje, kakor tudi splošni trendi v družboslovju.

Z raziskavami medijskih učinkov so pričeli v začetku 20. stoletja in od tedaj se je zvrstilo kar devet različnih teorij medijskih učinkov, kot ugotavlja Katz (2001). Od 40. do 60. let 20. stoletja se je raziskovanje medijskih učinkov osredotočilo na prepričevalno moč medijev. Prepričevalna teorija zagovarja tezo, da mediji lahko vplivajo na občinstvo, kako naj misli ali kaj naj počne, pri čemer je njihov učinek takojšen. Sledila je teorija razpršenosti, ki je ugotavljala, da mediji sicer imajo močen vpliv na obnašanje, vendar se ta nekoliko omili, saj so učinki opazni šele kratko ali srednjeročno. Teorija rab in zadovoljitev je naznanila drugačno dojemanje odnosa med mediji in občinstvom, saj so njeni pristaši verjeli, da imajo tudi gledalci oz. poslušalci vpliv na medije in ne zgolj obratno. Posamezniki naj bi se tako samostojno odločali, kako in kdaj bodo spremljali medije ter katere informacije jih zanimajo. Podobno so menili zagovorniki teorije prednostnega tematiziranja, čeprav so moč občinstva omilili. Trdili so namreč, da mediji z informacijami pri gledalcih sicer sprožijo določeno mišljenje, čeprav to vključuje zgolj teme, o katerih posameznik razmišlja, medtem, ko mediji ne vplivajo na to, kako bo posameznik o določeni temi razmišljal. Mediji torej zgolj poskrbijo za preusmeritev pozornosti na določene problematike. Teorija »znanjske vrzeli« je postavila tezo, da določene informacije učinkoviteje in hitreje sprejme nekdo, ki ima bogato znanje o določeni tematiki, kot tisti, ki o določeni temi ve malo ali sploh nič. Na ta način se nenehoma povečuje vrzel med tistimi, ki poznajo svet okrog sebe vedno bolj, in drugimi, ki ostajajo

nepoučeni. Nasprotno so trdili zagovorniki kritične teorije, saj so verjeli, da je glavni cilj medijev ohranitev statusa quo-ja v družbi, zato mediji dolgoročno vplivajo na to, o čem občinstvo naj ne razmišlja. Z razvojem medijev se je pojavila tudi tehnološka teorija, ki je trdila, da medijska tehnologija slehernega obdobja podreja občinstvo na svojstven način in tako družbo dolgoročno spreminja. V sledečih desetletjih sta se razvili še dve teoriji. Sociološka je ugotavljala učinek tehničnih medijev na družbene organizacije, s poudarkom na ohranjanju in krepitvi družbe, situacijska pa zagovarjala dejstvo, da je učinek medijev odvisen od okoliščin, v katerih član občinstva sprejema določeno informacijo, vpliv medijev je zato kratkoročen in spodbuja spremenjeno vlogo oziroma identiteto posameznika znotraj družbe (Katz 2001: 9472). Moč medijev je torej različna in odvisna od posameznika, družbene in zgodovinske situacije ter mnogih drugih dejavnikov, ki vplivajo na proces sprejemanja informacije. Nasploh pa se kot najbolj verodostojno sprejema teorijo prednostnega tematiziranja, ki pojasnjuje, da mediji vplivajo na to, o čem bo javnost razmišljala, saj ji vsakodnevno posredujejo določen nabor informacij, medtem ko je njihov učinek na mnenje, ki si ga posameznik o določeni problematiki ustvari, veliko manjši oziroma ga sploh ni.

Kot ugotavlja Poler Kovačičeva (2005: 102) se od javnih občil danes pričakuje, da bodo odigrali odločilno vlogo tudi pri dojemanju in konstruiranju pojma evropske identitete, ravno tako kakor pri ohranjanju in razvijanju slovenske nacionalne identitete. Pri tem poudarja, da je še posebej težko postaviti mejo med dvema možnima funkcijama množičnih medijev: obveščanju javnosti in reklamiranju. Glavna vloga medijev namreč ni izobraževanje javnosti, kljub temu, da imajo v tem oziru močen vpliv, kakor tudi ni oblikovanje javnega mnenja, ampak »ponuditi različne informacije in mnenja o temi javnega značaja, poznavanje katere bo imelo pomemben vpliv na izobraževanje, vzgojo in kulturo prebivalcev ter ob tem hkrati služilo kot temelj za snovanje lastnih mnenj o ljudeh in institucijah« (Encabo v Poler Kovačič 2005: 104). Ravno to klasično paradigmo novinarstva kot družbene aktivnosti za javno dobro, ki je namenjena širjenju resničnih in uravnoteženih informacij o dejstvih in mnenjih, moramo imeti v mislih, ko govorimo o vlogi množičnih medijev pri konstruiranju identitete EU v novih državah članicah EU. V zadnjem času je bilo opravljenih kar nekaj študij, ki so ugotavljale korelacijo med objavami v medijih in vzpostavljanjem evropske identitete. Seebauerjeva (2004: 7) ugotavlja, da pojma »identitete« v zadnjem času niso uporabljali zgolj znotraj humanističnih in družbenih znanosti, ampak so v imenu širjenja EU z njim neprestano operirali po množičnih medijih, še posebej v dnevnem tisku. Ta podatek je še posebej zanimivo ob ugotovitvi Poler Kovačičeve (2005: 102), da imajo množični mediji središčno vlogo pri procesu grajenja identitete. To bom skušala dokazati tudi znotraj nadaljnje analize.

3.2 POPULARIZIRANJE EVROPE PREKO MEDIJEV

Pri eni glavnih nalog, ki je spremljala gradnjo sodobne Evrope, tj. nastanek skupne identitete, bi njeni »zidarji« - tukaj imamo v mislih predvsem gospodarstvenike in politike - najverjetneje zelo težko uspeli, če k zadanemu poslanstvu ne bi pritegnili tudi medijev. Ti s svojo vseprisotnostjo v dobi informacijske tehnologije predstavljajo pomemben dejavnik pri informiranju javnosti, pri čemer je meja med informiranjem in konstruiranjem mnjenja velikokrat labilna in zabrisana.

Slovenska vlada in evropski proračun so za »osveščanje javnosti«, s katerim so želeli doseči »pripravljenost za podporo notranjim spremembam, reformam in prilagoditvam v Sloveniji, glede možnega polnopravnega članstva Slovenije v Evropski uniji« - med letoma 1996 in 1998 namenili milijon ekujev (v kar niso všteta sredstva iz slovenskega proračuna). »Ciljne javnosti« tega kultivacijskega programa so bile »splošna javnost; mladi (predvsem dijaki in študentje) in njihovi učitelji; kmetje; novinarji in uredniki slovenskih medijev; višji državni uradniki; politiki in parlamentarci; univerzitetna, akademska sfera; poslovna javnost (Mastnak 1998: 13)«. Vlada je pripravila intenzivno lastno publicistično dejavnost (mesečnik o vključevanju v Evropsko unijo ter razne specializirane brošure in druge publikacije) uvedbo EU-info telefonske linije, domačo stran na internetu, sofinanciranje posebnih oddaj na televiziji in posebnih strani oziroma prilog v tiskanih medijih (tako nacionalnih, lokalnih kot tudi komercialnih...), organiziranje EU dogodkov z mednarodno udeležbo, »sprotno servisiranje medijev« z ustreznimi informacijami, oglaševanje (plakati, TV spoti) - kar je na začetku bilo vse v funkciji spodbujanja zanimanja za to temo pri splošni javnosti. Naštete aktivnosti so bile vključene v strategijo RS za vključevanje v EU, ki je bila objavljena v Poročevalcu Državnega zbora RS 16. 1. 1998 (Mastnak 1998: 13).

Nasploh so slovenski množični mediji odigrali vidno vlogo pri procesu slovenskega povezovanja z EU. Njihov pomen je bil potrjen z raziskavo Hafner Finka (2000), ki je bila opravljena na podlagi podatkov slovenske javnomnenjske raziskave. Analiza je pokazala, da sta bila spremljanje množičnih medijev (branje, poslušanje ali gledanje EU tem s strani prebivalcev) in stopnja znanja o EU, ki je izvirala iz spremljanja medijev, med najpomembnejšimi dejavniki pri odnosu do slovenskega priključevanja EU (Hafner Fink, 2000: 822). Raziskave so tudi pokazale, da sta višja medijska participacija in višja raven informiranosti vodili k močnejši podpori slovenskemu priključevanju EU (Hafner Fink 2000: 825).

Zagotovo pa ni bila oziroma ni zgolj slovenska javnost tista, ki so jo poskušali pritegniti k evropski ideji. Veliko prej se je ta proces pričel po ostalih državah, ki so se skupnosti pridružile desetletja prej. Pomena resonančnega poudarjanja evropske ideje se je zavedal že eden od očetov sodobne Evrope, Robert Schuman v delu *Pour l' Europe*. Tam je pozval, da morajo te ideje popularizirati šole in tisk, kajti ne gre za monopol nobene stranke. »Nikakor ni mogoče prevečkrat poudariti, da evropske enotnosti ne bodo ustvarile edino in predvsem evropske institucije: ustanovitev teh bo sledila poti duha.« (Schuman 2003: 32).

V novem procesu so poleg tega, da je bil že a priori gospodarski, svojo priložnost zaslutili tudi medijski mogotci. V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je tako lastnik enega največjih medijskih imperijev, Robert Murdoch pričel izdajati *The European*, ki pa je bil v pokrivanju tematik in diskusij pretirano britanski. Danes je mogoče trditi, da široka intelektualna javnost v Litvi in na Hrvaškem, v Španiji in na Irskem, v Franciji in na Madžarskem kontinuirano sledi predvsem tedniku *The Economist*, ki sistematično osvetljuje različne nacionalne debate v Evropi, pa še to navsezadnje v primerno globalnem kontekstu, tj. brez izključno evropskega poudarka. Tako lahko končno ugotavljamo, da skupnega prostora debate v sodobni Evropi ni niti na neposrednem nivoju komunikacijskih kanalov, kaj šele na ravni nekakšne »evropske agore« (Debeljak 2004: 127). Ob tem za konstruiranje evropske identitete še vedno ostajajo zelo pomembni klasični nacionalni mediji. Ti lahko s prednostnim tematiziranjem vzpostavljajo pri gledalcu seznam tem in debat, ki naj bi bile pomembnejše in o katerih večina medijev poroča. Na osnovi teh si gledalec lahko nato sam konstruira osebni pogled na globalno dogajanje, saj bi mu to brez medijev (skoraj vedno) ostalo nedostopno.

3.3 EVROPSKA IDENTITETA V ODSEVU JAVNOMNENJSKIH ANKET

Javnomnenjske ankete predstavljajo učinkovit pripomoček pri odkrivanju družbenega stanja in javnega mnenja, ki obstaja znotraj določene skupnosti, ter obenem pripomorejo tudi k njegovemu konstruiranju. Ob tem se ne bomo poglobljali v številne družboslovne razprave o tem, ali javno mnenje sploh obstaja, ter če obstaja, kaj naj bi pomenilo, ampak ga bomo uporabljali z aplikativnega vidika. Javno mnenje bomo torej v nadaljnji analizi razumeli kot večinsko mnenje znotraj slovenskega etničnega prostora, ki se je izoblikovalo in obstajalo v določenem časovnem obdobju. Glede na to, da so pričeli javno mnenje pri nas sistematično meriti z javnomnenjskimi anketami šele po drugi svetovni vojni, je nemogoče primerjati

izsledke le teh z dejanskimi objavami v obravnavanih časopisnih obdobjih. V nadaljevanju se bom zato osredotočila zgolj na nekaj najodmevnejših anket, ki so bile opravljene v zadnjem času, in predvsem ugotavljajo prisotnost evropske identitete ter vlogo medijev pri ustvarjanju le-te.

Raziskave, ki raziskujejo mnenje javnosti v Sloveniji, t.i. Slovensko javno mnenje (SJM), so že od začetka pogajanj o vstopu Slovenije v Evropsko unijo ugotavljale naklonjenost Slovencev do Evrope. Pri trditvi »Slovenci so že od nekdaj enakovredno prispevali k razvoju evropske kulture« so si bili deleži odgovorov v letih približevanja EU podobni: »v celoti sta se strinjali« in »strinjali« dobri dve tretjini anketiranih (SJM 1997/I 69.9 odstotkov, SJM 2001/I 70.5 odstotka, SJM 2002/I 67.3 odstotka), »niti strinjala niti ne strinjala« se je slaba petina (SJM 1997/I 15.9 odstotka, SJM 2001/I 12.1 odstotka, SJM 2002/I 19.6 odstotka), »ne strinjala« in »sploh se ne strinjala« pa precej manj kot desetina (SJM 1997/I 5.6 odstotka, SJM 2001/I 7.6 odstotka, SJM 2002/I 7 odstotkov) (Toš in drugi v Velikonja 2005: 21).

Sistematično raziskovanje javnega mnenja v državah članicah Evropske unije poteka že od leta 1973 pod okriljem evropske komisije. S t. i. evrobarometrom na osnovi opravljenih anket raziskujejo odnos do članic in držav kandidatk, do evropskih institucij, širitve Evropske unije, v zadnjem času pa tudi do evropske identitete.

Evrobarometrovi izsledki iz maja 2003 dokazujejo, da ima dnevni tisk za Slovence pomembno vlogo. Slovenci so bili med takratnimi državami kandidatkami namreč najpogostejši bralci dnevnega časopisja. Po anketah sodeč, 35 odstotkov slovenskega prebivalstva dnevni tisk bere vsak dan, 24 odstotkov nekajkrat na teden, 20 odstotkov enkrat ali dvakrat na teden, 12 odstotkov manj pogosto in zgolj osem odstotkov vprašanih časopisja nikoli ne bere. Pomen slovenskega tiska ob ostalih medijih dokazuje tudi podatek, da le 51 odstotkov Slovencev gleda TV vsak dan, medtem kot to npr. počne kar 70 odstotkov Madžarov. Od držav kandidatk naj bi redkeje od Slovencev televizijo spremljali zgolj Slovaki (dnevno jo spremlja 51 odstotkov) in Čehi (dnevno jo gleda 47 odstotkov prebivalstva). Pri poslušanju radia pa se Slovenija z 41 odstotki dnevnih poslušalcev uvršča v evropsko povprečje. Rezultati tako potrjujejo, da bo ob nadpovprečni branosti slovenskih dnevnikov nadaljnja raziskava o vlogi tiska pri ustvarjanju evropske identitete toliko bolj verodostojna. Obenem evrobarometer iz leta 2003 ugotavlja, da Slovenci občutijo visoko evropsko zavest. Pri raziskovanju občutka evropejstva, ki dopolnjuje nacionalno zavest, so se Slovenci med 13

kandidatkami za vstop v EU (poleg pridruženih članic raziskave zajemajo še Turčijo) povzpeli na četrto mesto. Delno ali celotno evropsko pripadnost je tako občutilo 64 odstotkov vprašanih, medtem ko se zgolj dva odstotka vprašanih počutita izključno »Evropejce« (za najbolj evropske se občutijo Ciprčani s 73 odstotki, najmanj pa Turki s 47 odstotki). Poleg tega je bilo kar 83 odstotkov vprašanih Slovencev ponosnih na to, da so Evropejci (najbolj ponosni so bili Madžari z 88 odstotki). Nasploh pa anketa ugotavlja, da je evropski ponos pogostejši pri višje izobraženih in pri osebah z višjim zaslužkom, medtem ko je nižji evropski ponos značilen za brezposelne in gospodinje. Poleg tega je raziskava ugotavljala še, da bi se večina Slovencev počutila »bolj evropsko«, če bi študirala ali delala v državah članicah EU (61 odstotkov vprašanih), potovala prosto v države znotraj EU (59 odstotkov vprašanih) ali uporabljala evro valuto (59 odstotkov vprašanih) (Candidate countries Eurobarometer, 2003).

Evrobarometrova raziskava iz februarja in marca 2004 ugotavlja, da se je zaupanje Slovencev v medije v primerjavi z majem 2003 nekoliko povečalo. Slovenci so leta 2004 tako bolj zaupali časopisju (zaupanje je naraslo iz 46 na 54 odstotkov vprašanih), radiu (zaupanje je naraslo iz 61 na 64 odstotkov), medtem ko je zaupanje v televizijo upadlo (iz 66 odstotkov na 62 odstotkov). Nasprotno pa se je leta 2004 močno povečal občutek zgolj nacionalne identitete (v Sloveniji pa tudi v šestih drugih državah kandidatkah kar za deset odstotkov). Poleg tega se je delež tistih Slovencev, ki se počutijo delno Evropejce, v primerjavi z jesenjo 2003 zmanjšal za šest odstotkov (na 56 odstotkov) (Candidate countries Eurobarometer, 2004).

V časopisju v letu 2003 torej lahko pričakujemo nadvse naklonjen odnos do Evropske unije ter izpostavljanje evropske kulture, evropskih vrednot in evropske identitete. Nasploh lahko po anketah sodeč pričakujemo poudarjanje evropske pripadnosti in pozitivnih učinkov, ki naj bi jih pridružitvev prinesla. Nasprotno naj bi v letu 2004 ponovno prišlo do povečanega občutka nacionalne pripadnosti in bolj »realnega« dojemanja življenja znotraj Evropske unije. Predvidevamo torej lahko, da bo v tisku leta 2004 manj navdušenja in izražanja evropske identitete ter večji poudarek na nacionalni identiteti.

4. PREGLED DNEVNEGA TISKA V PRELOMNIH OBDOBJIH 20. IN 21. STOLETJA

Za ugotavljanje vpliva, ki ga je imelo časopisje na izoblikovanje evropske identitete, bom v nadaljevanju analizirala objave v najpogostejše branih dnevnih časopisih v 20. stoletju in v začetku 21. stoletja. V raziskavo, ki naj bi reprezentirala celotno stoletje, bom vključila tista leta, ki so bila za razvoj in zgodovino slovenskega naroda ter za njegovo priključevanje k EU še posebej pomembna. Analiza bo tako zajemala leta 1918, 1945, 1990, 2003 in 2004. Pri vsaki od omenjenih letnic se bom omejila na najpomembnejši dogodek, ki je zaznamoval kar nekaj sledečih desetletij, in raziskala objave v najbolj branem dnevnem časopisju v mesecu dni pred prelomnim datumom in mesecu kasneje. Leto 1918 je tako predstavljalo prvo prelomnico, ko je 29. oktobra nastala država SHS. V tem času sta najbolj brana dnevnika Slovenski narod (SN), ki ga izdaja liberalna struja, in Slovenec (S), ki izraža klerikalna stališča, zato ju bom tudi vključila v dvomesečno analizo.

Leta 1945 po še drugi svetovni moriji se slovenski narod na novo združi v Jugoslavijo. Ob rojstvu nove socialistične državne tvorbe in prvih volitvah bom analizirala poročanje v Slovenskem poročevalcu (SP) in Ljudski pravici (LP) v mesecu pred in po razglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije. Slovenskega poročevalca je izdajala OF (Osvobodilna fronta), Ljudsko pravico pa KPS (Komunistična partija Slovenije).

Kakšen pogled je imelo časopisje na Evropo in njeno identiteto v letu 1990, ko nastaja prva slovenska samostojna država, bom skušala ugotavljati pri analizi objav v časopisu Delo (D) in v njegovi prilogi Sobotna priloga (SPD). Delo je nastalo z združitvijo Slovenskega poročevalca in Ljudske pravice ter je predstavljalo najpomembnejši resni dnevnik sredi 90. let. Glede na to, da od tedaj ostaja razmeroma soglasen pogled glede pridružitve EU kot enem osrednjih političnih ciljev novonastale države ne glede na ideološko politično usmerjenost, bom od leta 1990 naprej raziskovala zgolj objave v osrednjem dnevniku Delo, pri čemer bo lažje ugotavljati spremembe znotraj enega dnevnika v različnih časovnih obdobjih. V Delu bom tako ugotavljala tudi, kako se je pogled na Evropo spremenil v dobrem desetletju, tik pred in po referendumu, na katerem so se Slovenci odločali za članstvo v Evropski uniji leta 2003. Vrh analize bo predstavljalo leto 2004, ko se Slovenija tudi formalno priključi Evropski uniji. Tudi v tem letu bom preučevala Delo in Sobotno prilogo, poleg tega pa še posebno izdajo EU Delo, ki je izšla 30. aprila 2004.

Pri analizi bom uporabljala kvalitativno analizo, ugotavljala bom torej, kako se je vsebinsko spreminjalo dožemanje Evrope in evropske ideje skozi izbrana obdobja. Pri tem bom pregledala vse prispevke, ki se bodo nanašali na Evropo v vseh njenih pomenskih odtenkih, ter se posebej osredotočila na tiste objave, pri katerih bo še posebej opazno konstruiranje pogleda na Evropo in evropsko idejo. Skušala bom torej ugotoviti, kako so izbrani časopisi v obravnavanih obdobjih poročali o Evropi in kako se je to poročanje spreminjalo iz obdobja v obdobje iz enega družbeno političnega sistema v drugega.

4.1 V ZNAMENJU BRATOV SLOVANOV LETA 1918

V letu, ki je prineslo konec dotlej največje svetovne morije, so Slovenci zaslužili priložnost, da dosežejo vsaj delček avtonomije, ki jim je Avstro-Ogrska ni želela priznati. Močno so si prizadevali za združitev z ostalimi »brati« Slovani in skupaj želeli doseči nekakšno trialistično ureditev stare Avstrije. Dunajska vlada na to ni želela pristati, tako da so južnoslovanski narodi končno pričeli razmišljati, da bi se združili v popolnoma samostojno tvorbo. Pri tem jim je pomembno spodbudo dajala samoodločba narodov, ki jo je objavil ameriški predsednik Woodrow Wilson. Na osnovi te so najprej sestavili »narodno viječe« s sedežem v Zagrebu in kasneje razglasili neodvisno državo SHS.

Iz navedenih okoliščin je jasno, da v tem času v slovenskih deželah ne vlada pretirano navdušenje nad Evropo. Vse politične sile so bile usmerjene v obstoj lastnega naroda, katerega prihodnost vidijo predvsem v jugoslovanski združitvi. Leta 1918 tako pride do pomembnih sprememb v politiki in hkrati tudi tisku, saj so te narekemale spremembe na mednarodnem prizorišču. Medtem ko se je na začetku leta 1918 Avstro-Ogrska še močno oklepala starega režima in ga želela zgolj »pokrpati« z nekaj več decentralizacijske politike, je konec leta prinesel jasno sliko, da so odcepitvene težnje prevelike. Za lažjo kasnejšo analizo stanja, si najprej pogledajmo nekaj objav iz začetka leta, ki potrjujejo nekatere značilnosti opisane politične situacije. V začetku leta ni toliko omemb slovanstva, pa tudi ne zaničevalnega odnosa do germanskih ljudstev kot smo jim priča kasneje. Slovenska javnost je bila obenem v začetku leta 1918 še dokaj pozitivno naravnana do svoje tedanje domovine. Novinarji Slovenskega naroda so pod prispevek češkega emigranta, ki napeljuje k uničenju AO, pripisali naslednji komentar: „*No, Čehi naj bodo prepričani, da njihove iluzije izginejo kot mehurji iz mila mnogo prej, nego zmagovita monarhija*“ (SN 2. 1. 1918: 2). Javno mnenje je bilo tedaj potemtakem še močno dobrodušno do »stare« Avstrije in je v njej še videlo svojo

prihodnost. V liberalnem Slovenskem narodu so poleg tega dnevno objavljali vesti občinskih odborov iz vseh slovenskih dežel, ki so izražali navdušenje nad Jugoslavijo in podporo njeni združitvi pod habsburškim žezlom. Med drugim objavljajo pismo koroške Slovenke, ki pravi, da *»hočejo zaradi izredno zaničevalnega odnosa Nemcev do Koroških Slovencev tudi oni spadati k bodoči jugoslovanski državi, ki bo pod pokroviteljstvom našega ljubega, pravičnega, vse narode ljubečega cesarja Karla. Živela Jugoslavija, živel naš cesar Karel I«* (SN 4. 1. 1918: 3)!

Poleg domačih vesti so za obravnavo pomembne tudi novice iz tujine, saj je v teh več govora o Evropi. V izjavi o vojnih ciljih ministrskega predsednika Lloydja Georga med drugim naletimo na omembo evropske civilizacije: *»Bodočnost evropske civilizacije ne more biti še naprej odvisna od samovoljnih sklepov nekaterih posredovalcev. /.../ Alžirci mislijo, da neodvisna Poljska z vsem pravim poljskim ozemljem je nujno potrebna za stabilnost zapadne Evrope. Ako bodo te upravičene zahteve izpolnjene, potem bo AO država, ki bo pospeševala mir in svobodno Evropo«* (SN 7.1. 1918: 1). Ob tej omembi le stežka sklepam o širši vsebini, ki je bila mišljena z evropsko civilizacijo, zagotovo pa nam daje vedeti, da se je Lloyd dobro zavedal okvira skupnega življenja, ki se je izoblikoval na evropskem kontinentu. Omenjeni politik je besedo Evropa pogosto uporabljal, saj že kmalu lahko ponovno beremo o njegovem govoru o vojnih ciljih Anglije: *»Bili smo proti svoji volji in do skrajnosti nepripravljeni za strašni boj prisiljeni vstopiti v to vojno za lastno samoobrambo, za obrambo kršenja javnega prava v Evropi in da rešimo svečane obveze, na katerih sloni politična struktura Evrope. /.../ Morali smo ali vstopiti v vojno ali pa stati ob strani in gledati pogin Evrope in triumf surove sile nad javnim pravom in mednarodno pravičnostjo«* (SN 8. 1. 1918: 2).

Hkrati ko govori o poginu Evrope, s tem misli politični in družbeni red, ki je tedaj tam vladal. Centralne sile bi si namreč svet in z njim tudi evropski kontinent uredile po svoje, s čimer bi najverjetneje v veliki meri zamrl dotlej poznani in urejeni svet. David Lloyd George se je kot angleški premier med prvo svetovno vojno dobro zavedal temeljev, na katerih je slonela tedanja (pa tudi sodobna) Evropa. V izjavi omenja javno pravo in mednarodno pravičnost, ki ju uvrščamo med temelje demokratičnih sistemov. Na takšen način so se preko dnevnega tiska tudi slovenski bralci lahko seznanjali z »evropskimi« vrednotami.

Analiza objav v Slovenskem narodu in Slovencu po slabih desetih mesecih (od oktobra do decembra 1918) nam prinaša precej drugačne rezultate. Zavzemanje za jugoslovansko združitev je še silovitejše, hkrati pa uresničitev tega ne vidijo več znotraj Avstro-Ogrske monarhije. Objave, ki se nanašajo na Evropo v geografskem ali duhovnem smislu, bom zaradi lažje analize, razdelila na naslednje sklope:

- Poimovanje države SHS in jugoslovanskih narodov kot Srednje Evrope
- Poudarjanje slovanskega bratstva
- Omembe Evrope v geografskem smislu
- Sklicevanje na evropsko civilizacijo in evropske vrednote
- Idealiziranje pojma Evrope

Pri tem se pri posameznih sklopih ne bom strogo omejevala znotraj določenega okvira, ki naj bi ga izbrani prispevki tvorili, ampak bom upoštevala različne interpretacije in razumevanja določenih objav. Funkcije, v katerih se posamezni prispevki pojavljajo, se namreč prepletajo, podvajajo in sooblikujejo. Analizo znotraj določenih pojmovnih konceptov bom tako v letu 1918 kot tudi v vseh sledečih obdobjih opravila predvsem zaradi preglednosti in lažje interpretacije rezultatov.

4.1.1 Poimovanje države SHS kot Srednje Evrope

Pred prvo svetovno vojno je Avstro-Ogrska predstavljala najpomembnejšo državo Srednje Evrope. Po njenem razpadu pa so v to območje pričeli uvrščati predvsem države, ki so nastale iz razpadle AO, ter nekatere druge. V tem prostoru tako spremembe prinesejo nov politični zemljevid, ki tod zariše Poljsko, Čehoslovaško, Madžarsko in Jugoslavijo. Politični diskurz tedanjega časa je v Srednjo Evropo hkrati uvrščal še Romunijo. Prikazano stanje nam potrjuje prispevek o kongresu narodov Srednje Evrope: »«*Petit Journal*» poroča, da se bo vršil opetovano že odgodeni kongres narodnosti definitivno dne 15. oktobra v Parizu. Skupščina si je nadela novo ime »kongres zavezniških narodov Srednje Evrope«. Sodelovali bodo Čehoslovaki, Jugoslovani, Romuni in Poljaki« (SN 1. 10. 1918: 3).

Kako zelo uveljavljeno je bilo dojemanje teh dežel kot Srednje Evrope, lahko razberemo tudi iz pisma, ki ga je objavil Slovenec, napisal pa J. Vesenjaki. V njem avtor med drugim pravi »naš kmet čita več, kakor povprečno Srednjeevropejec« (S 26. 11. 1918: 1). Potemtakem lahko sklepam, da so tudi bralci in s tem širša javnost sprejemali takšno razdelitev celine in so se dojemali kot Srednjeevropejci.

Uvrščenost sredi Evrope se je še dodatno krepila z združevanjem v različne zveze, o katerih časopisa večkrat poročata. Predvsem se pojavlja termin Zedinjene države srednjeevropske: »Naša, jugoslovanska in poljska skupna bratska stvar je, da hočemo kot svobodni narodi med drugimi svobodnimi narodi ustvariti Zedinjene države srednjeevropske« (SN 4. 10. 1918: 2)!

V prispevku sicer ni nikjer pojasnjeno, o kakšni zvezi je govora, ravno tako ne, ali bi bile vanjo vključene tudi druge države ali zgolj Jugoslavija in Poljska. Podobna zamisel v obliki

demokratske unije Srednje Evrope je bila objavljena dva tedna kasneje v Slovenskem narodu.

Dunaj, 17. oktobra. Francoski listi poročajo iz Washingtona, da so narodi centralne Evrope sklenili ustanoviti demokratsko unijo srednje Evrope v varstvo svojih skupnih interesov. Namen te zveze je ustvaritev federacije držav Evrope od Vzhodnega morja do Črnega morja in Jadranskega morja, da se Nemčiji za vedno zapre pot na vzhod. V tej federaciji so zastopani Romuni, Jugoslovani, Poljaki, Litevci, Čeho-Slovaki, Ukrajinci, italijanski iredentisti in Finci. Profesor Masaryk je bil izvoljen za predsednika (SN 19. 10. 1918: 4).

Prispevek zagotovo prinaša pomembno vest, ki prihaja iz ZDA. Leta 1918 je tam namreč nastala Srednjeevropska demokratska unija predstavnikov bodočih 12 evropskih držav. Unija je bila samo formalna in je hitro razpadla, k njenemu nastanku v ZDA pa je botrovalo dejstvo, da je Masaryk to državo sprejemal kot ključno silo zahodne civilizacije, tako da bi njegovo razmišljanje lahko označili za »evro-ameriško« (Toplak 2003: 95).

Demokratska unija srednje Evrope je predstavljala enega od ukrepov preprečitve mogočega spopada med Nemčijo in Rusijo. V unijo srednje Evrope so bile vključene države, ki jih danes večinoma uvrščamo v vzhodno oziroma jugovzhodno Evropo, z izjemo Finske in Italije. Nasploh lahko prepoznamo drugačno delitev Evrope, kot smo ji priča danes, kar potrjuje, da meje Evrope niti slučajno niso fiksne, ampak so se premikale glede na politične in druge interese.

Poleg položaja znotraj Srednje Evrope lahko večkrat zasledimo poudarjanje prehodnosti slovenskih in jugoslovanskih dežel. Prehodna vloga je tem krajem omogočala stik z različnimi kulturami, zaradi česar je bila za ostalo celino toliko pomembnejša, obenem pa ostajala na obrobju. Da jim ta mejni položaj ni bil vedno v prid, lahko razberemo iz odgovora naroda SHS mirovni noti cesarsko kraljeve avstro-ogrske vlade, kjer zahtevajo mir: »/.../ *ker more samo tak mir – na najnevarnejši točki Evrope, odkar je znana zgodovina teh krajev – zagamčiti mirni in samostojni razvoj našega naroda*« (SN 3. 10. 1918: 1).

4.1. 2 Poudarjanje slovanskega bratstva

Izpostavljanje slovanskega bratstva nam na prvi pogled ne odgovarja na vprašanje o razvoju evropske identitete, ob tehtnejši analizi pa nam pomembno razkriva njeno odsotnost. Dojemanje Evrope je bilo namreč neločljivo povezano z dojetjem Avstro-Ogrske, saj je ravno ta tvorila njen pomemben geografski in političen del. Evropa je tako kot AO predstavljala preživet sistem, Jugoslovanstvo pa je bilo nasprotno mlado, zagnano in

»neokrnjeno«. Še posebej v Slovenskem narodu je prisotno pretiravanje pri opisovanju novonastale politične tvorbe. Ob tem so »pozabljali«, da imamo Slovenci svoj jezik ter da se naša vera razlikuje od srbskega pravoslavja. Takšna stališča je moč najti v poročilih, kot je naslednje, ki povzema govor podpredsednika narodnega sveta Svetozarja Pribičevića na manifestacijah v Zagrebu: *»Naš narod zahteva popolno edinost in združenje v smislu popolnega strnjenja posameznih delov. Kar je Srb, to je Hrvat, to je Slovenec. Vsi smo en narod in nobene razlike ni med nami. Ne loči nas vera, ne loči nas jezik, vsi smo enega srca, vsi en narod«* (SN 23.10. 1918: 1). Obenem je prihajalo do zavračanja nekdanje države, o čemer priča zapis iz manifestacijskega sprevoda v Ljubljani: *»Socijalnih demokratov je govoril sodrug Kopač /.../ Prepričani smo, da bo ustroj države SHS popolnoma drugačen, kakor centralizem nekdanje avstrijske države, ki leži pred nami kot star kadaver«* (SN 30. 10. 1918: 2). To sta zgolj dva primera, ki nazorno prikazujeta tedanje ozračje. Politični voditelji so preko demonstracij, na katerih so se zbirale velike množice, predstavljali ideje, na katerih je slonela država SHS. Pri tem jim je s svojimi objavami v veliki meri pomagal tudi tisk. Dejstvo je, da so morali novo državo šele zgraditi; tako na papirju kot tudi na mentalni ravni. Cilj pa je bilo vsekakor lažje doseči z diskreditiranjem starega režima.

4.1.3 Omembe Evrope v geografskem smislu

Evropa v geografskem smislu se v novicah pojavlja zelo pogosto. Predvsem gre za poimenovanje celine kot celote ali skupine več držav znotraj njenih meja. Takšno poimenovanje je bilo uveljavljeno več stoletij, zato zgolj nekaj primerov, ki naj služijo za zgled. V Slovincu po italijanski Stampi povzemajo: *»Po štirih letih vojske ne sme nobena vlada opustiti, da z vso dobro voljo nastopi za konec evropske tragedije«* (S 14. 10. 1918: 2). Ravno tako se na posledice vojne nanaša naslednje sporočilo, ki ga Slovenski narod povzema po ženevski Agence Havas: *»Po ratifikaciji pogojev bodo zavezniške vlade v Evropi sporočile svoje pogoje vladi v Washingtonu«* (SN 27. 10. 1918: 1). Poleg tega, da takšne objave poudarjajo geografske vezi, so ravno tako predstavljale osnovo za izoblikovanje evropske ideje oziroma zavedanja o »podobnem načinu življenja« znotraj stare celine. Ta podobnost veje tudi iz omemb, kot je slednja: *»Predlog je vseboval prejudic proti končni ureditvi državne oblike, kakršno si želi sedaj cela Evropa skoro brez izjeme«* (S 29. 11. 1918: 1). V nekaterih primerih pa geografsko poimenovanje že meji na kulturno sfero, saj predvideva skupna stališča oziroma skupno javnost, ki pa se lahko izoblikuje zgolj ob skupnem viru informacij oziroma informatorju. V prispevku *Delajmo za našo narodno svobodo* se avtor tako sprašuje *»Kdo je odgovoren za to, da je evropska in ameriška javnost netočno ali*

celo nič poučena o tej naši narodni boli» (S 19. 12. 1918: 1)? Avtor torej izhaja iz tega, da bi morali mediji, torej v tistem času časopisi, odigrati pomembnejšo vlogo pri obveščanju javnosti. Hkrati pa predvideva, da že obstaja ustaljen vzorec komuniciranja, ki omogoča medijem in s tem sporočilom mnenjskih voditeljev, da vstopijo v sleherni evropski in ameriški dom. Pogostost geografskega poimenovanja Evrope nam torej priča tudi o povezanosti celine na drugih področjih življenja.

Iz tedanjega tiska pa ni moč razbrati zgolj, katere države so dojemali kot evropske, ampak tudi katere so stari celini predstavljale večno grožnjo. Predvsem seveda tu mislim na Turčijo, h kateri so se Evropejci od srednjega veka dalje ozirali z občutki strahu, sovražnosti in hkrati radovednosti. Kako se je ta sovražnost ohranila še v 20. stoletje nam priča tale zapis govora dr. Rybara, ki so ga objavili tako v Slovincu kot v Slovenskem narodu. V Slovincu je prispevek postavljen na prvo stran, v liberalnejšem Slovenskem narodu pa na drugo:

Evropska vojna je sledila balkanski vojni, v kateri je šlo za uničenje Turčije. Veselje, da je bilo obračunano s tem starim sovragom, ni vladalo samo v Srbiji in Črni gori. Tudi pri nas, tudi Jugoslovani monarhije so simpatizirali z balkanskimi narodi, ki so se borili za svojo svobodo. Bili so Jugoslovani navdušeni za ta uničevalni boj našega rodu proti Turčiji. Tu pa je prišel, kakor mrzel curek, ukaz, naj se borimo proti Slovanom, naj se borimo proti Srbom in Črnogorcem proti našim rodnim bratom. In pri tem naj kar odkrito priznam: vrhu tega na strani tistih, katerih uničenje smo preje pozdravljali, katerih preganjanja iz Evrope smo se veselili (SN 9. 10. 1918: 2).

Razberemo torej lahko zelo odkrito napeljevanje na stare zamere do muslimanske dežele, ki je stari celini predstavljala nenehen trn v peti. Turčije preprosto niso priznavali kot del Evrope. Država, ki je delno sodila v Evropo, delno pa nekam med sibirsko pustinjo, je bila (in ostaja) Rusija. Njenega dvojnega položaja so se zavedali tudi po 1. svetovni vojni, kar je mogoče prebrati v prispevku Slovenskega naroda, ki po Tagespostu povzema: *»Tembolj bomo morali obrežati ob sklepu miru pozicijo Rusije v Evropi. /.../ Kar bo ostalo še Rusije, bo še vedno velikanska država, Evropi pa ne bo več nevarna«* (SN 7. 10. 1918: 4). Iz teh kratkih navedb, ki zadevajo Rusijo oziroma kasnejšo Sovjetsko zvezo, lahko ugotavljam zgolj željo po ureditvi povojnega stanja, ko je Rusija izgubila veliko posesti na zahodnih mejah. Tako so se od nje odcepile Poljska, Litva, Latvija, Estonija, še pred koncem vojne Finska, izgubila pa je tudi del romunskega ozemlja. Poleg skrbi za meje je v prispevku moč opaziti omenjeno dvojnost ruske pozicije, ko ni čisto jasno, ali še sodi v Evropo ali ji zgolj predstavlja grožnjo na vzhodu.

4.1.4 Sklicevanje na evropsko civilizacijo in evropske vrednote

Na osnovi dvomesečne analize obeh najbolj branih časopisov iz leta 1918 lahko sklepam, da termina evropska identiteta v slovenskem tisku tedaj niso uporabljali. Nanj nisem naletela niti enkrat samkrat, je pa zato moč najti sorodne termine, ki so v tedanjem času predstavljali del javnega diskurza. Predvsem sta bila to termina evropska civilizacija in evropske vrednote, ki predstavljata eno od osnov, na kateri se lahko gradi evropska identiteta oziroma jo v danem zgodovinskem in družbenem kontekstu nadomeščata. Omenjena termina se sicer pojavita le nekajkrat, vendar lahko že iz njune prisotnosti sklepam o zavedanju o nečem bistveno širšem od zgolj rek, morij, hribovij in cest, ki so povezovale prebivalce celine med Atlantskim oceanom in Uralom.

Za izoblikovanje občutka pripadnosti Evropi in evropski ideji je predvsem pomemben prispevek, pod katerim je podpisan I. Mohorov in je bil objavljen v Slovincu dan pred razglasitvijo države SHS:

*Slovenec je praznoval tabore in mnogo veselo manifestacijsko slavlje. Bilo je vselej veliko navdušenje in malo sadu. Naj bo jutri prvič drugače. Mirna slovesnost in stotera žetev! **Slovenci, Jugoslovani! Jutri dokažimo svojo evropsko civilizacijo, svojo kulturno višino in svojo plemenito moč;** kajti mirnim bo dana moč v imenu osvoboditeljev Kreka in Wilsona (S 28. 10. 1918: 1; poudarila M. P.).*

Navedeni prispevek je za analizo v tem obdobju najpomembnejši, saj se v njem jasno izkazuje slovenska pripadnost evropski civilizaciji, torej enakovreden delež pri soustvarjanju zgodovinskih pridobitev, ki so izoblikovale širšo skupnost. Hkrati nam potrjuje, da so se Slovenci uvrščali v ta kulturni krog in se zaznavali kot del evropske civilizacije, torej tudi evropske kulture in navsezadnje identitete. Tej so ob bok oziroma kot njen sestavni del pridali kulturno višino, torej najverjetneje v smislu kultiviranosti naroda in njegovega priznavanja širše sprejetih družbenih norm, ki so jih dojemali kot del evropske kulture.

Pomemben je še naslednji primer, objavljen v Slovenskem narodu, ki povzema iz glasila madžarske vlade Pester Lloyd: »*Ona Ogrska, ki tudi tedaj še ni hotela zavojevati, ko je bila zmagovita, se more razločevati od nevtralnih držav Evrope samo še, če se cepi dlaka mednarodnega prava, ne pa po zgodovini, ki dela skupine po bistvu vsebine. Kdor hoče raztrgati to deželo na kose, stori greh nad evropsko vrednoto*« (SN 12. 10. 1918: 2)! Omeniti velja, da se v tem prispevku edinkrat v času analize pojavi pojem evropska vrednota. Sicer iz zgolj te omembe ni mogoče razbrati, kaj jim je ta pojem pomenil, vendar je njegova prisotnost kljub temu pomenljiva. Sklepam lahko, da je madžarski časnik s tem mislil na družbeni red in ustaljenost meja, ki so takrat obstajale, mogoče pa se celo nanaša na vrednote, kot sta

demokracija in svobodna volja, ki se ju povečuje kot ena od temeljev evropske civilizacije. Kot demokratično se je navsezadnje dojemalo tudi slovensko ljudstvo: *»Vojna je preustvarila razmere: osvobodila je narode in dogodki v vojni, zlasti pa sedaj, ko se snujejo republike kar čez noč po vsem evropskem kontingentu, se je zbudil tudi med jugoslovanskimi ljudstvi močan pokret za republiko, povsem med Slovenci, ki so že po svoji politični vzgoji in naravi demokratično ljudstvo«* (S 16. 11. 1918: 4). Že sama zavezanost vrednotam demokracije, ki jih prispevek pripisuje Slovincem, nakazuje hkrati tudi pripadnost Evropi. To so ji pripisovali predvsem zaradi njene večstoletne zgodovine znotraj habsburške monarhije in kasnejše Avstro-Ogrske.

Bolj kot o vrednotah pa se je tedaj govorilo o že omenjeni civilizaciji in njenih dosežkih. Poleg tega, da so tudi jugoslovanski narod dojemali kot civiliziran, so se nadvse zavedali že omenjenega mejnega položaja. Ta jih je utrjeval v vlogi »civilizatorjev«, ki širijo civilizacijske dosežke na vzhod in jug. Takšno vlogo novonastalega naroda sem prepoznala v naslednjem prispevku, objavljenem med političnimi vestmi: *»Zgodovina bo ovekovečila Srbe, a jugoslovanski narod, katerega so Srbi samo del, gotovo ne bo dopustil, da bi na ozemlju, kolikor ga ima v Evropi, ne igral velike mirovne in civilizatorne vloge«* (SN 21. 11. 1918: 3).

Omenjena vloga zagotovo izhaja tudi iz dejstva, da je bil srbski narod med zmagovito antanto, kar jih je še dodatno utrjevalo v misli, da je nanje prenesena naloga skupnega urejanja mednarodnih razmer in širjenja civilizacijskih »pridobitev«.

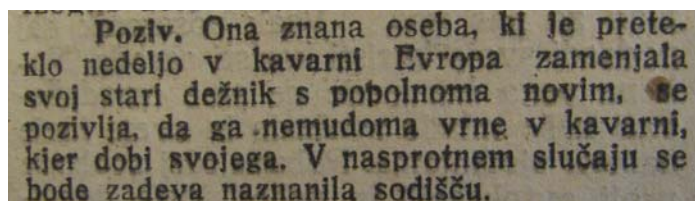
4.1.5 Idealiziranje Evrope

Dejstvo je, da že zgolj omenjanje civilizacijske vloge in evropskih vrednot prispeva k idealiziranju Evrope. S tem se ustvarja lik o njeni večvrednosti in se jo postavlja za zgled ostalim delom sveta. Med prispevki še posebej izstopa sledeči, ki nazorno prikazuje povečevanje Evrope, kot so ga tedaj dojemali. Gre za odgovor na prispevek dr. Miljutina Zarnika v Slovenskem narodu, ki ga je spisal J. Vesenjaj: *»Zato je potrebno, da takšne trditve zavrnem in opozorim na dalekosežno škodo, ki nam lahko povzročajo v demokratični kulturni Evropi«* (S 26. 11. 1918: 1).

Iz te objave, ki sicer edina v dvomesečni analizi obeh časopisov tako jasno povečuje Evropo kot vir demokracije in kulture, je moč sklepati o stanju takratne družbe. Glede na to, da gre za nekakšno pismo bralcev, lahko to tudi prikazuje stanje v takratni slovenski eliti. Ta je očitno sprejemala Evropo kot ideal. Navsezadnje velja kot zanimivost omeniti, da je že takrat v Ljubljani obstajala kavarna Evropa. O tem sem se prepričala, ko sem pri branju obeh časopisov v redni rubriki, kjer so objavljali sezname izgubljenih in najdenih predmetov,

naletela na sledečo omembo: »Poziv. Ona znana oseba, ki je preteklo nedeljo v kavarni Evropa zamenjala svoj stari dežnik s popolnoma novim, se pozivlja, da ga nemudoma vrne v kavarni, kjer dobi svojega. V nasprotnem slučaju se bode zadeva naznanila sodišču« (SN 19. 11. 1918: 4). Prispevek sicer ne pove nič o zanimivem imenu kavarne, ki se je ohranilo do današnjih dni, nam pa priča, da je bilo že leta 1918 dovolj privlačno, da ga je lastnik nadel kavarni v središču Ljubljane.

Slika 4.1.5.1: Poziv tatu dežnika v kavarni Evropa

Vir: Slovenski narod (19. 11. 1918: 4).

á & Ω

V mesecu pred sestavo narodnega sveta SHS oziroma »narodnega viječa« in mesec potem se je odnos tiska do prihodnosti narodnega vprašanja delno spremenil. Vedno bolj je prisotno povečevanje Jugoslavije, ki pa jo dosledno omenjajo kot samostojno tvorbo, ločeno od AO, v kateri bodo združeni stoletja ločeni slovanski narodi. Hkrati lahko iz analize prispevkov v mesecu pred in po razglasitvi države SHS ugotavljam, da je že močno konsolidirano sprejemanje novonastale države kot enakovrednega dela Srednje Evrope. Vanjo vključujejo večino držav, ki jih danes dojemamo kot vzhodno evropske. Nasploh pa zelo pogosto uporabljajo izraz Evropa, čeprav večinoma v geografskem smislu. Eden od razlogov je zagotovo čas vojne, ki je države združil v skupni bitki za ohranitev starih meja in ustaljenih družbenih norm ter vrednot, ki so hkrati pomenile evropske norme in vrednote. Meje Evrope so se po vojni kljub vsemu močno spremenile. Rusija je izgubila ogromno ozemlja, iz katerega so nastale številne nove države na skrajnem vzhodu Evrope. S tem je Rusiji dokončno pripadla obrobna vloga na meji Evrope, ki jo je ohranila do današnjih dni. Podobno je s položajem Turčije, ki je takrat še vedno predstavljala grožnjo z vzhoda. Njeno zavračanje so opravičevali tudi s povečevanjem evropskih vrednot in dosežkov evropske civilizacije, kar je pripomoglo k ustvarjanju ideje o evropski večvredni civilizaciji. Slovenci so se dojemali kot enakovreden del Srednje Evrope, ki je hkrati del »civilizirane« in demokratične Evrope. Leta 1918 v najbolj branih dnevnikih tedanjega časa Slovencu in Slovenskemu narodu torej že lahko prepoznamo zavest o evropski pripadnosti v duhovnem smislu, čeprav je ta prisotna zgolj labilno. Teksti niso namenjeni širjenju evropske ideje, ampak pojem Evrope prikazujejo kot okvir skupnega življenja – družbeni predvsem pa geografski okvir.

4.2 LETA 1945 V JUGOSLAVIJO Z VELIKIM OPTIMIZMOM MNOŽIC

Po največji svetovni vojni v zgodovini človeštva se je slovensko in hkrati z njim ostalo jugoslovansko ljudstvo v prihodnost oziralo z velikimi upi in optimizmom. Po strašnih vojnih grozodejstvih in hkrati škodi, ki je ostala tako v srcih ljudi kot tudi v njihovih domovinah, se je ljudstvo kot iz katarze prelevilo v boljši jutri. Iz tiska leta 1945 je tako mogoče razbrati veliko željo po čimprejšnjih ljudskih volitvah, ki bodo prebivalstvu prinesle enakopravnost in nov začetek. Tega vidijo predvsem v zmagi Ljudske fronte, katere vodja je bil Josip Broz Tito. Prve demokratične volitve v Jugoslaviji so izvedli 11. novembra 1945, po prepričljivi zmagi edine stranke na volitvah - Ljudske fronte pa ustavodajna skupščina 29. novembra istega leta razglasi republiko in spremeni ime države v Federativno ljudsko republiko Jugoslavijo.

Iz analiziranih časopisov Ljudska pravica in Slovenski poročevalec v mesecu pred in po razglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije vejeta optimizem in predvsem zaupanje v bodočo državno ureditev. Ob poveličevanju nove Jugoslavije pa se ljudstvo leta 1945 ne oddaljuje od Evrope, ampak se revitalizira kot njen pomemben sestavni del. Pojavnost Evrope bom natančneje preiskovala po naslednjih sklopih:

- Jugoslavija kot del Evrope
- Pojav pojma Balkan
- Omembe evropskih vrednot in evropske civilizacije
- Idealiziranje Evrope

4.2.1 Jugoslavija kot del Evrope

Jugoslavija se dojema kot enakovreden del Evrope, čeprav se ne uvršča več v Srednjo Evropo, ampak v jugovzhodno Evropo. O tem se lahko prepričamo iz nekaterih zgovornih navedb. Prva govori o narodni knjižnici v Beogradu: *»Narodna knjižnica je bila ena izmed najbogatejših knjižnic v južnovzhodni Evropi«* (SP 27. 10. 1945: 1). Enako umestitev lahko razberemo iz povzetka prispevka Marcela Cachina, ki v časopisu Humanite komentira govor ameriškega zunanjega ministra Jamesa Byrnesa: *»Na ta način se popolnoma opravičuje sovjetsko stališče pri reševanju vprašanj Poljske, Bolgarije, Romunije, Jugoslavije, Avstrije, Madžarske in drugih jugovzhodnih evropskih dežel. Z enako odločnostjo zavrača ameriški zunanji minister zamisel sveta, ki bi bil razdeljen na bloke in vplivna področja. Sicer pa opazamo, da ta zamisel čedalje bolj izgublja zagovornike v zapadni Evropi /.../«* (SP 7. 11.

1945: 4). Razberemo torej lahko jasno umeščenost navedenih dežel na jugovzhod, medtem ko smo leta 1918 iste države našli v Srednji Evropi. Delitev pa je še dodatno poudarjena z izpostavljanjem zahodne oziroma zapadne Evrope. Pri tem poimenovanje presega geografsko oznako in se navezuje na že uveljavljene predstave o zahodni Evropi kot razvitejši, bolj demokratični in svobodomiselni. Vrzel med dvema deloma kontinenta se je po prvi svetovni vojni še poglobila, tako da v časopisju že lahko zasledimo željo po zbližanju teh »dveh svetov«: *»/.../ hočemo doseči ožje sodelovanje med Anglijo, Sovjetsko zvezo in Francijo in zbližanje med državami vzhodne in zapadne Evrope«* (SP 16. 11. 1945: 2).

Da so ob tem pojem Srednje Evrope prevzele druge države, lahko razberemo iz sledečega prispevka: *»/.../ z napredkom industrializacije pa bo treba zvišati zmogljivost naših železnic, kajti Slovenija kot tranzitno ozemlje Jadran - Srednja Evropa bo igrala važno vlogo ter bo imela od tranzitnega prometa velike dohodka«* (LP 18. 11. 1945: 9). Pojmovanje Srednje Evrope se je torej preprosto premaknilo zahodneje. Poleg tega, da se Jugoslavija izključno pojavlja kot del JV Evrope, jo v enem od člankov postavijo tudi na vzhod. Slovenski poročevalec povzema britanski časopis World news and views ter med drugim navaja: *»Ob tej priliki komentira list položaj v Jugoslaviji in pravi poleg ostalega: »Ustavodajna skupščina bo izvoljena z najbolj demokratičnimi volitvami v zgodovini vzhodne Evrope /.../««* (SP 4. 11. 1945: 2).

Da s tem geografskim premikom Jugoslovani kljub temu niso izgubili svoje vloge v Evropi, nam priča tale napis, ki so ga objavili v Slovenskem poročevalcu pod novinarskimi prispevki v spodnjem desnem kotu: *»Bratstvo vseh slovanskih narodov – temelj miru v Evropi«* (SP 7. 11. 1945: 5)! Tuji časopisi so Jugoslaviji pripisovali pomembno vlogo v evropski politiki, kar lahko razberemo predvsem iz francoskega tiska. V Slovenskem poročevalcu povzemajo Vox de Paris: *»List dodaja, da se ne bo nobena dežela bolj veselila kakor Francija vstajenja in dviga k demokraciji enega bistvenih elementov današnje Evrope«* (SP 6. 12. 1945: 1). Takšna vloga je Jugoslaviji pripadala predvsem zaradi njene lege ter hkrati velikosti, saj je nova politična tvorba predstavljala eno večjih držav znotraj evropskega prostora, ob tem pa ne gre pozabiti na njen pomen pri osvobodilnem boju.

V tem času se Evropi približa tudi Rusija. Njena vloga tako ne ostaja več na obrobju, ampak se jo dojema kot del evropskega sveta. To nam potrjujejo tako geografski primeri: *»Trenutno je tvornica v Novokramatorsku največja ne samo v Sovjetski zvezi, temveč v vsej Evropi«* (SP 1. 11. 1945: 4) in *»Sovjetska zveza je postala v tej dobi najmočnejša industrijska država v Evropi in druga na svetu /.../«* (LP 11. 12. 1945: 2), kakor tudi tisti, ki izkazujejo njeno duhovno pripadnost: *»Kako do dna pretresljiva je zmagoslavna pot ruskega človeka v njegovo*

drugo domovino za tisti zlagani evropski svet, ki ni poznal ruske duše in je videl tragike Evrope v ogroženosti njene kulture in njenega človeka od ruske »stepne kulture« in ruskega »črednega človeka«. Rusija je danes v Evropi, kamor je prišla kot prvobraniteljica proti fašizmu, kot osvoboditeljica milijonov in milijonov ljudi izpod najbolj krvoločne sužnosti, kar jih pomni zgodovina» (SP 24. 12. 1945: 12). Sprememba v dojemanju ruskega položaja je bila delno posledica jugoslovanskega približevanja njeni politiki in vse večjemu bratstvu med narodom v prvih letih po drugi svetovni vojni. To nam dokazuje tudi tečaj ruskega jezika, ki so ga objavljali v Slovenskem poročevalcu. Obenem se je tudi evropski politični vrh zavedal zaslug, ki so jih imeli Rusi pri koncu vojne in pri zaustavitvi nemške agresije. Nasprotno pa je zunaj Evrope še vedno ostajala Turčija. V časopisju se sicer redko pojavlja, ni pa več opaziti tako odkritega sovraštva do nje kot leta 1918. Omenjajo jo namreč kot delno evropsko državo: *»Ti dogodki v Carigradu seveda niso nič nepričakovanega in nič čudnega v tej evropsko-azijski državi«* (LP 16. 12. 1945: 4). Ob tem, da ni več najti takšne polarizacije in graditve negativne identitete, je še vedno prisotno zaznavanje enotnosti prebivalcev znotraj stare celine, ki niso zgolj državljani nacionalnih držav, temveč tudi Evropejci: *»Skupna površina te posesti meri 1, 900 000 kv. km., kjer prebiva 75 milijonov prebivalcev, od katerih je le 300.000 Evropejcev«* (SP 16. 11. 1945: 4), pravi del prispevka, ki govori o vzhodni Indiji.

4.2.2 Pojav pojma Balkan

Medtem ko pojem Balkan leta 1918 zelo redko zasledimo, postaja po drugi svetovni vojni že bolj prisoten. Ob tem se ne pojavlja v slabšalnem pomenu, temveč kot sinonim za geografsko poimenovanje. Takšno poimenovanje je med drugim uporabil ameriški senator Pepper, čigar govor navajajo v Slovenskem poročevalcu: *»Združene države /.../ bi zelo rade videle, da bi bili jugoslovanski narodi zgled prvoboriteljev za demokracijo, ne samo med balkanskimi narodi, temveč tudi v Evropi /.../«* (SP 31. 10. 1945: 2). Jugoslovanski narod je kot del Balkana in obenem Evrope dojemal tudi njegov vodja: *»Maršal Tito predstavnikom tiska o izidu volitev in o mednarodnih odnosih Jugoslavije. /.../ Izidi volitev in enotnost narodov Jugoslavije, ki so manifestirali na teh volitvah, so velik doprinos ne samo k ustaljenemu miru na Balkanu, temveč v vsej Evropi«* (SP 18. 11. 1945: 1). Kot integralni del Jugoslavije pa so se na Balkan uvrščali tudi Slovenci: *»Zobotehniška srednja šola v Ljubljani prva te vrste na Balkanu. /.../ Slovenci bomo tako začeli na tem področju prvi na Balkanu orati ledino zobotehniške izobrazbe /.../«* (SP 27.11. 1945: 3). Kljub vsemu so se prebivalci Balkana zavedali, da se ne morejo povsem kosati z ostalo Evropo. Takšen primer najdemo v Ljudski

pravici, ki objavlja razmišljanje Bolgara Georgija Dimitrova. Ta priznava, da *»materialna kultura prav gotovo ni na Balkanu tako visoka kakor v drugih evropskih deželah, toda duhovno in politično naše ljudske množice niso na nižji ravni kakor množice v drugih evropskih deželah. /.../ V prijateljskem sodelovanju obeh narodov - bolgarskega in jugoslovanskega - pa je zagotovilo za miren napredek na Balkanu. In tako bo Balkan lahko postal vzgled vsej Evropi«* (LP 11. 11. 1945: 4). Razmišljanje v prispevku potrjuje evropsko pripadnost Balkana tudi iz kulturnega vidika, medtem ko se materialno ne more kosati z njo. Sklepam torej lahko, da so mediji predstavljali balkansko manjvrednost in jo na takšen način obenem širili med ljudi.

4.2.3 Omembe evropskih vrednot in evropske civilizacije

Tako kot leta 1918 tudi leta 1945 še ni uveljavljen termin evropska identiteta, medtem ko pogosto omenjajo evropsko civilizacijo. O tej je govora predvsem tedaj, ko pišejo o koncu vojne in zaslužnih zanj. Ti niso Evropi prinesli zgolj miru, ampak tudi omogočili obstanek zgodovinskih dosežkov in »napredka«, ki so ju razumeli kot civilizacijo. V tem oziru se nanjo obrača sovjetski komisar za zunanje zadeve Vjačeslav Molotov, o čemer pišeta tako Slovenski poročevalec kot tudi Ljudska pravica: *»Nemška fašistična teorija o nadvladi »višjega plemena« nad drugimi ljudstvi, ki so jih uvrstili v kategorijo »nižjega plemena«, je postala neposredna grožnja proti obstoju evropske civilizacije«* (SP 8. 11. 1945: 4 in LP 9. 11. 1945: 1). Podobno sporočilo povzemajo tudi po Telegrafski agenciji Sovjetske zveze (Tass): *»Sovjetsko ljudstvo je ubranilo s svojo nesebično borbo velike pridobitve oktobrske socialistične revolucije, rešilo je evropsko civilizacijo pred fašističnimi razbojniki«* (SP 9. 12. 1945: 2).

Očitno je, da so po vojni želeli ustvariti drugačno gledanje na ruski narod, ki se je po oktobrski revoluciji oddaljil od evropskega življenja. Poleg povečevanja njegove vloge v vojni so zmago izkoristili tudi za to, da so ga ponovno sprejeli v »evropsko družino narodov«. Poleg evropske civilizacije pogosto omenjajo tudi vrednote, v katerih naj bi se celina prepoznala. Tako so zahodnoevropske države namesto držav poimenovane kar demokracije. Poleg tega naslednji del prispevka potrjuje vse pogostejše razlikovanje med vzhodno in zahodno Evropo. *»Splošno priznanje jugoslovanske republike lahko v mnogem doprinese k odstranitvi sumov, da so zapadne demokracije stvorile zaroto proti redu v vzhodni Evropi«* (SP 2. 12. 1945: 4). Povečevanje demokracije kot temeljne vrednote nove Evrope lahko opazimo tudi v prispevku, ki ga Slovenski poročevalec povzema po uvodniku britanskega

Stara: *»Španija je najsramotnejši madež na obrazu nove demokratične Evrope«* (SP 28. 12. 1945: 4).

Kljub temu da termina evropska identiteta tedaj še niso uporabljali, raba evropske civilizacije in evropskih vrednot dokazujeta zavedanje o obstoju skupne evropske zavesti. Ta se sicer v obravnavanem gradivu v nobenem primeru ne direktno povezuje s slovenskim ali jugoslovanskim narodom. Tedanja domovina se omenja bolj kot enakovredni geografski del Evrope, medtem ko je evropska civilizacija pojem, ki se sicer uporablja, vendar v splošnem pomenu, največkrat povezanim z grožnjo vojne evropskemu načinu življenja. Tedanje časopisje torej omenja Evropo in tisto, s čimer se jo povezuje, obenem pa (še) ne prispeva k grajenju evropske zavesti.

4.2.4 Idealiziranje Evrope

Poveličevanje evropske ideje sicer ni izrecno izraženo, jo pa lahko razberemo posredno. Predvsem preko zaželenih vrednot, ki naj bi jih Evropa poosebljala in prek tega, da ji pripisujejo »višjo« vlogo v svetu. Takšen vtis dobimo ob branju uvodnika, katerega del pravi: *»Resnični slovenski kulturni delavec je bil že od nekdaj vest naroda. /.../ S svojim nastopom je dal zgled evropskemu kulturnemu svetu /.../«* (SP 27. 10. 1945: 1). Kljub dvema svetovnima vojnama pojem Evrope kot zibelke kulture očitno še vedno ostaja trdno zasidran. O statusu, ki ga je imela Evropa v svetu, so se lahko bralci prepričali tudi z raznimi primerjavami z življenjem v ostalih delih sveta: *»Nasprotno pa Evropci, ki predstavljajo 0.5 % celotnega prebivalstva, poberejo 65 % dohodkov, od katerih se plačuje davek«* (LP 8. 11. 1945: 6). Takšni prispevki so seveda prispevali k utrjevanju zavesti o višjem poslanstvu Evropejcev, saj hkrati ko poberejo večino dohodkov, jih tudi ustvarijo s svojim delom. S podatkom da je »Evropcev« zgolj pol odstotka pa se je še dodatno utrjevala zavest o nekakšni izbrani vrsti, med katero sodijo le redki.

Evropski ideal pa je velikokrat predstavljal zgolj ideal zahodne Evrope: *»Oglejmo si sedaj nekaj podrobnosti, ki so najbolj značilne za volitve v zahodni Evropi. /.../ Vendar pri tem ne smemo prezreti da se je omejil vpliv teh volitev bolj na javno mnenje zahodne Evrope in manj na ostale dele. To pa ne morda zato, ker je Anglija omejila svoje vojaške operacije na južno in zahodno Evropo, ampak predvsem zaradi drugačnih družbenih prilik in različnega zgodovinskega razvoja«* (LP 10. 11. 1945: 9). Ločitev na vzhod in zahod, ki bo tako zelo spremenila podobo Evrope v naslednjih desetletjih, je potemtakem imela globoke korenine že takoj po vojni.

á & Ω

Pojem Evrope je bil po drugi svetovni vojni v slovenskem dnevnem časopisju predvsem v vlogi povojnih razmer. Evropo se je najpogosteje opisovalo kot demokratično in se s tem še bolj poudarjalo razdelitev na vzhodno in zahodno, ki je življenje celine tako močno zaznamovala v drugi polovici 20. stoletja. V analiziranih časopisih nisem niti enkrat samkrat naletela na poimenovanje Slovencev kot Evropejcev, je pa zato čutiti toliko večjo pripadnost jugoslovanski državi in njenemu voditelju Titu. Leto 1945 torej v slovenskih deželah zagotovo ni bilo v vlogi ustvarjanja ideala Evrope, ampak ideala Jugoslavije. V novi ljudski republiki so tako voditelji kot ljudstvo prepoznali svojo svetlo prihodnost in uresničitev resnične enakopravnosti posameznikov. Oba časopisa, tako Ljudska pravica kot Slovenski poročevalec sta služila ustvarjanju tega ideala in v času pred razglasitvijo Federativne ljudske republike Jugoslavije neprikrito širila jugoslovansko propagando. Časnika sta ljudstvo, še posebej ženske, ki so tokrat volile prvič, pozivala k udeležbi na volitvah in oddaji glasu za »Titovo stranko«.

Evropa je predstavljala življenjski okvir pri dojemanju sveta, ravno tako je iz časopisja že mogoče razbrati zavest o skupni identiteti oziroma podobnem načinu življenja, čeprav to ni bilo v vlogi širjenja evropske ideje. Ta zavest je obstajala predvsem kot skupek dosežkov, družbenih vrednot in demokratičnih pridobitev, ki so jih fašistične in nacistične sile v drugi svetovni vojni želele odpraviti in uvesti nov družbeni red. Ob grožnji tega se je Evropa pristneje pričela zavedati pomena evropske kulture in »svojih korenin«.

4.3 PREKO SAMOSTOJNE DRŽAVE 1990 V NAPREDNO EVROPO

Slovenija se leta 1990 vse bolj oddaljuje od Jugoslavije in njene centralistične politike. Skupaj s Hrvaško se vsaka na svoj način trudita osnovati samostojno tvorbo, ki bi ju v najkrajšem času pripeljala v krog razvitih in demokratičnih držav. Uresničitev njunih političnih ciljev vidita v takratni Evropski skupnosti. Ta nova mednarodna akterka na evropskem političnem prizorišču se kaže kot ideal, do katerega lahko slovenski narod pride zgolj preko samostojne države. Takšno sliko ponuja Delo kot najbolj bran slovenski dnevnik leta 1990. V primerjavi z letom 1945 in njegovima predhodnikoma Slovenskim poročevalcem in Ljudsko pravico Delo leta 1990 veliko bolj izpostavlja evropsko umeščenost Slovenije. Navdušenja nad Jugoslavijo ni več, čeprav se razloge za slabo stanje v državi išče predvsem v srbskem centralizmu, ne pa v sami družbeni ureditvi. Nedvomno je prisotno vse večje idealiziranje

Evrope in želja po pripadanju. Podrobneje pa si pojavnost Evrope pogledimo v naslednjih sklopih:

- Slovenija kot del Evrope
- Evropske vrednote in civilizacija
- Idealiziranje Evrope, vzpostavljanje evropske zavesti in degradiranje Balkana

4.3.1 Slovenija kot del Evrope

Slovenijo leta 1990 uvrščajo v Evropo tako geografsko kot kulturno, ob čemer pa lahko nenehno beremo o želji po Evropi. V teh primerih se pojem Evrope uporablja v smislu oziroma kot sopomenka Evropske zveze. Tako Darijan Košir v prispevku o evropski monetarni uniji med drugim pravi: *»Tu pa je tudi »zgodovinski« nauk za države, ki bi se rade priključile »Evropi«, kamor seveda štejemo tudi Jugoslavijo (oziroma Slovenijo)«* (D 3. 11. 1990: 26).

Po uspešno izpeljanem plebiscitu 23. decembra 1990 slovensko pripadnost Evropi v časopisju izrecno izpostavljajo tudi tuji državniki. V Delu med drugim povzemajo Heinricha Neisserja, ki pravi *»Slovenija, ki ni nikakršen berač, ampak država, ki bo v bodoče enakovredno prispevala k evropskemu integriranju«* (D 12. 1. 1990: 4). Še bolj naklonjen Sloveniji znotraj »evropske družine« je poslanec evropskega parlamenta dr. Otto von Habsburg: *»Slovenija je most med Sredozemljem in Srednjo Evropo, nekakšno prihodnje središče Evrope nasploh«* (D 21. 1. 1990: 8), kot naj bi med obiskom v Sloveniji večkrat poudaril sin zadnjega avstrijskega cesarja Karla I. Vzporedno z naklonjenostjo do nastajajoče države se je tudi njena geografska lega »selila« zahodneje. V izjavi takratnega premierja Lojzeta Peterleta bo bodoča država vpeta v Srednjo Evropo, ne pa v jugovzhodno, kot so jo dojemali po drugi svetovni vojni: *»Pozitiven plebiscit ne pomeni nedeljske karte za odhod iz tega dela Srednje Evrope, pomeni pa prestejšje roke, čiste račune, pomeni možnost za polet naših ustvarjalnih potencialov in pomeni približevanje k Evropi. Prepričan sem, da k neki novi, kakovostni skupnosti jugoslovanskih republik in narodov največ pomaga čimprej evropeizirana Slovenija, ne pa preglasovana jugoslovanska provinca«* (D, 7. 12. 1990: 3).

Idejo »srednjeevropske« identitete lahko ob tem razumemo tudi kot nostalgijo oz. (»postmoderno«) vračanje v obdobje, ko so Slovenci že imeli »srednjeevropsko« multinacionalno in multikulturno izkušnjo znotraj Avstro-Ogrske monarhije (Hafner Fink 2000: 808).

4.3.2 Evropske vrednote in civilizacija

Evropo v zadnjem desetletju 20. stoletja še vedno identificirajo kot izvor civilizacije in uresničitev zaželenih vrednot. Takšen vtis dobimo iz nekaterih prispevkov, objavljenih v Delu konec leta 1990 in začetek leta 1991. Sledeči primer, ki to ponazarja, se nanaša na mnenje predsednika skupščine RTV Slovenija dr. Franceta Vrega: *»V Sloveniji je razporeditev političnih moči bolj uravnovešena, pa je zato slovensko novinarstvo lahko vztrajalo na evropski komunikacijski civilizacijski ravni. Zaradi kritičnosti poročanja – ki je sicer normalna pridobitev evropskih medijev – pa je sprožil plaz nezaupanja in očitkov, da so mediji protivladni, na strani opozicij«* (D 28. 11. 1990: 9). Sicer je to edini takšen primer v plebiscitnem času, vendar pa številni prispevki, v katerih je prisotno idealiziranje Evrope pričajo o tem, da je pojem tedaj dobil veliko večjo veljavo, kot jo je imel pred štirimi desetletji.

O temeljnih vrednotah, ki so jih v tem obdobju razumeli kot evropske in hkrati zaželene, poroča Delo v izjavi Giorgia Rossettija: *»Ali gre Jugoslavija proti Evropi, je bilo naslednje vprašanje. Na evropski ravni imamo kriterije za ugotavljanje intenzivnosti odnosov z Evropo, je odvrnil. Ti kriteriji so: pravna država in demokracija, politični pluralizem in vsaj usmerjanje k tržnemu gospodarstvu; na prvem mestu pa je spoštovanje človekovih pravic«* (D 24. 12. 1990: 2). Našteti kriteriji so sicer označeni kot evropski, obenem pa so to kriteriji, ki predstavljajo temelj Evropski uniji oziroma takratni Evropski skupnosti, saj je ravno na osnovi teh potekalo združevanje. Kot bistvena se omenja predvsem demokracija, najdemo pa lahko tudi religiozne in zgodovinske temelje: *»Evropsko kulturo določata protestantska in katoliška tradicija. Vraščeni sta v politične institucije, določata norme gospodarskega poslovanja in dajeta pečat privatnemu življenju«* (SPD 10. 11. 1990: 21).

V prelomnem letu 1990, ko se je rušil vzhodni socialistični blok, so slovenski časopisni novinarji, ki so seveda predstavljali del vzhoda, večinoma verjeli, da je vzporedno s spremembami na evropskih zemljevidih prišlo tudi do sprememb pri dojemanju razlik, ki so jih prej ločevale od zahoda: *»Spreminjajo se politične vrednote, ki so opredeljevale zavest cele generacije Evropejcev; nobenega pomena nima več govoriti o »vzhodnih sistemih« kot ideoloških konkurentih ali o »zahodnih vrednotah«. Evropa se ima priložnost povezati...«* (D 22. 12. 1990: 25). Iz prispevka je razviden optimizem, ki je vel v tedanji politiki. Vrzal med obema blokoma je bila žal prevelika, da bi lahko izginila kar čez noč. Navsezadnje je delitev na omenjena dva pola po skoraj dveh desetletjih še kako prisotna tako v politiki kot tudi v vsakodnevem življenju njenih prebivalcev.

4.3.3 Idealiziranje Evrope, vzpostavljanje evropske zavesti in degradiranje Balkana

Kot sem že omenila, sem v časopisju iz let 1990 in 1991 našla številne primere sprejemanja Evrope kot ideala, po katerem Slovenija stremlji in je hkrati njegov integralni del že od nekdaj. Takšno dojemanje najdemo v kar nekaj primerih: »Po mnenju Marjana Starca (*Demos*) /.../ je ljudem treba dati vero v prihodnost, v Sloveniji moramo ponovno uveljaviti Evropo« (D 23. 11. 1990: 3). V prispevku Evropa predstavlja vero v prihodnost, torej zaupanje in upanje, nekakšno zagotovilo lepe in uspešne bodočnosti. Obenem pa avtor omenja, da je treba ponovno vzpostaviti Evropo, iz česar izhaja, da je Slovenija že bila evropska. S temi besedami se Starc najverjetneje nanaša na čas Avstro-Ogrske. Dvojni položaj je razbrati tudi iz sledečih besed: »Trije iz Slovenije smo bridko občutili, da Evropa spoštljivo priznava našo znanost, kot deželo pa nas pozablja./.../ Kaj storiti? /.../ Predvsem pa ne čakati, da bo kdorkoli storil kaj za našo pot v to Evropo, katere geografski in tudi kulturni del smo od nekdaj bili« (D 12. 12. 1990: 6). Avtor torej priznava, da nismo v Evropi, pri čemer besedo Evropa uporablja kot sinonim za Evropsko unijo. V nadaljevanju pa nasprotno izpostavlja vsestransko pripadnost Evropi, tako geografsko kot tudi kulturno, ob čemer je verjetno imel v mislih Evropo kot idejo in geografski pojem. Z izrazito prepričevalno funkcijo se v tisku pojavljajo naslovi, kot je sledeči: »Tudi pri modi smo (bili) Slovenci vedno del Evrope« (D 15. 1. 1991: 15). Avtor že v najbolj izpostavljenem delu prispevka, ki ponavlja tudi najbolj pritegne bralca – naslovu, želi poudariti, da ni dvoma o evropski pripadnosti Slovencev, saj Evropi pripadamo celo na področju mode. Kot ugotavlja Pušnikova (2004: 684) so prav pogoste predstavitve mnenj o podobnosti Slovenije Evropi in Zahodu že pred osamosvojitvijo Slovenije in tudi po njej imele eno izmed odločilnejših vlog tudi pri kultiviranju nacionalnega spomina.

Pomenljiv je tudi del intervjuja z javnomnenjskim raziskovalcem dr. Nikom Tošem: »Po drugi strani pa se potrjuje naša hipoteza, da imamo Slovenci precej čvrst vrednostni sistem in da smo z njim že dolgo »evropski«« (D 16. 1. 1991: 13), je na eno od vprašanj odgovoril Toš. Ob tem se lahko odpre tudi razprava o verodostojnosti javnomnenjskih raziskav, saj njihov avtor odkrito označuje Slovence kot evropske, pri čemer ta pojem zavzema prostor idealnega in zaželenega.

Poleg »dvojnosti« slovenskega položaja torej zadnji trije primeri obenem služijo vzpostavljanju oziroma dokazovanju evropske identitete pri Slovencih. To se je namreč pričelo izpostavljati ravno v času, ko politična oblast in kritična intelektualna javnost pričneta razmišljati o samostojni Sloveniji.

Kot piše Kržičnik (1997: 98) je nepristranskemu očesu v tedanjem času tako težko ušla silovita medijska ofenziva uradne oblasti, nekaterih politikov, ekonomistov, družboslovcev, časnikarjev in drugih oblikovalcev javnega mnenja o tem, kako nujna je čimprejšnja integracija v Zvezo. Kržičnik še pravi, da v časopisju skoraj ni bilo zaslediti glasu dvomljivcev, da bodimo pri tem previdni in da ni nujno, da se bodo naša prizadevanja za pristop k Evropski zvezi tudi obrestovala.

Kot oviro Slovenije na njeni poti v to idealizirano Evropo se velikokrat omenja Jugoslavijo oziroma Balkan, s čimer se ustvarja polariziranje med idealno Evropo na eni strani in osovraženim Balkanom na drugi strani. Bolj kot se je približeval dan slovenskega plebiscita, bolj se je izpostavljala edinstvenost Slovenije v primerjavi z Jugoslavijo. V začetku decembra Delo objavi mnenje slovenske demokratične zveze o plebiscitu: *»Od Slovencev, predvsem pa od naših članov in simpatizerjev pričakujemo, da za slovensko državnost ne bodo le glasovali, ampak da bodo zanj tudi delovali! Naše analize in naš program nas prepričujejo, da pozitiven izid plebiscita in osamosvojitve pomenita spodbudo za gospodarski vzpon in za blagostanje slovenskih državljanov. Sedanja nam tega ne zagotavlja, kakor nam tudi preprečuje evropsko usmeritev«* (D 1. 12. 1990: 2).

Pomislike na takšno dojemanje pa je izpostavil Ciril Zlobec, ki izraža svoje mnenje v rubriki Rekli so, rekoč: *»ali smo Slovenci res pripravljeni verjeti v utopijo, da smo že zdaj na evropski ravni in da tega nihče ne more videti, ker ne dopušča Jugoslavija«* (D 27. 11. 1990: 6)? Zlobec torej jasno izpostavlja pretirano povečevanje slovenske pripadnosti evropskemu in obenem marginaliziranje Jugoslavije in z njo Balkana, saj naj bi bil ta kriv, da Slovenija ni enakovredno sprejeta v »evropsko družino«.

Podobno skeptičen je v Sobotni prilogi Dela Janez Strehovec: *»Z nadaljevanjem podobne štoraste politike, pogosto krivične do drugih jugoslovanskih narodov (recimo srbskega), tudi zunaj jugoslovanskih meja in s pretiranim poudarjanjem slovenske fiksne ideje o nekakšnem najbolj izvirnem in čistem evropskem poreklu se namreč lahko zgodi, da ne bomo od naših zahtev samo odvrnili Evropejce in svet, ampak jih celo prestrašili«* (SPD 1. 12. 1990: 17). Kritika nas hkrati utrjuje v dejstvu, da je bilo dojemanje, ki mu avtor nasprotuje, del splošnega diskurza v takratni družbi. Eden od primerov, ki nam potrjuje takšno sklepanje, je naslednji: *»Vsekakor pa bo treba ponuditi nekaj, kar bo tujino prepričalo, da se Slovenija po svoji na plebiscitu soglasno izrečeni volji odpira in evropeizira, ne pa le ograjuje od Jugoslavije, in da se meje Evrope na račun demokratičnih slovenskih prizadevanj širijo, prostor nevarnega in v republiške, armadne, zvezne ... vrhove zaprtega balkanskega enoumja pa oži«* (D 28. 12. 1990: 6). Izpostavljanje polarnosti med Evropo in Balkanom so

navsezadnje utemeljevali tudi preko mnenj strokovnjakov: *»Na vprašanje, kje se končuje Evropa, madžarska politologinja Gabriella Ilonszki odgovarja: »Tam, kjer se zoži prostor človekovih svoboščin.« Potem pa še doda, da se to gotovo zgodi na Balkanu«* (SPD 10. 11. 1990: 21). Ob takšnem dojemanju Balkana potemtakem nikakor ni presenetljivo, da se je slovenska javnost želela čim bolj oddaljiti od njega. Ob tem velja izpostaviti spremembo pri dojemanju pojma Balkana. Medtem ko smo še leta 1945 brali, *»kako bo Balkan lahko postal vzgled vsej Evropi«*, je sedaj popolnoma marginaliziran. Hkrati nam ta sprememba dokazuje, da besede pravzaprav nimajo nikakršnega pomena, da so zgolj odsev družbenopolitičnega stanja, ki jih lahko postavi za ideal ali jih zavrže kot nezaželene. V tem pomenu moramo razumeti tudi termin Evrope.

Po mnenju Šabčeve (2006: 127) se je obenem s formiranjem in vzdrževanjem stereotipa *»drugega«*, obenem podpiralo tudi predstave o *»meni«*, *»klenem Slovincu«*, *»pridnem«*, *»marljivem«*, *»storilnem«*, *»discipliniranem«* Srednjeevropejcu. Nasploh pa se je po mnenju Hafner Finka (2000: 808) v času osamosvajanja (ob koncu 80. let) *»evropska«* zavest pri Slovencih oblikovala predvsem v civilizacijskem smislu kot negacija jugoslovanske (balkanske) identitete in oblikovanja nove (srednje)evropske identitete. Poleg tega naj bi bilo oblikovanje *»evropske«* zavesti povezano tudi s krepitvijo slovenske nacionalne (samo)zavesti.

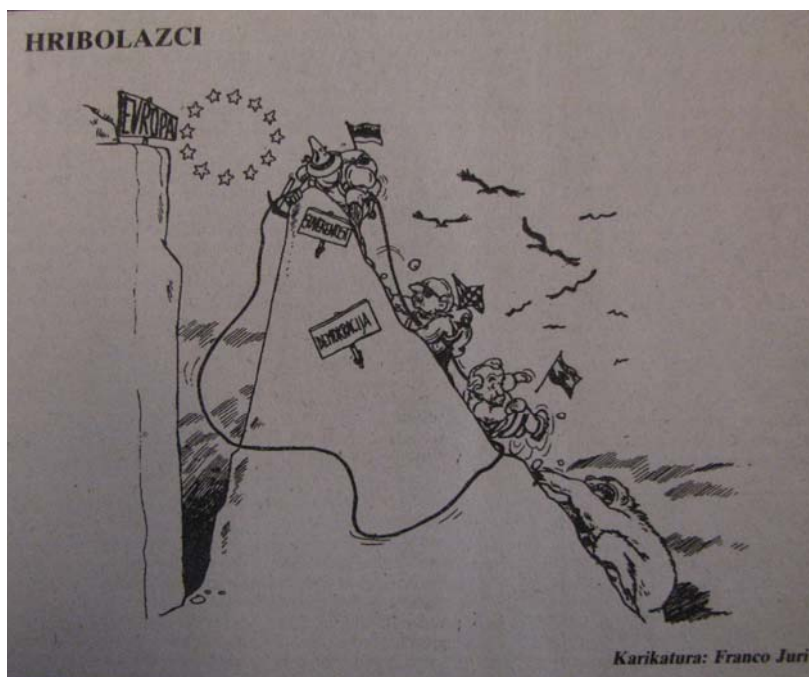
Podobno je ugotavljal raziskovalec javnega mnenja dr. Niko Toš: *»Jasno je denimo, da so Slovenci usmerjeni v zahodnoevropski prostor – v zelenih povezavah z neposrednim sosedstvom zavzema Jugoslavija šele četrto mesto - in pri vrednotenju negativnih vidikov teh povezav izstopa Srbija, ne pa tudi Srbi«* (D 19. 1. 1991: 24). Takšno dojemanje srbskega političnega vrha lahko zasledimo tudi v prispevku Viktorja Žaklja v Sobotni prilogi Dela:

Česa takega zanesljivo ni sposoben (tudi, če gre za dejanje obupancev) storiti nihče v civiliziranem svetu razen sedanjega srbskega vodstva, pa seveda ne zato, ker bi to dejanje zahtevalo kakšno posebno znanje, organizacijo, pogum ali kaj podobnega, ne, tega so sposobni le ljudje in okolje, ki očitno nima elementarnih skrupulov, tistih moralnih norm torej, ki so del celo podzavesti, slehernega sodobnega Evropejca, ki v genih nosi reformacije in protireformacije ter vse druge duhovne (in siceršnje) revolucije, ki konstruirajo sodobne pravne države, utemeljene na tej etiki novoveške dobe (SPD 12. 1. 1991: 22).

Avtor balkansko manjvrednost tako projicira na srbsko vodstvo. Obenem pa je že opazno izoblikovanje identitete Evropejcev, ki se omenja kot del podzavesti Evropejcev. S tem poudarjeni skupni temelji zavesti prebivalcev Evrope, ki slonijo na enakih moralnih normah.

Poleg polariziranj med manjvrednim in večvrednim se pojem Evrope v številnih primerih izpostavlja kot ideal, po katerem hrepenijo Slovenci: *»Čas je torej, da danes namesto omahovanj, dvomov, negotovosti in terjanja varnih zagotovil pogledamo prek osebnih ali skupinskih koristi ter se dokončno dokopljemo do evropske samozavesti in suverenosti«* (D 6. 12. 1990: 2). Evropa je tudi v tem primeru prevzela obliko zaželenih lastnosti, kot sta samozavest in suverenost. V sledečem prispevku avtor v imenu državljanov ugotavlja, da si ti želijo točno takšno *»bodočo domovino«*, kot naj bi nekoč postala Evropska skupnost: *»Če bi bil zunanji minister namesto vnaprejšnje jeze vzel v svojo aktovko kakšen papir, ki bi evropski zbrani gospodi povedal, da Slovenci hrepenimo prav po takšni Evropi kot jo oni počasi snujejo, namreč po Evropi z odprtimi mejami, dobrim sosedstvom, in da smo večinsko za državo brez vojske (demilitarizacija), bi mu bili gotovo bolj prisluhnili«* (D 11. 12. 1990: 6). Zgolj kot sredstvo za *»evropeizacijo«* slovenske dežele so navsezadnje omenjali tudi slovensko osamosvojitev. Dojemali so jo zgolj kot *»eno od etap«*, ki bo pripeljala do končnega cilja oziroma vstopa v evropsko družino. Takšno razmišljanje nazorno prikazuje spodnja karikatura 4.3.3.1 Hribolazci, pa tudi nekatere časopisne izjave, kot sta naslednji: *»Osamosvojitev Slovenije pomeni edino stvarno, čeprav nikakor ne lahko pot iz gospodarske krize in najhitrejšo pot v razvito Evropo«* (D 19. 12. 1990: 22) in *»Skratka, prebivalci Obale/.../ upravičeno pričakujejo, da jim bo samostojna Slovenija omogočila hitro povezovanje z Evropo in svoboden razvoj vseh potencialov«* (D 12. 1. 1991: 24).

Slika 4.3.3.1: Karikatura Hribolazci

Vir: Delo (5. 12. 1990: 1).

Idealiziranje Evrope je tako rekoč opaziti na skoraj vseh ravneh človekovega življenja. Često se uporablja v gospodarstvu. Prispevek, naslovljen *Po strešnikih se vzpenjamo k Evropi* med drugim pravi: »Predstavniki firme Bramac International dipl. inž. Franz Hübler, je dejal, da zaupajo slovenskima podjetjema, ki bosta izdelovala strešnike evropske kakovosti« (D 17. 1. 1991: 3). O Evropi pa je govora tudi, ko se govori o javnih občilih: »Bojim pa se, da je ta hip zamujena tista priložnost, ki bi slovensko televizijo lahko popeljala na pot sodobne, evropske televizije« (D 19. 1. 1991: 20). Evropsko je potemtakem v celoti prevzelo pomen ideala. V zadnjem primeru, se evropska televizija izpostavlja kot sodobna, napredna televizija, skratka najboljša pot k razvoju. Velikokrat je tako mogoče opaziti vsestransko uporabo termina »evropsko« brez pravega razmisleka o njegovem pomenu, Evropa je v javnem diskurzu v celoti prevzela obliko ideala oziroma mita.

á & Ω

Obravnavani primeri v časopisu Delo konec leta 1990 in začetek leta 1991 nam pričajo o pomembnem ideološkem premiku v primerjavi s časom po prvi in drugi svetovni vojni. Prej tako opevana Jugoslavija izgublja svoj blišč in vse bolj postaja »težko breme preteklosti«, ki se ga politični vrh želi čim prej znebiti. To je še posebej izrazito ob pomenskem odtenku pojma Balkan. Leta 1945 se je uporabljal kot enakovreden termin, ki se je lahko »postavil ob bok« Evropi, leta 1990 pa naenkrat postane sinonim za zaostalo, nerazvito in nezaželeno. Na drugi strani pa pojem Evrope vse bolj prevzema obliko ideala, obenem se idealizira tudi Evropska skupnost, ki jo večkrat dojemajo kot Evropo samo. Želja po slovenskem približevanju tej integraciji se opravičuje z dejstvi, da naj bi Evropi že od nekdaj pripadali tako geografsko kot kulturno. V časopisju je sicer opaziti tudi nekaj pomislekov do takšnih polariziranj in izkoriščanju zgodovinskih dejstev, kar pa ne vpliva na splošno razširjen javni diskurz. Le-ta mit »evropskega« razume kot nekaj vedno zaželenega, kakovostnega, dobrega in uspešnega. Evropska ideja se tako leta 1990 prične graditi kot ideal, katerega lahko Slovenija doseže s pomočjo samostojne države. Večkrat se zato potreba po samostojni državi omenja zgolj kot nujno potrebna »etapa«, ki bo omogočila pridružitve Evropi.

Evropa torej leta 1990 ni več zgolj okvir skupnega dojetja sveta, ampak je želja po boljšem, lepšem življenju. Časopisni svet Evrope ne dojema več kot nekaj danega, ampak dejavno sodeluje pri širjenju evropske ideje; slovenskemu bralcu jo skuša prikazati kot zagotovilo za lepšo prihodnost, kot zvezdo, kateri mora slediti slovenski razvoj.

4.4 REFERENDUM O VSTOPU V EU 2003 PRINESE PRVE SKEPSE

Po dobrem desetletju približevanja evropskim direktivam in spreminjanju slovenske zakonodaje ter med drugim tudi ustave naj bi bila Slovenija pripravljena na vstop v Evropsko unijo. O vstopu so slovenski volivci odločali 23. marca 2003 na referendumu, ki je potekal na isti dan kot tudi referendum o vstopu v zvezo Nato. Javnomnenjske ankete so vstopu v Evropsko unijo vseskozi napovedovale dokaj stabilno visoko podporo. Nasprotno je veljalo za vstop v Nato, zato mu tako politični vrh kot tudi časopisje in različni analitiki v svojih objavah namenjajo veliko več prostora. Časopisne strani so tako polne analiz pozitivnih in negativnih vidikov članstva v vojaški zvezi, ki je veliko manj vplivalo na suverenost in življenje v slovenski državi kot članstvo v evropski integraciji. Šele v prvem tednu marca so premier Anton Rop, zunanji minister Dimitrij Rupel in minister za evropske zadeve Janez Potočnik pričeli vladno kampanjo s sloganom Doma v Evropi, varni v Natu (D 5. 3. 2003: 1). Prepričevanje slovenskih volivcev očitno ni bilo več potrebno, kar so pokazali tudi rezultati referenduma. Za vstop Slovenije v Evropsko unijo je pri 60 odstotni volilni udeležbi glasovalo kar 89,6 odstotkov volivcev. Ideal Evrope so Slovenci očitno sprejeli za svojega že v desetletju po osamosvojitvi, saj v dnevnem tisku najdemo veliko manj omemb Evrope in slovenske vloge v njej. Objave se večinoma osredotočajo zgolj še na Evropsko unijo in njeno delovanje. Podrobneje si pojavnost Evrope pogledjmo po naslednjih sklopih:

- Vloga in položaj Slovenije v Evropi
- Ideal in »streznitev«
- Evropska identiteta in Evropejci

4.4.1 Vloga in položaj Slovenije v Evropi

Izpostavljanje zgodovinske pripadnosti Evropi je v časopisju še vedno prisotno, še posebej pa se pojavlja pred referendumom o vstopu v Evropsko unijo. O skupni zgodovini lahko beremo v Delovi temi dneva, pod katero se je podpisal Radovan Kozmos: *»Navsezadnje smo v Evropi že od nekdaj. Naši interesi so predvsem tu. Uradna pridružitve demokratični evropski družini bi morala biti le še formalnost«* (D 6. 3. 2003: 1). Nekaj dni pred referendumom so v Delu skoraj celo stran namenili mnenjem različnih kulturnikov o Evropski uniji in Natu. Na potrditev zgoraj navedenih stališč nas navaja predvsem mnenje Vena Tauferja: *»Od nekdaj smo v Evropi, to je v vsem dobrem in slabem naša usoda. V razdeljeni Evropi smo se le zaradi reševanja svoje narodne usode za pol stoletja znašli na drugi strani železne (ideološke)*

zavesa. Evropska unija je plod, ki je dozorel iz stoletnih muk, vojn, revolucij, znoja in miselnih naporov, iz »krvi in premoga« vseh Evropejcev, tudi nas» (D 20. 3. 2003: 8). Da je tako razmišljal večinski del slovenskega prebivalstva, so pokazali izidi referendumu, ki jih je dan kasneje komentiral komisar za evropske zadeve Janez Potočnik: *»Podpora na referendumu je višja, kot sem jo pričakoval. Je dokaz, da Slovenci razumejo Evropo kot prostor, ki mu pripadajo«* (D 24. 3. 2003: 2). S potrditvijo skupne domovine je svoj nagovor poslancem državnega zbora sklenil tudi predsednik evropskega parlamenta Pat Cox: *»Dobrodošli doma v Evropi, kateri ste vedno pripadali«* (D 25. 3. 2003: 1). Domača in tuja imena v časopisju so torej poskrbela za še dodatno utrjenost prepričanja o evropskem izvoru in njeni pripadnosti. Po Jeffsu ravno stalno ponavljanje in poudarjanje srednjeevropske ali evroatlantske identitete Slovenije razkrivata njeno dvomljivost, češ da niti subjekt, ki o tem govori, niti naslovnik nista povsem prepričana o njej, tako da je dejansko vprašljiva, saj jo je treba vedno znova potrjevati. Položaj, v katerem smo se znašli Slovenci (in drugi novi prišleki v Evropo) v tem novem evrocentričnem metadiskurzu, je, da smo »skorajda Evropejci, toda ne popolnoma evropejski«: torej »zelo kmalu evropeizirani Neevropejci, ki pa se moramo še marsičesa evropskega naučiti« (Jeffs v Velikonja 2005: 23).

4.4.2 Ideal in »streznitev«

Podobe o idealizirani Evropi, ki je bila tako zelo prisotna v časopisju v začetku 90. let, leta 2003 skorajda ni več mogoče najti. Slovenija je tik pred vrati »Evrope«, zato tudi ni potrebe po izpostavljanju diskurza o evropskem idealu. Edini primer, ki sem ga našla pri dvomesečnem pregledovanju dnevnih izdaj Dela v času pred in po referendumu o vstopu v EU, kjer je prisoten ideal Evrope, se nanaša na Evropo kot središče razvoja človeške civilizacije: *»Evroatlantski prostor s svojimi integracijami postaja gospodarsko, politično in vrednostno enotno območje z vsemi različnostmi, ki so se uveljavile skozi čas. Te ohranjajo svojo identiteto, a iščejo poti do skupnih stališč o vitalnih vprašanjih sveta, zato da bo Evropa kot politična, gospodarska, socialna in duhovna entiteta v svetovnem dialogu imela aktivno in odgovorno vlogo, ki ji pritiče kot enemu središč razvoja človeške civilizacije«* (D 20. 3. 2003: 5).

Sklepam torej lahko, da je bilo pojmovanje Evrope kot vira napredka že del ustaljenega skupnega kolektivnega spomina in zato njegovo poudarjanje ni bilo več potrebno. Hkrati pa se ob številnih idealih, ki smo jih lahko opazali pred dobrim desetletjem, v začetku 21. stoletja na razmere v Evropi gleda realneje in z manj ideološkega zanosa. Bruseljski dopisnik za Delo Stojan Žitko tako razkriva tudi temnejšo plat Evrope: *»Kdor je dalj časa preživel v tujini,*

dobro ve, da tudi s tako imenovano Evropo - kot že precej uveljavljenim sinonimom za Evropsko unijo - ni vse zagotovljeno kar samo od sebe» (D 19. 4. 2003: 5).

V letu odločitve o vstopu v EU ta postaja vedno pogostejši lik v karikaturah na Delovih naslovnica. Najpogosteje se karikature evropskih tem lotevajo z ironijo in preko stereotipov. Slovenci so največkrat prikazani kot »slovenski Janez« v narodni noši, Evropa pa kot mlada ženska. Na karikaturi 4.4.2.1 Novo za staro lahko opazimo, da avtor prikazuje priključitev nadnacionalni zvezi zgolj kot oklep, pod katerim ostajajo stare težave in življenjske navade.

Slika 4.4.2.1: Karikatura novo za staro

Vir: Delo (25. 3. 2003: 1).

Nekatere karikature, kot je spodnja na sliki 4.4.2.2, pa vsebujejo celo nekaj zgodovinskih mitov, kot je tisti o ugrabljeni Evropi na bikovem hrbtu. Razumemo jo lahko tudi širše kot

Slika 4.4.2.2: Karikatura Pa smo noter!

Vir: Delo (10. 4. 2003: 1).

Pridružitev Slovencev evropskem mitu oziroma evropski zgodbi. Karikatura 4.4.2.3 Mladoporočenci se na šaljiv način poigrava z veliko vnemo, s katero je vodstvo slovenske

Slika 4.4.2.3: Karikatura Mladoporočenci

Vir: Delo (17. 4. 2003: 1).

države zagovarjalo vstop v Evropsko unijo. Na sliki jih mlada nevesta Evropa namreč nosi skozi duri v svoj dom, v evropsko hišo, ki se v tisku velikokrat uporablja kot sopomenka za Evropsko unijo.

4.4.5 *Evropska identiteta in Evropejci*

Ob pomanjkanju evropskih idealov je nadvse pomemben nov pojem, ki ga lahko zasledimo tudi v dnevnem tisku. Gre za termin evropska identiteta, na katerega pri dosedanji analizi nisem naletela. Identiteta, ki je pomembnejša od evropskih vrednot in civilizacije, saj gre za samozavedanje o lastnem jazu, se pojavi v času, ko evropski politični vrh želi razširiti obstoječo skupnost tudi na raven posameznikov. Evropska unija je namreč že davno presegla svoje gospodarske okvire in vse bolj postajala del življenja prebivalcev širom po celini. Širitev njenih meja na vzhod je zagotovo predstavljala pomembno priložnost za zgraditev nove identitete: za graditev zavedanja o skupni pripadnosti, skupni zgodovini in usodi. V prvem delu diplomskega dela sem preko različnih definicij evropske identitete spoznavala, da ta v pravem pomenu besede ne obstaja ter da gre zgolj za umetni politični konstrukt. Dejstvo pa je, da so se tej nalogi »umetne« vzpostavitev novega evropskega človeka pridružili tudi mediji. Vsaj tako lahko sklepam iz vsesplošne pojavnosti evropske identitete, o kateri pred dobrim desetletjem sploh ni bilo sledu. O njej razmišljajo predvsem politični in družbeni analitiki, ki evropsko identiteto spretno vključijo v svoja razmišljanja o Evropi in Evropski uniji. Med drugim nov pojem najdemo pri kolumnistu Borisu Ježu, ki aktualna politična dogajanja komentira enkrat tedensko na tretji strani Dela:

Evropska unija šele zdaj išče svojo identiteto in še nima odgovora na vprašanje, kakšen naj bo status prihodnjega Evropejca - naj bo to slovenski Evropejec, evropski Slovenec, nekaj tretjega ali četrtega. /.../ In vendar je vprašanje identitete zelo pomembno za veliko

večino prihodnjih Evropejcev, tudi francoskega ali nemškega rodu. In seveda zlasti za Slovence, ki smo šele pred kratkim iz naroda prerasli v nacijo, zdaj pa naj bi na hitro kot majhna članica Evropske unije ohranjali in vzdrževali nacionalno identiteto. Celo o potrebnosti tega početja nismo včasih prepričani, na primer Ivan Urbančič, ki bi na glavo obrnil »absurdno identiziranje«, čeprav mu ne gre za opuščanje slovenstva, temveč za samorazumevanje, da smo zgodovinsko prvobitno Evropejci in smo šele pozneje postali Slovenci (D 24. 3. 2003: 3).

S težavami pri vzpostavitvi evropske identitete so se soočali tudi Poljaki, o čimer piše novinar Ilija Marinković:

Dosedanja kampanja je dokazala, da imajo tudi Poljaki težave z občutkom »evropske identitete«. Čehi in Madžari, na primer, niso nikoli dvomili o svoji pripadnosti Evropi, morda tudi zato ne, ker so civilizacijsko dozorevali v pogojih avstro-ogrske monarhije. /.../ Kljub zgodovinskim krivicam so se imeli poljski izobraženci ves čas za Evropejce in so danes najbolj goreči zagovorniki povezovanja Stare celine. /.../ Zato so vse politične sile, ne glede na njihove idejne opcije, pozvali, naj se združijo pri pridobivanju državljanov za evroatlantsko povezovanje, da Poljska ne bi ostala na obrobju civiliziranega sveta (D 17. 4. 2003: 3).

V prispevku se slovenski bralec lahko prepozna predvsem v delu, kjer je govora o Avstro-Ogrski monarhiji. Glede na to, da so vanjo sodile tudi slovenske dežele, iz napisanega izhaja, da so tudi Slovenci začasa AO civilizacijsko dozorevali ter da je ta obenem predstavljala temelje za izoblikovanje evropske pripadnosti. Poleg tega avtor izpostavlja že dolgo uveljavljen diskurz, po katerem je vse, kar je neevropsko tudi necivilizirano. Strah po nepridružitvi Evropski uniji pa zato še toliko večji. V slovenskem javnem mnenju takšne fobije niso bile prisotne. Kvečjemu nasprotno: slovenska »evropskost« naj bi se velikokrat precenjevala na račun drugih narodov. Takšno razmišljanje na ironičen način opisuje Aleš Debeljak:

Če se članstvo v evropskem klubu, ki ga zdaj zastopa Zahodna Evropa, definira najpoprej z razmejitvijo od tistih, ki v ta klub nimajo ali ne smejo imeti vstopa, potem je že samo v uveljavljenih stereotipih iz vladajočih kolektivnih predstav na današnjem Slovenskem mogoče videti točno to lastno večvrednost od bolj vzhodno živečih narodov, ki so seveda »nepopravljivi divjaki« in kot taki tudi nevredni vstopa v izgubljeni paradiž zahodne Evrope. V tej široko žebrani molitvici smo Slovenci kajpak edini »za resni Evropejci« med južnoslovanskimi narodi, ker pač nismo Balkanci (D 5. 2. 2003: 5).

Ob konstruiranju novega pojma pa je le redko kje v dnevnem časopisju zaslediti, kaj naj bi evropska identiteta predstavljala. Definiciji se še najbolj približuje predsednik države Janez Drnovšek v eni svojih izjav: *»Po njegovem prepričanju so »razpoznavni znaki evropske zgradbe mir, pa tudi uspešno in uravnoteženo gospodarstvo, družbena pravičnost, pravna država in človekove pravice«. »Ti cilji postajajo temelj skupne evropske identitete, ki pa ne bo nikoli izničila nacionalnih identitet, ampak bo temeljila na njih,« je poudaril predsednik republike»* (D 17. 4. 2003: 1).

Kljub nenadni vseprisotnosti novega termina, se je zavedanje o »evropskosti« Slovencev širilo tudi preko poudarjanja pripadnosti Evropi na vseh ravnega življenja: *»Ni potrebe po ponavljanju tega, kaj je ta del naše celine nosil na svojih plečih v novejši zgodovini /.../ Iz lastne izkušnje vemo, kako in zakaj je zaostajal za Evropo, ki ji pripada ne le zemljepisno, temveč tudi zgodovinsko, ne le ekonomsko, temveč tudi kulturno«* (D 28. 2. 2003: 5), je zapisal Predrag Matvejević v rubriki Gostujoče pero. Avtor torej zelo neposredno izpostavlja, da so Slovenci »pravi Evropejci« v vseh pogledih in torej potemtakem nosilci evropske identitete.

á & Ω

Slovenska kritična javnost, ki dnevno bere Delo, v letu 2003 ni več zasičena s širjenjem evropske ideje. Resni tisk postaja vse bolj realen in hkrati pragmatičen, saj vse več prostora v časopisu namenja objavam konkretnih informacij o delovanju Evropske unije. Evropa je postala del realnosti, pri čemer pisci ne skoparijo z utemeljitvami o slovenski vsesplošni pripadnosti Evropi. Ob tem lahko sklepam, da populariziranje evropske ideje ni več prisotno ravno zato, ker je ta že postala del uveljavljenega javnega diskurza. Leta 2003 se v tisku tudi ne omenja več skeps o tem, ali Slovenija resnično pripada Evropi. To postane splošno sprejeto dejstvo, zato niso več prisotna kolebanja o dvojnem položaju. Obenem pa Evropa postaja vse pogostejša v karikaturah na Delovih naslovnica, kjer prevzema ironične vloge. Ironija se nanaša predvsem na vsestransko idealiziranje Evrope, s čimer opozarjajo, da vključitev v Evropsko unijo še ne bo na mah spremenila življenja v Sloveniji.

Najpomembnejše pa je, da se leta 2003 prvič v analizi pojavi termin evropska identiteta. To še dodatno potrjuje, da je bil pojem umetno izoblikovan in se v javnih občilih pojavi šele tedaj, ko politični vrh Evropske unije prične govoriti o nujnosti skupne evropske pripovedi, ki bo združila Evropejce. Mediji so tej vlogi podlegli in omogočili učinkovito penetracijo evropske ideje. Poleg tega ob njeni že dokaj splošni uveljavljenosti leta 2003 ni prisotne kritične distance, ali evropska identiteta sploh obstaja in kaj naj bi označevala. Evropska identiteta je bila preprosto vnesena v medijski diskurz kot nekaj, kar tam obstaja že od nekdaj.

4.5 LETA 2004 ENAKOVREDNO V EVROPSKO DRUŽINO

Slovenija se 1. maja 2004 pridruži 15 že obstoječim članicam Evropske unije in postane ena od 27 članic razširjene unije. Evropski uniji je v časopisju posvečenega vse več prostora, v primerjavi z letom 2003 je vse bolj prisotno ponovno idealiziranje Evrope in poudarjanje njene edinstvenosti, kar se še dodatno utrjuje z izpostavljanjem Balkana kot središča slabega in marginaliziranega. V objavah tik ob slavnostnem vstopu v Evropsko unijo ni zaznati pretirane evforije, teksti so objektivni in uravnoteženi. Dan pred uradnim vstopom v EU Delo pripravi prilogo Delo EU, v kateri predstavi vse članice Evropske unije, nekatere še preko daljših analitičnih člankov. Poleg tega v prilogi prostor namenjajo še drugim debatam okrog evropske prihodnosti, evropske identitete, njenih vrednot in podobnega. Pri analizi bom upoštevala tudi te tekste, ki jih bom skupaj z ostalimi obravnavala po naslednjih sklopih:

- Evropske vrednote in evropska civilizacija
- Evropska identiteta
- Marginaliziranje Balkana
- Idealiziranje in realnost o Evropi

4.5.1 Evropske vrednote in evropska civilizacija

Vrednote, ki jih je Evropa vzela za svoje, in sklicevanje na Evropo kot evropsko civilizacijo je v letu 2004 še vedno zelo prisotno. Največkrat se ob njuni omembah izpostavlja slovenska pripadnost tem idealom: »Slovenija že dolgo ni več novica v Evropi. In Evropa v resnici ni novica za Slovenijo. Zaradi ljudi, ki jih premore Slovenija, je bogatejša tudi nova domovina« (D 30. 4. 2004: 37). Tako so zapisali v uvodniku Delovega prispevka, v katerem so predstavili nekatere Slovence, ki so s svojimi izumi in delom prestopili nacionalne meje. Ob tem velja izpostaviti predvsem sklicevanje na Evropo kot na novo domovino. Beseda domovina, ki je izpeljanka iz besede dom, tako aplicira na varnost, zavetje in srčno pripadnost domačemu. Evropa je s tem povzdignjena na položaj, ki je prioriteto pripadal nacionalni državi. »Slovenska evropskost« se je v časopisju še posebej izpostavljala ob razstavi Brižinskih spomenikov, ki naj bi predstavljali njen temelj:

Sinoči se je dokončno, tudi s pisnimi dokazi, potrdilo, da slovenska beseda že več kot tisoč let soustvarja evropsko kulturo, a tega ne znamo dovolj poudarjati. To dokazuje razstava Rojstni list slovenske kulture, ki so jo sinoči slavnostno odprli v Narodni in univerzitetni

knjižnici v Ljubljani. /.../ Po besedah strokovnega sodelavca Igorja Gerdine pa je edino za kulturo mogoče reči, da se Evropi ni pridružila, ampak jo je soustvarjala. Duhovna Evropa je dobila slovansko razsežnost prav z Brižinskimi spomeniki (D 18. 5. 2004: 1).

To sta zgolj dva od primerov, ki nakazujejo na utrjevanje zavesti o slovenskem soustvarjanju evropske zgodovine in evropske kulture, kakor tudi širjenju zavesti o evropski identiteti. Evropi naj bi pripadali tudi zaradi vrednot, ki jih najdemo tako v slovenski politični ureditvi, kot znotraj ostalih članic Evropske unije: *»Najpomembnejše od vsega pa je, da bo širitev Evropsko unijo tako okrepila, da bo postala vladavina prava, združena v svoji različnosti in popolnoma predana načelom svobode, demokracije in stabilnosti, in da bo čedalje bližje svojim prebivalcem. /.../ Te vrednote so skupne desetim novim članicam, zato sodijo v Evropo«* (D 7. 5. 2004: 5). Omenjene vrednote so temelji, ki se nasploh velikokrat omenjajo. Ob tem pa še danes ostaja nedorečena vloga krščanstva. V Prilogi EU Delo dr. Ivan Jurkovič piše, da je ravno to tisti temelj, ki nas povezuje z Evropo: *»Krščanstvo in še prav posebno katolištvo pa je tudi vzrok, da lahko mnogi rečemo, da je proces združevanja pravzaprav vrnitev v Evropo. Prav posebno velja to za naš narod, ki je bil družbeno in duhovno vedno povezan z Evropo«* (EU Delo 30. 4. 2004: 25). Še posebej pa se prepletanje evropske ideje in krščanstva pojavlja v pastirskem pismu slovenskih škofov, ki so ga napisali ob pridružitvi Slovenije novi organizaciji: *»Z vključitvijo v združeno Evropo stopamo v skupnost držav in narodov, katerih temeljne vrednote so krščanskega izvora. Tudi naše temeljne vrednote, ki so nam pomagale, da smo se ohranili kot narod z lastno kulturo in samozavestjo, izhajajo iz istih krščanskih korenin. Te vrednote nas bodo tudi v prihodnosti povezovala z drugimi evropskimi narodi«* (D 26. 4. 2004: 2). Izpostavljanje krščanskih vrednot s strani škofov ni nič neobičajnega; glede na to, da je pismo objavljeno na drugi strani časopisa Delo, pa deluje kot njegov integralni del, saj ga bralec lahko bere kot novinarski prispevek. Nasploh se krščanske vrednote v primerjavi z ostalimi pogostejše izpostavljajo, pozabiti pa ne smemo na demokracijo, ki še vedno ostaja nekakšen sinonim za Evropo: *»Lastne države nismo ustanovili, da bi se osamili, ampak zato, da bi se pridružili demokratični Evropi, kjer bomo o stvareh govorili slovensko,«* piše Ljilijana Đerić (D 30. 4. 2004: 1).

4.5.2 Evropska identiteta

Termin evropska identiteta se v dveh obravnavanih mesecih v Delu pojavi zgolj dvakrat. V obeh primerih so ga izrekli tujci, iz česar izhaja, da se ta termin v Sloveniji ni uveljavil. Kot smo spoznavali v analizi Dela iz leta poprej, se z evropsko identiteto ukvarjajo predvsem družboslovni pisci in analitiki, med tem ko med politiki in novinarji ni tako pogosta. Kot priča

spodnji sestavek, politiki tudi tedaj, ko bi termin identitete lahko uporabili, ga raje zamenjajo z bolj splošnim, kot je na primer pripadnost. Spodnji zapis predstavlja del razmišljanja Lojzeta Peterleta, objavljenega v EU Delu pod naslovom *Misliti s slovenskim srcem po evropsko: »Potrebujemo več - združeno Evropo. Evropo, ki je bodo njeni ljudje veseli, Evropo, ki jo bodo čutili kot širšo domovino. Čim bolj se bodo v njej počutili dobrodošle ustvarjalce, tem bolj se bo brez škode za nacionalne identitete razvijal občutek pripadnosti Evropi. Projekt združene Evrope ne sme ostati posel profesionalnih Evropejcev. Uspel bo, če bo resnično postal projekt slovenskih, nemških, švedskih in drugih Evropejcev«* (EU Delo 30. 4. 2004: 8). Prispevek izrecno zagovarja idejo o izgradnji evropske identitete, kakor jo razume tudi vrh EU. Gre za eno zadnjih ravni konstruiranja evropske gospodarsko politične skupnosti, pri kateri se s pomočjo vzpostavitve skupne identitete teži k močnejši povezanosti EU tudi na ravni posameznikov. Prispevek torej napeljuje k pomenu vzpostavitve evropske identitete tudi pri Slovencih.

Termin evropske identitete je večkrat uporabljal tudi tedanji papež Janez Pavel II: *»Potem so šli k papežu in slišali ugotovitev, da Poljske in z njimi druge evropske oblasti v imenu svoje demokratičnosti ne morejo in ne smejo pozabiti, koliko je krščanstvo prispevalo k evropski identiteti«* (D 26. 5. 2004: 4). Seveda moramo takšna izpostavljanja identitete razumeti tudi v kontekstu sklicevanja na krščansko tradicijo. Cerkev je to oznanjala predvsem v času javnih debat o (ne)vključenosti krščanskih temeljev v evropsko ustavo.

Nasploh je iz sicer redkih omemb termina evropska identiteta mogoče razbrati različno dojemanje pojma. O dvoumnosti le-tega piše Delo ob poročanju o pisateljskem srečanju Pen:

Polemično in ironično pa je bilo nadaljevanje njegovega nastopa (predsednika norveškega centra Pen Kjella Olafa op. M.P.), izhajajoče iz »evropskoidentitetnega« pripetljaja, ki ga je bil doživel: *na predstavitvi učbenika o evropski zgodovini je pred leti ugotovil, da v njem Norveška ne obstaja in da za Evropsko unijo ne obstajajo ne Vikingi, ne Ibsen, ne Grieg. Logično vprašanje: je Mozart postal Evropejec šele takrat, ko je Avstrija vstopila v EU? /.../ Uli Rothfuss iz švicarskega nemškega centra Pen se je spraševal o bistvu evropske identitete in kot njen temelj opozoril na dialog med kulturami, utemeljenimi s krščanstvom, židovstvom in islamom* (D 28. 5. 2004: 9).

Izjave kulturnikov lahko razumemo tudi kot kritiko istovetenja Evrope z EU. Iz prispevka izhaja, da zavračajo pogojevanje obstoja evropske identitete z vključenostjo v EU; skupno identiteto razumejo bolj kot temelj, na katerem se je unija lahko zgradila. Hkrati pa preko navedenih izjav priznavajo, da evropska identiteta obstaja in je veliko širšega značaja, kot se jo ponavadi razume.

Poleg tega so k utrjevanju evropske zavesti seveda pripomogli tudi prispevki, kjer se skupna identiteta izrecno ne omenja, kljub temu pa je zaznati spodbujanje zavesti o skupni pripadnosti: *»/.../ kjer ob bežnem pogledu na vsakdanje politično dogajanje nihče, ki bi prišel od strani, ne bi verjel, da smo med tistimi, ki gremo med mlade, nove Evropejce«* (D 20. 4. 2004: 1). Kot novi Evropejci so se Slovenci lahko identificirali tudi v sledečih besedah: *»Po drugi strani pa »stari in novi« Evropejci nimajo različnih vrednot in prioritet, ki vplivajo na kakovost življenja. Najbolj na kakovost življenja vplivajo zdravje, dovolj visok dohodek in družina, za državljane držav pristopnic in kandidatke je pomembna še dobra služba, pa dobra zveza s partnerjem, otroci in primerna streha«* (D 5. 4. 2004: 4). V zadnjem primeru poleg samega poimenovanja k vzburjanju »evropskosti« pripomore še poudarjanje skupnih vrednot med vsemi, ki bodo v bodoče nosilci evropske identitete. Nosilka te bo tudi Slovenija, simbolno se je »evropski družini« pridružila tudi slovenska zastava. Na to opominja podpis k spodnji sliki 4.6, ki je bila objavljena na naslovnici Dela: *»Slovenska zastava plapola pred evropskim parlamentom«* (D 4. 5. 2004: 1).

Slika 4.5.2.1: Slovenska zastava plapola pred evropskim parlamentom

Vir: Delo (4. 5. 2004: 1).

Iz slike je mogoče razbrati več kot zgolj fotografijo nekaj dni po formalnem vstopu v evropsko integracijo. Na njej sta tesno skupaj slovenska in evropska zastava, kar nakazuje na združitev enega od pomembnejših nacionalnih z nadnacionalnim simbolom. Zastavi v roki močno stiska deklica, iz desnega kota pa zadovoljno gleda še drug mlad obraz. To se popolnoma sklada z ugotovitvami Debeljaka, da bodo nosilci bodoče evropske identiteta ravno otroci, ki bodo v bodoče lahko izkoristili vse prednosti, ki jih povezava ponuja. Malce cinično, vendar resnično je tudi, da so bili poleg vseh pomembnejših državnih proslav in sprejemov v Jugoslaviji eni glavnih akterjev vedno mladi in otroci, saj kakor pravi pregovor

»na mladih svet stoji«, torej na mladih stoji tudi Evropa. Posebno simboliko ima tudi podpis k fotografiji, saj nakazuje na izobešeno zastavo v Bruslju kot nadvse pomembno državno pridobitev.

4.5.3 *Marginaliziranje Balkana*

Kljub temu, da bi pričakovali, da tik pred in po vstopu Slovenije v dolgo pričakovano unijo o Balkanu ne bo več govora, saj se v 21. stoletju slovensko državo dojema predvsem kot samostojno demokratično državno tvorbo, Delo kot najuglednejši slovenski dnevnik razkriva vse kaj drugega. Z vstopom Slovenije v »Evropo« nekateri avtorji še bolj izpostavljajo manjvrednost Balkana. Iz Balkana tako počasi konstruirajo protipomenko Evrope; skratka, kar ni evropsko, je balkansko. Primer, ki najbolj bode v oči, je športni komentar Milovana Tarbunka z naslovom *Preplonkana Evropa*:

Bomo prvi majski konec tedna, ki smo ga preživeli kot novopečeni Evropejci, pomnili po briljantnih predstavah naših nogometašev. /.../pri naših južnih sosedih, kjer imajo enak tekmovalni sistem kot mi. Tam klubi, ki niso v igri za evropsko sceno ali so si že zagotovili obstanek, igrajo z rezervnimi moštvii. Regularnost tekmovanja je čista farsa, prava balkanska štala. Pri nas so metode bolj subtilne. /.../ Če bi, bi že prej lahko delali skladno z evropskim stilom, da ne rečem duhom. Prepovedano to ni bilo nikoli. Pa nismo delali tako. In tudi ne bomo. Ne zaradi kdo ve čigave zlobnosti, pač pa zaradi globokih neevropskih duhovnih korenin. Potemtakem tukaj ne bomo kmalu gledali evropskega nogometa, ki ga krasijo dinamičnost, lepota in ustvarjalnost (D 5. 5. 2004: 25).

V značilnem športnem jeziku avtor poenostavlja dejstva in slabo igranje nogometa pripisuje globokim neevropskim duhovnim koreninam. Izrazito slabšalni izrazi kot npr. balkanska štala žalijo kulturo Balkana in služijo za njegovo marginalizacijo v razmerju do dinamične, lepe ustvarjalne Evrope. Pojem Balkana kot nečesa slabega pa se uporablja tudi v političnih krogih. O balkanski politiki piše hrvaški politični analitik Davor Gjenero: »Sanader /.../ bi se potem utegnil obnašati skladno z evropskimi demokratičnimi načeli. Če pa pričakovane »nagrade« ne bi dobil, ima pripravljen paket balkanske politike, ki ga lahko zelo hitro odpre« (D 22. 5. 2004: 5). Tudi v tem primeru smo priča polarizaciji med Evropo in Balkanom, pri čemer se Balkan izpostavlja kot nekaj nezaželenega, neciviliziranega.

Slovenija se pri razpravah o Balkanu distancira od njega in se obravnava kot del »kulturne« Evrope. Kot takšno naj bi jo dojemali tudi tuji politiki. Bavarski ministrski predsednik Edmund Stoiber jo v intervjuju za Delo opisuje kot zahodno, in ne balkansko državo: »A tudi Slovenija se je vedno ozirala k zahodu in je to jasno pokazala. Hrvaška in še posebej

Slovenija je država, ki sodi na zahod in ni klasična balkanska država. Za takšno identiteto si je vedno prizadevala tudi Slovenija, zdaj v samostojnosti pa je z vso svojo strukturo močna država z dobrim gospodarstvom in izobraženim prebivalstvom. Zato je tudi od vseh novih članic Evropske unije dosegla najvišji standard» (D 17. 5. 2004: 5).

Negativen prizvok Balkana se je uveljavil tudi med samim prebivalstvom. V anketi Dela, kjer so anketirane spraševali kakšne bodo po njihovem mnenju pozitivne strani vstopa Slovenije v EU, je bil sorazmerno visok delež tistih, ki si ob tem želijo proč od Balkana: *»36.6 odstotka pa vstop v Evropsko unijo razume kot oddaljevanje od Balkana« (D 3. 4. 2004: 2).*

Tako obča javnost kot politični vrh sta v želji po pripadnosti Evropi, poskrbela za njeno idealizacijo preko ustvarjanja negativnega lika Balkana. Oddaljevanje Slovenije od njega in približevanje k Evropi je bilo zato predstavljeno kot oddaljevanje od neciviliziranega k civilizaciji sami. Kot ugotavlja Mitja Velikonja (2005: 22) gre v novem evrocentričnem metadiskurzu dobesedno za povratak »od (balkanskega oziroma katerega koli vzhodnega) pepela k (evropskim) zvezdam«!

4.5.4 Idealiziranje in realnost o Evropi

Poleg idealiziranja in širjenja evropske ideje so vedno bolj prisotne realne in preudarne ugotovitve. Pisci v prispevkih izražajo skrb zaradi slovenske majhnosti, hkrati pa nekateri mejijo na ironijo, saj se poigravajo z napovedmi, da bo vstop v EU rešil vse slovenske težave. Še posebej je to vidno v karikaturah.

Redni Delov kolumnist Boris Jež sodi med bolj skeptične in skladno s tem opozarja na nekatere nevarnosti: *»Slovenija je v Jugoslaviji vsaj kolikor toliko obvladovala proračunska »preigravanja«, v Evropi pa nas bodo hladnokrvno pohodili. In jasno je, da se na kandidatke gleda podcenjujoče, kakor da vse prihajajo izza Urala in niso bile soudeležene pri skupni evropski zgodovini« (D 19. 4. 2004: 3).* Poleg tega, da njegovo pisanje opozarja na dileme, o katerih se v javnosti ni veliko govorilo, je njegova zadnja poved hkrati potrditev dejstva, da so Slovenci soustvarjali evropsko zgodovino in tako napeljuje k širjenju evropske ideje. Poleg zaskrbljujočega odnosa do prihodnosti znotraj integracije sem zasledila tudi prispevke, ki ironično ocenjujejo družbeno vzdušje:

Ste se v zadnjih štirinajstih dneh začeli počutiti kaj bolj evropsko? Ali pa, podobno kot jaz, že dobra dva tedna čakate, da se začneta okoli nas cediti mleko in med, ki naj bi ga s seboj prinesla priključitev EU? Čakate na veliki čudež, ki se bo po vseh obljubah in napovedih prej ali slej zgodil oziroma bo prišel do nas, ker se preprosto mora zgoditi? Z menoj je že tako, da čakam, predvsem po zaslugi medijev oziroma zaradi njihovega vztrajnega

bombardiranja, saj so skupaj z osladno cedečimi se politiki obljubljali vse to in še več (D 11. 5. 2004: 7).

Novinarka Simona Fajfar v prispevku z ironijo ugotavlja, kako pomembno vlogo so pri vstopanju v EU odigrali mediji. Skupaj s politiki so vzpostavili konstrukt prihodnjega življenja znotraj unije. Med javnostjo so z njim širili lik idealne Evrope, ki je obetal »obilno medu« kot prikazuje spodnja karikatura:

Slika 4.5.4.1: Karikatura S panjskimi končnicami v Evropo

Vir: Delo (3. 5. 2004: 1).

Kljub nekaj ironije in skepticizma pa je ob tem v časopisju še vedno prisotnega veliko več navdušenja in idealiziranja. To se pojavlja tudi v obliki prepričanja, da nam bo vstop v unijo prinesel enakopravnost ne zgolj znotraj integracije, ampak celo znotraj zahodnega sveta. Tako razmišlja v Delovi temi dneva Tone Hočevar: *»/.../ nam ni jasno, kdo odloča o naši usodi. Naši evropski usodi, seveda, saj nam komaj deset dni manjka do večera, ko bomo odpirali steklenice s penino, ker bomo – kar se Slovanom prej ni nikoli dogajalo – postali enakopravni del zahodnega sveta«* (D 20. 4. 2004: 1). Prepričanje o idealnosti bodoče naddržavne ureditve izraža tudi Janko Lorenci v mnenjih: *»Zdaj dokončno stopamo v bogatejši, bolj razvit v marsičem razumneje ali vsaj bolj domišljeno urejen svet. Zlasti tega zadnjega ne priznavamo radi. Vendar kljub specifikam nedvomno spadamo v zahodnoevropski miselni in čustveni svet. Tudi materialno nikakor ne zaostajamo brezupno (dosegli smo nekako tri četrtine gospodarske razvitosti dosedanje EU)«* (D 28. 4. 2004: 5). Avtor Evropsko unijo imenuje svet, torej jo razume kot nekakšno zaključeno celoto, znotraj katere se živi drugače kot v ostali Evropi. V ta privilegiran prostor je vstopila tudi Slovenija, torej odslej tvori njegov integralni del. Ob tem Lorenci vero v slovensko pripadnost zahodnoevropskemu prostoru še

dodatno utrjuje rekoč, da mu pripadamo miselno in čustveno, torej mentalno in duhovno. V teh besedah lahko nedvomno zasledimo težnje k širjenju evropske identitete med slovenskimi bralci.

Idealiziranje Evrope ostaja stalnica tudi ob formalnem vstopu v EU. Sicer določeno mero novinarske distance mit izpostavlja Ljilijana Đerić v temi dneva: »Prvi maj je tu in – kakšna simbolika - na delavski praznik smo vsi ena sama velika evropska družina. Končno smo tam, kjer smo menda vedno hoteli biti. V Evropi in klubu najbolj razvitih« (D 30. 4. 2004: 1).

Ideal Evrope se v nekaterih prispevkih dodatno utrjuje z izpostavljanjem njene zaželenosti med »nerazvitimi« oziroma manj razvitimi narodi, kot piše Saša Vidmajer: «Medtem ko je osmerica vzhodnoevropskih držav formalno stopila v Evropsko unijo, se je preostali Vzhod docela zavedel svoje primerjalne revščine in izločenosti. /.../ Tistih, ki o pridružitvi Uniji še vedno samo sanjajo, ni malo: od Ukrajine in Belorusije na severu, Albanije in Srbije na evropskem jugovzhodu do Turčije, ki leži najvzhodneje, in na skrajnem robu celo Moldavije» (D 5. 5. 2004: 4).

Sen o Evropi tako ostaja tistim, ki ostajajo zunaj meja EU. Slovenija kot pridružena članica pa gre dalje in se sooča s prvimi težavami, ki jih prinaša vsakodnevna realnost življenja v evropski skupnosti. Na te opozarja karikatura 4.5.4.2 Slab začetek:

Slika 4.5.4.2: Karikatura Slab začetek

Vir: Delo (4. 5. 2004: 1).

á & Ω

V zadnjem mesecu pred vstopom v tako zaželeno Evropsko unijo poročanje o njej v časopisju postane bolj preudarno; opazne ni pretirane evforije, hkrati pa se pojavijo prve skepse, cinizem in ironija. Ob tem lik idealne Evrope, katere enakovreden del je, po objavah sodeč,

tudi Slovenija, ostaja še kako živ. Evropa še vedno ostaja vir civilizacije in zaželenih vrednot, preko katerih se širi tudi evropska ideja. Na ta način še vedno poteka graditev evropske identitete, čeprav v manjši meri kot leta 2003. Avtorji prispevkov večkrat izrecno omenjajo, da Slovenci pripadamo Evropi predvsem kulturno, kar še posebej pripomore k utrjevanju zavesti o evropski identiteti. Termin evropske identitete se nasprotno ni uveljavil, domači politiki ga glede na objave sploh ne uporabljajo, pri tujcih je redek. Širjenje evropske ideje kljub temu poteka, pa čeprav na drugačne načine. Eden od načinov je zagotovo tudi marginaliziranje Balkana. Pojem, ki se je konec druge svetovne vojne enakovredno postavil ob bok Evropi, v 21. stoletju v slovenskem javnem diskurzu postane malone psovka. Balkan namreč vse bolj zavzema polje osovraženega in neciviliziranega sveta ter se obenem utrjuje kot protipomenka Evrope. Kot takšnega ga prikazujejo tudi raziskave javnega mnenja.

Med evropskimi vrednotami se v Delu poleg demokracije posebej izpostavlja krščanstvo. Teologi in verski voditelji ga označujejo kot most med Slovenijo in Evropo.

Prostor ironičnega in ciničnega je tako kot leto poprej tudi v letu 2004 rezerviran za karikature. Te se na izvirne in hudomušen način poigravajo s prvimi koraki pri življenju znotraj evropske integracije.

Evropa torej leta 2004 v Delu kot enem od najpomembnejših slovenskih dnevnikov večinoma nadomešča Evropsko unijo, obenem pa še vedno predstavlja pojem lepšega in boljšega življenja, ki ga je Slovenija dosegla z vstopom v EU. Termin Evrope prevzame obliko dolgo zaželene realnosti.

5. ZAKLJUČEK

Evropska ideja je skozi različna zgodovinska obdobja prevzemala različne oblike in se prilagajala družbenim razmeram. Že zgodaj je evropejstvo postalo sinonim za krščanstvo, predvsem pa se je utrdilo kot mobilizacijski pojem. Pojem evropske identitete se pojavi dokaj pozno; tovrstno zavest prvi prepoznajo šele razsvetljenci. Ugotovili so namreč, da se je na evropskih tleh izoblikovala enovita evropska kultura. Kljub temu pa se njena moč kasneje ni mogla kosati z močjo nacionalne identitete. Njeni trdni temelji slonijo na zavesti o narodni pripadnosti, skupnem ozemlju in skupnem jeziku, medtem ko je imela evropska identiteta veskozi bolj ali manj majava tla. Skupna valuta evro, himna Oda radosti in evropska zastava so po mnenju družboslovcev odločno premalo za zgraditev skupne zavesti prebivalcev, ki govorijo toliko različnih jezikov, imajo različne tradicije in navade. Obenem pa kritiki priznavajo, da je ravno evropska raznolikost ena bistvenih značilnosti evropske identitete, saj je le-ta sestavljena iz različnih tradicij, ki jih povezujejo nekatere skupne vrednote, kot so demokracija, humanizem in racionalizem. Evropsko civilizacijo se poleg tega največkrat opisuje kot heterogeno, judovsko-krščansko-grško-latinsko. Sicer pa se občutek evropske identitete kot zavest o pripadnosti istim vrednotam in podobnemu načinu življenja najpogosteje pojavi takrat, ko se prebivalec Evrope sooči s pripadniki drugih kultur in ras. Nekoč se je ta zavest pojavila ob stiku z vzhodom, danes pa to vse bolj velja za Združene države Amerike in ameriško kulturo.

Zgodovina slovenskih dežel je bila že od nekdaj povezana z zgodovino Evrope; tesno sta se prepletali in se soustvarjali. Na »evropskost« Slovencev so še posebej vplivala obdobja krščanstva, habsburške monarhije, kratkotrajen čas Napoleonovih ilirskih provinc in kasneje napredne reforme, ki jih je prineslo življenje znotraj Avstro-Ogrske. Po prvi svetovni vojni so se Slovenci sicer oddaljili od »proevropskega toka«, čeprav je leta 1990 večina slovenske pa tudi tuje javnosti še vedno verjela, da so Slovenci najbolj evropski na Balkanu. Dejstvo je, da je Evropa v 90. ih letih 20. stoletja v slovenskem medijskem diskurzu prevzela obliko ideala in neizpolnjenega sna.

Kljub temu, da ni soglasja o tem, ali evropska identiteta sploh obstaja ter kaj naj bi ta pojem Evropejcem pomenil, se večina družboslovcev strinja, da se bo morala prava evropska zavest šele izoblikovati. Pri tem so pomembno vlogo že doslej odigrali množični mediji, njihova

percepcija sveta, ki jo gledalcu, poslušalcu ali bralcu ponujajo preko izbranih informacij pa bo v procesu ustvarjanja multiple identitete pomembna še naprej. Kolikšen je bil dejanski vpliv množičnih medijev pri izoblikovanju evropske identitete, je sicer nemogoče izmeriti, v danem trenutku pa je moč medijev odvisna od številnih subjektivnih in objektivnih dejavnikov.

Kako so Slovenci dojemali Evropo in svojo vlogo pri ustvarjanju evropske kulture, je mogoče sklepati iz nekaterih javnomnenjskih anket. Leta 1997 se je namreč kar 69.9 odstotkov vprašanih strinjalo, da so Slovenci že od nekdaj prispevali k razvoju evropske kulture. Leta 2003 se je »Evropejce« delno ali v celoti počutilo 64 odstotkov vprašanih, leta 2004 tik pred vstopom v Evropsko unijo pa je delno ali celotno evropsko pripadnost občutilo zgolj še 56 odstotkov anketiranih. Takšen padec občutka evropske zavesti ni bil značilen zgolj za Slovenijo, ampak tudi za devet ostalih pridruženih članic.

V uvodnem delu diplome sem postavila tezo, da je resno dnevno časopisje v 20. in v začetku 21. stoletja vplivalo na izoblikovanje multiple identitete pri Slovencih. Na osnovi analize, ki je obsegala časopisa Slovenec in Slovenski narod v letu 1918, Ljudsko pravico in Slovenskega poročevalca v letu 1945, ter časopis Delo s prilogo Sobotna priloga v letih 1990, 2003 in 2004, sem nato preverjala resničnost postavljene teze.

Leta 1918 se levji delež slovenskih dežel pridruži novonastali državi SHS, ki jo razumejo kot del Srednje Evrope. Slovenci so z umeščenostjo vanj predstavljali del tedaj dojete civilizirane in demokratične Evrope. Evropske vrednote so že tedaj povelečevali, velikokrat tudi s pomočjo demoniziranja Turčije, čeprav se Evropa večinoma omenja v geografskem smislu. Slovensko bralstvo Slovenca in Slovenskega naroda je v takratnem tisku že lahko bralo o Zedinjenih državah srednjeevropskih, o obstoju evropske zavesti pa posebej nazorno priča eden od prispevkov, kjer se izrecno omenja slovenska pripadnost evropski civilizaciji. Časopisje je potemtakem že tedaj prevzelo vlogo spodbujevalca evropske pripadnosti, hkrati pa nam dokazuje, da so že tedaj v slovenskih deželah Evropo dojemali kot življenjski okvir, kateremu so pripadali.

Leta 1945 ideal Evrope in evropskih vrednot zamenja sen o združitvi bratskih narodov v pravični ljudski republiki Jugoslaviji. Evropska civilizacija se omenja zgolj ob povelečevanju vojne zmage, saj je ta obvarovala tako obstoj Evrope kot tudi tedanjih družbenih norm in načina življenja. Med evropskimi vrednotami izpostavljajo predvsem demokracijo, pri čemer je že opazna delitev na vzhodno in zahodno Evropo. Slovenija skupaj z Jugoslavijo ni več uvrščena v Srednjo Evropo, ampak v jugovzhodno.

Dojemanje Evrope in evropskega se znotraj raziskave bistveno spremeni leta 1990 pred slovenskim plebiscitom. V primerjavi z letoma 1918 in 1945 je opazno vsesplošno idealiziranje Evrope in ustvarjanje podobe o njeni kakovosti, uspešnosti in zaželenosti. Poleg tega je v Delu prisotno tudi poudarjanje evropske pripadnosti Slovencev in posebnega položaja slovenskih dežel v primerjavi z ostalim Balkanom, ki vse bolj zaseda polje marginalnega. Hkrati ta čas zaznamuje dvojnost položaja; Slovenijo obravnavajo kot enakovreden del Evrope, obenem pa je vseprisotna želja po Evropi, kot sopomenki Evropske skupnosti.

Na termin evropska identiteta sem pri raziskavi naletela šele v letu 2003. Vključen je bil v javni diskurz brez ustrezne razlage, kaj naj bi predstavljal. V letu referendumu o vstopu v EU je še vedno prisotno idealiziranje Evrope, čeprav se pojavijo tudi prve skepse, ki se kažejo predvsem v karikaturah na naslovnica. Delo poleg tega vse več prostora namenjena informacijam o delovanju evropskih ustanov, pa tudi novicam iz ostalih članic Evropske unije. Medtem ko je bilo leta 1990 v tisku še mogoče razbrati skeptičnost glede resnične pripadnosti Evropi, te leto pred formalnim vstopom v EU ni več. Slovenijo bralec Dela dojema kot enakovreden del Evrope, Slovence pa kot bodoče Evropejce.

Ideal Evrope je poudarjen tudi leta 2004, velikokrat na račun vse ostrejšje marginalizacije Balkana. Obenem je občutiti manj evforije glede slovenskega vstopa v Evropsko unijo in vse več skepticizma. Ta se na ironičen način izpostavlja predvsem v karikaturah na Delovih naslovnica. Ob vstopanju v EU se pogosteje kot leta 2003 omenjajo evropska civilizacija in vrednote, manj pa je govora o evropski identiteti. Obravnavani prispevki tako dajejo slutiti, da je šele vstop v tako zaželeno organizacijo prinesel nekakšno »streznitev« in prostor prepustil racionalnejšim vestem, ki se bolj kot z ideologijo ukvarjajo s konkretnimi težavami, ki jih članstvo prinaša. V tem času se je po anketah sodeč pri Slovencih sočasno zmanjšal občutek evropske zavesti (za osem odstotkov). Ujemajoče tendence niso naključje, ampak potrjujejo vlogo, ki so jo pri ustvarjanju evropske identitete odigrali mediji, med njimi tudi časopisje.

Sosledje petih obravnavanih obdobji jasno prikazuje, kako se je razvijala evropska ideja znotraj slovenskega tiska. Pojma Evrope in evropske zavesti sta bila ves čas v službi političnih interesov in sta se izpostavljala toliko, kolikor sta bila del trenutnih političnih ambicij. Leta 1918, ko se je razmišljalo zgolj o čim ugodnejši prihodnosti za slovenski narod, Evropa v teh vizijah ni zasedala vidnejše vloge, čeprav so Slovence tedaj že dojemali kot nosilce evropske civilizacije. Evropska ideja je svojo moč v celoti izgubila leta 1945, ko postane pomembnejša želja po svobodnem in mirnem življenju v čim prej obnovljeni

domovini. Zavest o evropski pripadnosti postane veliko intenzivnejša leta 1990, ko politični vrh v Evropi vidi rešitev iz razpadajoče, vse bolj centralistično usmerjene Jugoslavije.

Po letu 1990 so slovenski množični mediji poskrbeli za vse intenzivnejše idealiziranje Evrope, pri čemer niso pozabili na frekvenčno poudarjanje slovenske pripadnosti »Evropi«. Slovenci so se (ponovno) počutili Evropejce, k čemur so zagotovo pripomogli tudi mediji s svojim intenzivnim profiliranjem te ideje. Najmočnejšo evropsko pripadnost naj bi, po anketah sodeč, Slovenci občutili leta 2003, ki hkrati predstavlja vrhunec dobro desetletje trajajočega medijskega diskurza o slovenski »evropskosti«. Med tem niso »delovali« zgolj mediji, ampak tudi vladne službe. Z intenzivno publicistično dejavnostjo, ki je zajemala tako EU-info telefonsko linijo, domačo stran na internetu, posebne oddaje na TV ter različne biltene so slovensko javnost »zasule z Evropo«.

Časopisje je torej pomembno vplivalo na izoblikovanje evropske identitete pri Slovencih, pri čemer pa je nemogoče sklepati, kolikšen je bil njegov dejanski vpliv. Diplomsko delo naj tako predstavlja osnovo za morebitno nadaljnje raziskovanje vpliva, ki ga je imelo časopisje pa tudi ostali mediji pri oblikovanju multiple identitete pri Slovencih. Le veliko podrobnejša analiza, ki bi vključila vse medije ter večletno analizo objav ob sočasnem ugotavljanju pojava evropske identitete s pomočjo javnomnenjskih anket, nam bi lahko odgovorila na vprašanje o resnični moči, ki jo imajo v rokah množični mediji pri grajenju delčka posameznikove osebnosti. Prve dokaze o tej moči sem odkrila, številno časopisno in drugo gradivo pa čaka na nove raziskave, ki bodo (upam, da) oplemenitile ugotovitve, katerim sem posvetila diplomsko delo.

6. VIRI IN LITERATURA:

- 📖 Berzelak, Stane (1998): *Zgodovina 1 za tehniške in druge strokovne šole*. Ljubljana: Modrijan.
- 📖 Brinar, Irena (2001): Dva obraza boga Janusa – Evropske unije. V Tomaž Mastnak in drugi (ur.): *Obrazi naše Evrope*, 39–68. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- 📖 Candidate countries Eurobarometer (2003): *Complete report 2003*. Dostopno na http://ec.europa.eu/public_opinion/cceb-en.htm (4. julij 2007).
- 📖 Candidate countries Eurobarometer (2004): *Full joint report 2004*. Dostopno na http://ec.europa.eu/public_opinion/cceb-en.htm (4. julij 2007).
- 📖 Capuder, Andrej (1996): Slovenija in evropske perspektive. V Jože Strgar (ur.): *Slovenija v novi Evropi*, 11–18. Celje: Mohorjeva družba.
- 📖 Debeljak, Aleš (2004): *Evropa brez Evropejcev*. Ljubljana: Založba Sophia.
- 📖 Hafner Fink, Mitja (2000): Slovensko približevanje Evropski uniji. *Teorija in praksa* 37(5), 807–831 .
- 📖 Hay, Denys (1957/1995): *Evropa: rojstvo ideje*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 📖 Hribar, Tine (2004): *Evroslovenstvo*. Ljubljana: Slovenska matica.

- 📖 Jančar, Tažo (1995): Slovenija in Evropska unija. *Revija 2000* 1995(80–81), 5–57.
- 📖 Južnič, Stane (1993): *Identiteta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 📖 Katz, Elihu (2001): Media effects. V Neil J. Smelser in Paul B. Baltes (ur.): *International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences*, 9472–9479. Amsterdam: Elsevier.
- 📖 Kocjan Barle, Marta in Drago Bajt (2006): *Slovenski veliki leksikon. A-G*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- 📖 Kopic, Mario (1997): Rojstvo in somrak Evrope. *Nova revija* 16(186), 122–134.
- 📖 Kos, Marko (1998): *Slovenija in EU: Gospodarstvo, znanost, družba*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 📖 Kržičnik, Ermin (1997): Evropska zveza? Ne, hvala! V Borut Korun (ur.): *Danes Slovenija in nikdar več?* 97–111. Velenje: Društvo gibanje 23. december.
- 📖 Mastnak, Tomaž (1998): *Evropa: Med evolucijo in evtanazijo*. Ljubljana: SH - Zavod za založniško dejavnost.
- 📖 Mastnak, Tomaž (2001): Naša Evropa. V Tomaž Mastnak in drugi (ur.): *Obrazi naše Evrope*, 9–22. Ljubljana: Mirovni inštitut.

- 📖 Mazower, Mark (2002): *Temna celina: Dvajseto stoletje v Evropi*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- 📖 McQuail, Denis (2005): *McQuail's mass communication theory*. London: Sage publications.
- 📖 Musek, Janek (1994): *Psihološki portret Slovencev*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 📖 Nastran Ule, Mirjana (2000): *Sodobne identitete: V vrtincu diskurzov*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- 📖 Peršak, Tone (1998): Slovenci in Slovenija v združeni Evropi. *Sodobnost* XLVI(10), 879–886.
- 📖 Poler Kovačič, Melita (2005): The role of the news media in the constructing of the European identity: informing, educating, promoting? *Medijska istraživanja: Media and EU enlargement* 11(2), 101–117.
- 📖 Pušnik, Maruša (2004): Novičarsko upravljanje z javnim mnenjem. *Teorija in praksa* 41(3–4), 678–689.
- 📖 Rizman, Rudi (2003): Nacionalna in evropska identiteta: kohabitacija, sinergija ali konflikt? V Slavko Gaber, Zlatko Šabič, Mitja Žagar (ur.): *Prihodnost Evropske unije*, 112–123. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

- 📖 Rovan, Joseph (2000): Evropa domovin ali narod Evropa? *Nova revija* 19(april, maj), 6–15.
- 📖 Schuman, Robert (2003): *Za Evropo*. Celje: Mohorjeva družba.
- 📖 Seebauer, Renate (2004): General preliminary remarks of the concept of »identity«. V Renate Seebauer, Zdenek Helus, Emmanuel Koliadis (ur.): *From identities in Europe to European identities*, 7–13. Brno: Paido.
- 📖 Šabec, Ksenija (2006): *Homo europeus: Nacionalni stereotipi in kulturna identiteta Evrope*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 📖 Štih Peter in Vasko Simoniti (1996): *Slovenska zgodovina do razsvetljenstva*. Ljubljana: Korotan Ljubljana in Mohorjeva družba v Celovcu.
- 📖 Toplak, Cirila (2003): *Združene države Evrope: Zgodovina evropske ideje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 📖 Velikonja, Mitja (2005): *Evroza: Kritika novega evrocentrizma*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- 📖 Žagar, Mitja (2003): Tradicionalne identitete v Evropi, oblikovanje skupnih evropskih identitet in reforma Evropske unije. V Slavko Gaber, Zlatko Šabič, Mitja Žagar (ur.): *Prihodnost Evropske unije*, 124–144. Ljubljana: Državni svet Republike Slovenije.

7. ANALIZIRANO GRADIVO

📖 *Slovenski narod*. Izdaje: 2. 1. 1918 – 19. 1. 1918 in 30. 9. 1918 – 13. 12. 1918.

Narodna tiskarna: Ljubljana.

📖 *Slovenec*. Izdaje: 30. 9. 1918 – 30. 12. 1918. Konzorcij Slovenec: Ljubljana.

📖 *Slovenski poročevalec*. Izdaje: 27. 10. 1945 – 30. 12. 1945. Tiskarna Slovenskega poročevalca: Ljubljana.

📖 *Ljudska pravica*. Izdaje: 30. 9. 1945 – 31. 12. 1945. Tiskarna Ljudske pravice: Ljubljana.

📖 *Delo*. Izdaje: 3. 11. 1990 – 23. 1. 1991. ČGP Delo: Ljubljana.

📖 *Delo*. Izdaje: 5. 2. 2003 – 23. 4. 2003. Delo d.d.: Ljubljana.

📖 *Delo*. Izdaje: 3. 4. 2004 – 1. 6. 2004. Delo d.d.: Ljubljana.

📖 *Sobotna priloga Dela*. Izdaje: 23. 2. 2003 – 23. 4. 2003. Delo d.d.: Ljubljana.

📖 *Sobotna priloga Dela*. Izdaje: 1. 4. 2004 – 1. 6. 2004. Delo d.d.: Ljubljana.

📖 *EU priloga Dela*. Izdaja: 30. 4. 2004. Delo d.d.: Ljubljana.

8. PRILOGE

Priloga A: Dnevnik Slovenski narod

Ljudska PRAVICA

GLASILO KOMUNISTIČNE PARTIJE SLOVENIJE

Ljubljana, petek, 8. novembra 1945

Letnik 1945, št. 179

Letna vsota donosov ob ponedeljkih

12 letnikov OKTOBRSKA REVOLUCIJE

PO VOLITVAH ROMO Z VELIKANSKIMI KORAKI STOPALI NAPIREJ V IZGRADNJI NAŠE DOMOVINE.

Mesečna - očina Din 40,-

Cena Din 2,-

TITO.

Govor sovjetskega komisarja za zunanje zadeve Vjačeslava Molotova

Govor sovjetskega komisarja za zunanje zadeve Vjačeslava Molotova

Viačeslava Molotova

„Svjetska zveza je in bo varen branik miru in varnosti ljudstev in pripravljena je, da dokaže to ne le z besedami, ampak tudi z dejanji“

Govor je bil v celoti posnet in objavljen v celotni državi. Molotov je govoril v imenu Sovjetske zveze, ki je v tem času bila na vrhuncu svoje moči. Njegove besede so bile polne samozavesti in optimizma. Molotov je poudaril, da Sovjetska zveza ni le vojaška sila, ampak tudi moralna sila, ki se zavezuje za svetlo bodočnost človeštva.

Druga svetovna vojna in Sovjetska zveza

Druga svetovna vojna je bila največja vojna v zgodovini človeštva. Sovjetska zveza je bila ključna sila, ki je preprečila zmago nacizma. Molotov je v govoru poudaril, da je Sovjetska zveza bila v vojni pripravljena in da je bila sposobna odločilne vloge. Njegove besede so bile polne samozavesti in optimizma. Molotov je poudaril, da Sovjetska zveza ni le vojaška sila, ampak tudi moralna sila, ki se zavezuje za svetlo bodočnost človeštva.

Vzpostavitev miru po vsem svetu in interesi miroljubnih ljudstev

Druga svetovna vojna je bila največja vojna v zgodovini človeštva. Sovjetska zveza je bila ključna sila, ki je preprečila zmago nacizma. Molotov je v govoru poudaril, da je Sovjetska zveza bila v vojni pripravljena in da je bila sposobna odločilne vloge. Njegove besede so bile polne samozavesti in optimizma. Molotov je poudaril, da Sovjetska zveza ni le vojaška sila, ampak tudi moralna sila, ki se zavezuje za svetlo bodočnost človeštva.

Govor je bil v celoti posnet in objavljen v celotni državi. Molotov je govoril v imenu Sovjetske zveze, ki je v tem času bila na vrhuncu svoje moči. Njegove besede so bile polne samozavesti in optimizma. Molotov je poudaril, da Sovjetska zveza ni le vojaška sila, ampak tudi moralna sila, ki se zavezuje za svetlo bodočnost človeštva.

Klemenčič
Vilma dr. Klemenčič
Vilma dr. Klemenčič
Vilma dr. Klemenčič
Vilma dr. Klemenčič

Slova Bojana
Pravnikarja
Slova Bojana
Pravnikarja
Slova Bojana
Pravnikarja

Dr. William Sears
ustvarjalec uspešnih otrok
Dr. William Sears
ustvarjalec uspešnih otrok
Dr. William Sears
ustvarjalec uspešnih otrok

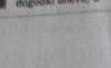
Ona Nika Globokar
vztrajna mamekna
Ona Nika Globokar
vztrajna mamekna
Ona Nika Globokar
vztrajna mamekna

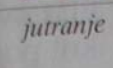
Vreme
Pretežno oblačno bo,
na zahodu bo začel
deževati. Popolne bodo
tudi krajnje noči
in posamezne jutranje.
Najnižje jutranje temperature
bodo od 7 do 13, najvišje
dnevne od 12 do 19 °C.

dogodki dneva/3

jutranje

euronews

euronews

euronews

Ljubljana, torek, 4. maja 2004 / leto XLVI / št. 102 / odgovorni urednik: Darjan Košir / cena: 170 SIT, 9 HRK

Slovenska zastava plapolna pred evropskim parlamentom
Bruselj. – Slovenski parlament se je v ponedeljek prvič od uvedbe evra v uporabo v Sloveniji prijavil na plenarni seji evropskega parlamenta. Slovenska zastava plapolna pred evropskim parlamentom. Slovenski parlament se je v ponedeljek prvič od uvedbe evra v uporabo v Sloveniji prijavil na plenarni seji evropskega parlamenta.

Nemški napad na nizke davke vzhodnih novink

Za kanclerjem in finančnim ministrom je vzhodne sosedre kritiziral še gospodarski minister – Predsednik zveze delodajalcev pa je kritiziral vlado

Berlin. – Največji je njočim vzhodnim sosedam, ki jih je kancler Gerhard Schröder, za nemški finančni minister Hans Eichel in z njegovim podpredsednikom, gospodarski minister Wolfgang Clement. Nemški gospodarsko-politični elita je s tem napadla odločen spopad za nemškega gospodarskega politika ter za delne priprave in napovedi o sklenitvi evropskega parlamenta.

Od nake dupletne
Nove davke EU, med njimi je posebej Slovaka in Estonija, so – za njimi tudi je prišlo – spopadli. Na to so tudi sklenili vzhodni sosedje, ki jih je Nemška konec tedna odločno zavrnila. Nemški vzhodni sosedje, ki jih je Nemška konec tedna odločno zavrnila. Nemški vzhodni sosedje, ki jih je Nemška konec tedna odločno zavrnila.

Tema dneva

Z davki na evropske okope

Davki so v novejši zgodovini povzročili vsaj eno vojno. Z odpravo vseh pripravek na izvoz čaja v Ameriko je britanska imperijska vlada leta 1773 napovedala izvozne davke na čaj, kar je povzročilo ameriško neodvisnost. Evropa se je pravkar združila in vzhodna polovica prvič okoli obkroži miru in blaginje, ki se ves čas po drugi svetovni vojni tako odlikuje zahodni del. Vojna zato ne bo, tudi okopane se, se manj revščine. Zato pa vojne, ki jih napadajo nemški kanclerji proti nizkim vzhodnim evropskim davkom, je prebrala nelagodje in tudi jelo.

Socialdemokratsko-zelena vlada kanclerja Gerharda Schrödera in je prvi dan evra pred finančnim praznovanjem izšla za ostre opozicije nekaterim novim članicam, naj se ne igrajo z davčnim oprijem. Vzhodne novine članice ne sijo, naj Poljska ali Slovenija nista preveč navdušeni zaradi nizkih davkov iz časa komunizma. Zato pa se je vsaj Slovaka z nekaj drugimi do del prida na davke, da manj davkov prinese več denarja in več koristi svoj državi. In vsa nemška politika moneta odpirajo podjetnice in selijo proizvajalce.

Da gre zares, je samo zato, ker prvi davki ustajajo popolnoma napovedajo in določijo filozofijo. Za eno ne preostajo davki niti vzhodni, ki smiselno ustajajo pri davkih, za druge so veda in veda za pravičnega pravičnega davčnika. Novejši davčni spor pa se lahko popolnoma razvane prav zato, ker Nemška nima niti enega korekta razloga, a kanclerji bi lahko nove davke EU prišli k zvišanju davkov. Sedanja vlada je v evropske postopke pomoči pri delu, pa je tudi tudi iz zahodnih davčnih davkov in iz Bratstva dobila kolonialno.

Nekateri v Nemški menijo, da bi lahko spor ustavili s pragmatičnim dogovorom, ki bi deloval na polovici davkov, a kanclerji menijo, da bi smiselno ustajajo pri davkih, za druge so veda in veda za pravičnega pravičnega davčnika. Novejši davčni spor pa se lahko popolnoma razvane prav zato, ker Nemška nima niti enega korekta razloga, a kanclerji bi lahko nove davke EU prišli k zvišanju davkov. Sedanja vlada je v evropske postopke pomoči pri delu, pa je tudi tudi iz zahodnih davčnih davkov in iz Bratstva dobila kolonialno.

Nov kandidat za predsednika računskega sodišča
V četrto s Šoltesom
Predsednik republike Janez Drnovšek je po predhodnih poizvedanjih predlagal poskušalca za dopolnila informacija Igorja Šoltesa.

Poslovljeni obisk?
Grilj se je izpovedal
Finančni minister Dušan Mramor je včeraj sprejel odstopajočega v. d. direktorja davčne uprave Stojana Grilja – Razpisa se je izšel opolniti.

Slab začetek
Barbara Kramžar

Ugotovila – Igor Šoltes, poskušalca za dopolnila informacija Igorja Šoltesa. Predsednik republike Janez Drnovšek je po predhodnih poizvedanjih predlagal poskušalca za dopolnila informacija Igorja Šoltesa.

Poslovljeni obisk?
Grilj se je izpovedal
Finančni minister Dušan Mramor je včeraj sprejel odstopajočega v. d. direktorja davčne uprave Stojana Grilja – Razpisa se je izšel opolniti.

Slab začetek
Barbara Kramžar

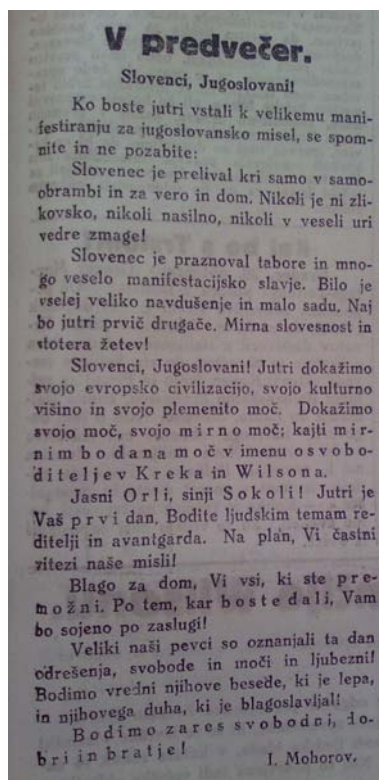
Most na Drini
Nabere se kaj? v sredo, 5. 5.

Nezaupnica Šaronovemu načrtu
Večina članov stranke Likud je glasovala proti umiku iz Gaze – Izraelski premier ne razmišlja o odstopu in če snuje nov načrt – Laburisti za predčasne volitve

Jutri deloindom
Nagradjeni Zakladnice Idej
Kaj je všeč našim bralecem?
Klimatske naprave
Kaj je dobro vedeti pri nakupu klimatske naprave
Življenje v mansardi
Svetlo, novo in prijetno
Vrtanje brez vrta
Zelenjava v loncih in zabojnikih

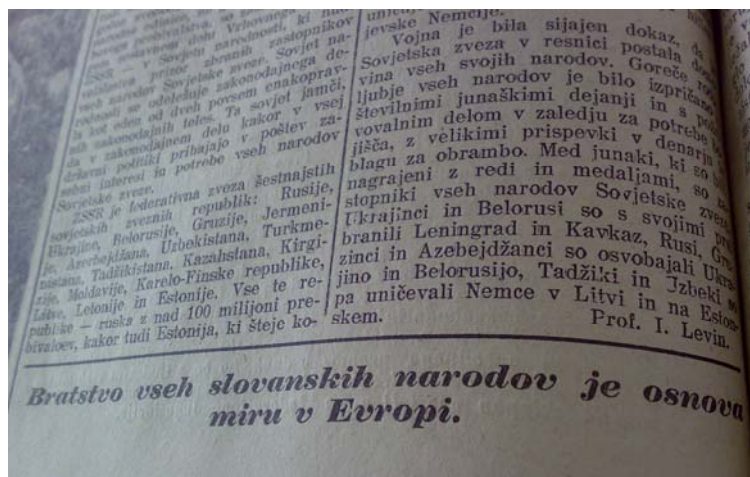
Priloga H: Nekateri analizirani prispevki

Slika H1: Slovenci kot del evropske civilizacije

Vir: Slovenec (28. 10. 1918: 1).

Slika H 2: Dojemanje položaja Jugoslavije v Evropi

Vir: Slovenski poročevalec (7. 11. 1945: 5).

Slika H3: Vsesplošno idealiziranje Evrope

Vir: Delo (11. 12. 1990: 28).

Slika H4: Polariziranje Evrope in Balkana

Vir: Delo (8. 3. 2003: 7).

Slika H5: Vse ostrejša marginalizacija Balkana na račun idealiziranja Evrope

Vir: Delo (5. 5. 2004: 25).

Slika H6: Vstop v Evropsko unijo prinese navdušenje in obžalovanje

Vir: Delo (3. 5. 2004: 3).